

HRVATSKO GRAĐANSKO DRUŠTVO

**PROSLAVLJENO
ČETVRT STOLJEĆA
DJELOVANJA**

Hrvatsko građansko
društvo
Crne Gore-Kotor

AKTUALNO

"Hrvatski glasnik" dobio status projekta od posebnog značaja

Pratite nas i online.

www.hrvatskiglasnik.me

Uvodnik

Crna Gora ulazi u razdoblje u kojem će se odlučivati o njezinu političkom i institucionalnom obliku u godinama koje dolaze.

Lokalni izbori najavljeni za lipanj iduće godine, uz mogućnost istodobnog održavanja izbora na državnoj razini, mogli bi označiti početak novoga političkog ciklusa. U širem kontekstu europskih integracija i očekivanoga članstva u Europskoj uniji 2028. godine, odluke koje će biti donesene neće biti tek dio uobičajenoga izbornog ritma, već će određivati i prostor u kojem će manjinske zajednice ostvarivati svoja prava i štititi vlastite interese.

Hrvatska zajednica u taj trenutak mora ući svjesna vlastite odgovornosti. Naša politička snaga nikada nije bila sama sebi svrhom. Ona je sredstvo kojim se osigurava institucionalna prisutnost, sudjelovanje u procesima odlučivanja i mogućnost da se legitimni interesi hrvatskoga naroda pretvore u konkretne javne politike.

Pred nama je vrijeme konsolidacije, reafirmiranja zajedničkih interesa te obnavljanja povjerenja među ljudima i organizacijama. Poseban teret nosi Hrvatska građanska inicijativa kao jedina politička stranka hrvatskoga naroda u Crnoj Gori, no odgovornost nije samo na političkim predstavnicima. Ona pripada i hrvatskim institucijama i udrugama, kao i svakome pripadniku zajednice.

Na lokalnoj razini, u Kotoru i Tivtu, mora se težiti snažnijoj zastupljenosti, jer se upravo u tim gradovima umnogome oblikuju uvjeti svakodnevnoga života hrvatskoga naroda. Kotor pritom zaslužuje posebnu pozornost zbog njegova povijesnog i simboličkog mjesta u životu bokeljskih Hrvata.

U novo europsko razdoblje Crne Gore stoga moramo ući kao zajednica s jasnom vizijom i političkom relevantnošću. Višestoljetnu baštinu nismo naslijedili samo da bismo je čuvali, nego i da joj osiguramo budućnost. A ta se budućnost, uz ostalo, gradi i odgovornim političkim (su)djelovanjem.

Vrijeme je da se okupimo oko onoga što nas povezuje, jer se odgovornost prema desetljećima koja dolaze temelji na zajedništvu ostvarenome upravo danas.

Nikola Dončić,
glavni i odgovorni urednik
Hrvatskoga glasnika

Sadržaj

4	Rješavanje vlasništva Doma kulture važan iskorak za hrvatsku zajednicu
6	U Kninu tisuće građana na proslavi Dana pobjede
14	Nema europskog puta bez suočavanja s otvorenim pitanjima
19	Hrvatsko građansko društvo proslavilo četvrt stoljeća djelovanja
24	Mladi Hrvati diljem svijeta na okupu
28	Hrvati u Crnoj Gori važan dio velike hrvatske obitelji
32	Hrvatska seljačka stranka ponovno u Boki
34	Božinović na blagdan Velike Gospe u Boki kotorskoj
36	Mozaik
38	Sveti Antun slavljen u Lepetanima
40	Proslava svetoga Petra u Bogdašićima
42	Župa Đurići obilježila blagdan svoje zaštitnice
44	Škaljari obnovili drevnu tradiciju i posvjedočili snagu zajedništva
51	Kotor čuva svete Klare poruku
52	Peraški otok pjevao u čast Rajske Djevi
56	Izložba u čast Mile Moškov
58	Premijera filma „Dobrotska čipka i torta, baština koja povezuje“
61	Svečano obilježen Dan Bokeljske mornarice
66	Susret Crvenih Hrvata u Gradcu i Stocu
72	Kotorska izložba dubrovačke umjetnice Romane Milutin Fabris
76	Tišina Jadrana na platnima Zvonimira Mihanovića
82	Andrija Maurović iznova u Zagrebu
86	Monografija o prčanjskoj skalinadi kulturno i povijesno svjedočanstvo
93	Graditelji jadranskoga prostora
96	Crnogorska premijera filma „Krava“ i promocija izdanja „Don Branko Sbutega“
100	Glasovi srca ispunili dobrotsku crkvu svetoga Eustahija
102	„Glas Boke“ u Somboru
104	Je li bre čakavizam?
106	Žena Boke i Crne Gore
108	Stoljeće plavoga dresa
113	Svečano otvorena jubilara Boćarska olimpijada
114	Zlatne kapi Boke
118	Hrvati u Burskome ratu
124	Sinoptički pogled na hrvatske književnike koji su u ranom novom vijeku djelovali na tlu Boke i Crnogorskoga primorja
130	Gastronomija kao kolektivna memorija i identitetski kapital hrvatskog iseljništva
133	Iz arhive Hrvatskoga glasnika

str. 4-5

PREDSJEDNIK MILANOVIĆ U DONJOJ LASTVI

Rješavanje vlasništva Doma kulture važan iskorak za hrvatsku zajednicu

Posebna pozornost posvećena je aktualnim pitanjima od značaja za Hrvate u Crnoj Gori, kao i odnosima Republike Hrvatske i Crne Gore...

str. 19-23

U ZNAKU ZAJEDNIŠTVA I BUDUĆNOSTI

Hrvatsko građansko društvo proslavilo četvrt stoljeća djelovanja

Četvrt stoljeća djelovanja Društva predstavlja rezultat zajedništva, ustrajnosti i predanoga rada svih njegovih članova, osnivača i prijatelja...

str. 44-50

BILO CRKVE

Škaljari obnovili drevnu tradiciju i posvjedočili snagu zajedništva

U ozračju pobožnosti i zajedništva, ovogodišnja proslava imala je i posebnu simboliku, jer je obnovljen jedan od najljepših običaja...

impresum

Naslovnica: **Proslava jubileja**

Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore**

Glavni i odgovorni urednik: **Nikola Dončić**

Uređivački odbor: **Miroslav Marušić, Joško Katelan, Marina Dulović, Jasmina Bajo, Slavko Dabinović**

Lektorica: **Sandra Ćudina**

Fotografije: **Vlada Republike Hrvatske, Sabor, Ured predsjednika Republike Hrvatske, SDUHIRH, Kotorska biskupija, Hrvatsko dizajnersko društvo, Kotor Art, Radio Dux, Boka News, Haris Mekić, Miroslav Marušić, Ljubo Krmek, Toni Dabinović, Branka Bezić Filipović, Zvonimir Navala, Nikola Dončić**

Dizajn i grafička priprema: **Lidija Ninkov**

Tisak: **Biro Konto - Igalo**

Naklada: 500 primjeraka

"Hrvatski glasnik", Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u donjem lijevom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor

t. +382 32 304 233 • hgd-kotor@t-com.me

žiro-računi: 520-361700-17 • 510-4741-76

www.hrvatskiglasnik.me

RJEŠAVANJE VLASNIŠTVA DOMA KULTURE VAŽAN ISKORAK ZA HRVATSKU ZAJEDNICU

Susret u Tivtu bio je prigoda za razmjenu mišljenja o važnim pitanjima za hrvatsku zajednicu, njezinu sadašnjost i buduće djelovanje. U razgovoru s predstavnicima hrvatskih institucija predsjednik Milanović osvrnuo se i na širi kontekst odnosa Hrvatske i Crne Gore te europsku perspektivu Crne Gore

Tekst i foto: Radio Dux

Predsjednik Republike Hrvatske **Zoran Milanović** sastao se 9. srpnja u Domu kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi s predstavnicima hrvatske zajednice u Crnoj Gori.

Domaćin susreta bio je predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković**, a sastanku su nazočili i predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović**, do-

predsjednici Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Darko Perić** i **Aleksandar Bijelić**, **Tanja Grabić**, članica Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore i glavna urednica Radija „Dux“ te predstavnik mladih Hrvatske građanske inicijative **Kristina Janović**.

U pratnji predsjednika Milanovića bili su veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, šef Kabineta predsjednika **Bartol Šimunić**, savjetnik pred-

sjednika za vanjsku i europsku politiku **Neven Pelicarić**, zamjenik savjetnika za vanjske i europske poslove **Ivan Mutavdžić**, kao i zamjenica šefa Kabineta **Ivana Pušonjić**.

Tijekom susreta razgovaralo se o položaju hrvatske zajednice u Crnoj Gori, njezinu djelovanju te očuvanju nacionalnog identiteta, jezika, kulture i tradicije. Posebna pozornost posvećena je aktualnim pitanjima od značaja za Hrvate u Crnoj Gori, kao i odnosima Republike Hrvatske i Crne Gore.

Predstavnici hrvatske zajednice izvijestili su predsjednika Republike Hrvatske o radu svojih institucija, izazovima s kojima se susreću te planovima za sljedeće razdoblje. Istaknuta je važnost kontinuirane potpore Republike Hrvatske očuvanju identiteta i unapređenju položaja hrvatske zajednice u Crnoj Gori.

Predsjednik Milanović izjavio je nakon sastanka za Radio „Dux“ kako je zadovoljan što je riješeno pitanje vlasništva nad Domom kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi, ocijenivši da je riječ o važnom iskoraku za hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori.

Govoreći o europskoj perspektivi Crne Gore, istaknuo je kako pristupni proces traje dugo, ali da europski put ostaje važan. Naglasio je da je najveća vrijednost činjenica da je Crna Gora ostvarila svoju državnost, koju treba čuvati i dodatno jačati. Također je istaknuo važnost stabilnosti države, zaštite njezinih granica i sposobnosti

institucija da odgovore na izazove i kritike, poručivši kako Crna Gora ima pravo samostalno donositi odluke i slijediti vlastite razvojne planove.

Predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković zahvalio je predsjedniku Republike Hrvatske na posjetu i kontinuiranom interesu za položaj hrvatske zajednice u Crnoj Gori, naglasivši kako ovakvi susreti predstavljaju snažan poticaj njezinu daljnjem razvoju i djelovanju.

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative Adrijan Vuksanović također je zahvalio predsjedniku Milanoviću na trajnoj potpori hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori i Hrvatskoj građanskoj inicijativi. Podsjetio je na potporu koju je predsjednik Republike Hrvatske pružio Hrvatskoj građanskoj inicijativi tijekom prethodnih parlamentarnih izbora, istaknuvši kako je ona predstavljala važnu poruku o povezanosti Republike Hrvatske s hrvatskim narodom u Crnoj Gori te dodatno ohrabrenje za nastavak političkog djelovanja u zaštiti prava i interesa hrvatske zajednice.

Predsjednik Milanović boravio je u Crnoj Gori u povodu obilježavanja Dana državnosti, a tijekom posjeta, zajedno s predsjednicom Slovenije **Natašom Pirc-Musar** i povjerenicom za proširenje Europske unije **Martom Kosom**, sudjelovao je na svečanom prijmu na Cetinju koji je priredio predsjednik Crne Gore **Jakov Milatović** ■

U KNINU TISUĆE GRAĐANA NA PROSLAVI DANA POBJEDE

Premijer Andrej Plenković poručio je kako nas operacija Oluja podsjeća da nijedna prepreka nije nepremostiva kada vjerujemo u Hrvatsku i kada smo okupljeni oko zajedničkoga cilja

Tekst: Hina, HRT

Foto: Vlada Republike Hrvatske, Sabor, Ured predsjednika

Predsjednik Republike **Zoran Milanović** istaknuo je ulogu branitelja i važnost svjedočenja onih koji su sudjelovali u takvim operacijama, dok je za budućnost Hrvatske vojske istaknuo potrebu da se okrene izazovima novih vremena. Pozdravio je praksu koja je uvedena 2012. godine da se na svečanosti u ime branitelja obrati branitelj.

„Ta praksa traje do danas i jako je dobra jer se zapravo od branitelja, onih koji su sudjelovali u tim operacijama, najtočnije i najvjerodostojnije, a s odmakom vremena i najhladnije, može čuti što se događalo. Svi mi ostali smo dopuna”, rekao je Mila-

nović, izrazivši zahvalnost svim braniteljima i njihovim obiteljima.

Premijer **Andrej Plenković** poručio je kako nas operacija Oluja podsjeća da nijedna prepreka nije nepremostiva kada vjerujemo u Hrvatsku i kada smo okupljeni oko zajedničkoga cilja, zahvalio je hrvatskim braniteljima i najavio zakonske izmjene koje će obuhvatiti 200 tisuća branitelja.

Podsjećajući na snažno zajedništvo koje je pratilo Oluju, naglasio je kako ćemo na tom zajedništvu nastaviti graditi zemlju u kojoj će naša djeca ostajati, zasnivati obitelji, stvarati i uspijevati.

„Gradit ćemo Hrvatsku koja poznaje svoju povijest, vjeruje u vlastite sposobnosti i s optimizmom gleda prema budućnosti”, rekao je premijer.

Predsjednik Hrvatskoga sabora **Gordan Jandroković** poručio je da smo danas, zahvaljujući Domovinskomu ratu, snažna i žilava država čiju sudbinu ne kroje drugi i istaknuo da nitko ne može osporiti povijesnu činjenicu da je VRO „Oluja” bila legitimna oslobodilačka akcija.

„Nismo država čiju sudbinu kroje drugi, nego akter koji preuzima odgovornost i svojim glasom pridonosi oblikovanju europske i euroa-

tlantske budućnosti. To je realnost koja ne bi bila moguća bez pobjede ostvarene u Domovinskom ratu. Duboko je pogrešno te dosege banalizirati ili bagatelizirati", poručio je Jandroković.

Predsjednik Udruge 7. gardijske brigade „Puma” **Robert Puja** istaknuo je da su hrvatski branitelji ponosni na sudjelovanje u stvaranju Hrvatske te poručio kako je svima vrlo dobro poznato tko je u Domovinskom ratu bio agresor, a tko je branio svoj dom i svoju domovinu.

Oluja je bila odgovor na višegodišnju okupaciju hrvatskih teritorija, akcija kojom je slomljen srpski agresor te simbol hrvatske pobjede, izjavio je Puja.

Samo obilježavanje počelo je rano jutros tradicionalnom budnicom ulicama Knina, a zbog visokih temperatura misa u crkvi Gospe Velikoga hrvatskoga krsnog zavje-

ta održana je u 7.30 sati umjesto u podne kao prethodnih godina.

Pokraj Spomenika hrvatske pobjede Oluja '95. na Trgu dr. Ante Starčevića vijence su položili predsjednici države, Vlade i Sabora, članovi Vlade, saborski zastupnici, predstavnici braniteljskih udruga te obitelji poginulih, nestalih i umrlih hrvatskih branitelja.

Središnja svečanost održana je na stadionu NK „Dinara”, nakon čega je na Kninskoj tvrđavi podignuta hrvatska zastava uz intoniranje državne himne. Pročitana su imena poginulih i nestalih hrvatskih branitelja, ispaljeni počasni plotuni, a prigodne govore održali su Milanović, Plenković i Jandroković.

Procjenjuje se da je u obilježavanju sudjelovalo oko 10 tisuća ljudi, a održani su prikaz sposobnosti Hrvatske vojske i policije te letački program.

Tijekom dana građani i brojni gosti razgledavali su taktičko-tehnički zbor naoružanja i opreme, a organizirana je i podjela tradicionalnoga vojničkoga graha. Program je završio večernjim koncertom na Trgu dr. Ante Starčevića na kojem su nastupili Hrvatske ruže i **Tiho Orlić**.

Vojno-redarstvena operacija Oluja trajala je od 4. do 7. kolovoza 1995. godine, a njome su oslobođena okupirana područja Republike Hrvatske pod nadzorom pobunjenih Srba, na kojima je bila uspostavljena tzv. Republika Srpska Krajina. Oslobođeno je deset tisuća četiristo četvornih kilometara, odnosno 18,4 posto ukupne površine Hrvatske.

U operaciji su poginula sto sedamdeset četiri pripadnika hrvatskih snaga, tisuću sto ih je ranjeno, od kojih petsto sedamdeset dva teže, tri su vojnika zarobljena, a petnaest ih je nestalo.

DILJEM HRVATSKE OBILJEŽENA OLUJA UZ PORUKU ZAHVALNOSTI I PONOSA

Dok se središnja proslava Oluje održavala u Kninu, i drugi gradovi diljem zemlje prisjetili su se jedne od najvažnijih pobjeda u hrvatskoj povijesti. Današnji dan obilježen je na različite načine, ali s istom namjerom - odati počast onima koji su stvarali hrvatsku slobodu.

Svaki grad u Hrvatskoj ispričao je danas svoju priču o Oluji, a govorili su istim jezikom - jezikom zahvalnosti i ponosa. Pred Oltarom domovine tišina za one koji slobodu nisu dočekali.

U Gradu Heroju, koji najbolje zna kolika je cijena slobode, obljetnica Oluje podsjetnik je na to da je put do Knina počeo mnogo prije.

Tridesetjednu godinu poslije pred mlađim generacijama ostaje velik zadatak - čuvati vrijednosti koje su

tada stvarane, ali i sjećanje na hrabrost i odricanje velikih ljudi.

VUKSANOVIĆ: „CRNOGORSKA VLADA POKAZALA JE DA POŠTUJE HRVATSKU”

Crnogorska je vlada odlukom da uputi otpravnika poslova na obilježavanje 31. godišnjice Oluje u Knin pokazala da poštuje Hrvatsku, ocijenio je predsjednik Hrvatske građanske inicijative **Adrijan Vuksanović**.

Otpravnik poslova iz crnogorskog veleposlanstva u Zagrebu nazočio je proslavi 31. godišnjice operacije Oluja.

Vuksanović, čelnik najveće stranke Hrvata u Crnoj Gori, rekao je da je riječ o izrazu „poštovanja prema Hrvatskoj i njezinoj borbi za slobodu i teritorijalni integritet“. Ocjenu crnogorskog predsjednika **Jakova Milatovića** da Crna Gora nije morala imati

predstavnik na obilježavanju Oluje nazvao je, pak, nastavkom „političkog lutanja“.

„Političko djelovanje crnogorskog predsjednika je da sa svakim bude dobro, a onda to na kraju završi da ni s kim niste dobro“, rekao je Vuksanović, dodajući kako bi, želi li doista biti objektivan, predsjednik Milatović morao jasno označiti uzroke rata na prostoru bivše Jugoslavije.

Iz Kabineta predsjednika Milatovića ranije je priopćeno da prisutnost na obilježavanju Oluje nije državna obveza Crne Gore, uz napomenu da taj događaj dio javnosti u Hrvatskoj doživljava kao simbol pobjede, a dio srpske zajednice kao simbol stradanja i progona.

„Crna Gora njeguje dobre odnose s Hrvatskom, ali oni ne podrazumijevaju obvezno sudjelovanje na događajima koji nekim građanima izazivaju bolna sjećanja“, navedeno

je u priopćenju, uz poruku da državna politika treba biti odmjerena i usmjerena na poštovanje svih žrtava.

Odluku crnogorske vlade da sudjeluje na obilježavanju Oluje prethodno je žestoko kritizirao srbijanski predsjednik Aleksandar Vučić.

Vuksanović, pak, smatra da će Hrvatska znati cijeniti gestu crnogorske vlade.

ANUŠIĆ: „ČOVJEK JE KLJUČ OBRANE, TEHNIKA SAMA NIJE DOVOLJNA”

Ministar obrane Ivan Anušić rekao je u središnjem Dnevniku HRT-a kako je ovogodišnje obilježavanje Dana pobjede i domovinske zahvalnosti te Dana hrvatskih branitelja proteklo uspješno. Osvrnuo se na značaj Vojno-redarstvene operacije Oluja, odnos hrvatskih branitelja prema zarobljenicima te poručio da je čovjek, a ne vojna oprema, ključ obrane države.

„Bili smo 1990. godine potpuno nenaoružani i nezaštićeni, potpuno nezaštićeni od europske politike ili UN-a. Bili smo ostavljeni kao netko koga bi pobunjena srpska vojska trebala ‘porješavati’ kao što su, na žalost, pobili tisuće naših civila, branitelja, žena i djece”, istaknuo je.

Naglasio je da je Hrvatska, unatoč tome, uspjela organizirati obranu.

„Uspjeli smo se organizirati nevjerojatnom hrabrošću, spretnošću i improvizacijom, to treba otvoreno reći. Oduprli smo se, zaustavili smo ih 1991. godine i slomili im kičmu u Vukovaru. Nakon toga pripremali smo se za 1995. godinu. U međuvremenu nas je priznala Europa i svijet i sve smo riješili za dva dana. Neopisiv je osjećaj, sretan je onaj tko to je danput u životu doživi”, istaknuo je.

Osvrnuo se i na modernizaciju Hrvatske vojske te poručio da tehnika sama po sebi nije dovoljna. „Bit ću iskren, nije, ali može jako puno pomoći. Podsjetio bih na 1990.

godinu kada ništa nismo imali, bili smo pod embargom i uspjeli smo pobijediti. Čovjek je ključan, bez njega nema ničega. Rafale je ništa bez pilota, to je 'komad čelika', rekao je. Istaknuo je kako Ministarstvo obrane istodobno ulaže u opremanje Oružanih snaga i poboljšanje uvjeta za njihove pripadnike.

OGOREC: „OPREZA NIKAD DOVOLJNO“

„Hrvatska mora nastaviti jačati svoju vojsku jer se Srbija intenzivno naoružava, a sigurnosna situacija u svijetu sve je nestabilnija“, upozorio je vojni analitičar **Marinko Ogorec** gostujući u HTV-ovoj emisiji „Studio 4“.

Istaknuo je da Hrvatska mora razvijati sustav odvratanja, ulagati u protuzračnu obranu, mornaricu, dronove i kibernetičku sigurnost, a posebno je naglasio da „opreza nikad dovoljno“.

Govoreći o izjavama srbijanskog predsjednika **Aleksandra Vučića** i sve češćoj ratnoj retorici iz susjedstva, Ogorec je poručio da Hrvatska danas nije u istoj poziciji kao devedesetih godina.

„Republika Hrvatska je suverena, samostalna zemlja, zemlja koja ima dobre oružane snage i koju više nitko ne može iznenaditi. Hrvatska nije i nikada neće biti pojas Gaze“, rekao je.

Dodao je kako se Hrvatska ne bi trebala previše obazirati na „besmisleni retoriku“, ali kako činjenice pokazuju da se Srbija intenzivno naoružava.

Jedna od glavnih tema razgovora bilo je povećanje izdvajanja za obranu na pet posto BDP-a. Ogorec smatra da je takvo ulaganje potrebno upravo zbog sigurnosnih izazova u regiji.

„Dok ima ovakve retorike kod naših susjeda, treba nam pet posto BDP-a za obranu“, poručio je.

Podsjetio je da je Hrvatska godinama zanemarivala obrambeni sustav te da sada u kratkom vremenu mora nadoknaditi propušteno.

PREDSTAVNICI HRVATA U CRNOJ GORI: „DAN POBJEDE SIMBOL JE SLOBODE, ZAJEDNIŠTVA I PONOSA“

Predstavnici hrvatskoga naroda u Crnoj Gori uputili su čestitke u povodu Dana pobjede i domovinske zahvalnosti te Dana hrvatskih bra-

nitelja, ističući trajnu zahvalnost hrvatskim braniteljima i važnost očuvanja vrijednosti na kojima počiva suvremena hrvatska država.

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative i poslanik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vi-

jeća Crne Gore **Zvonimir Deković** te predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević** naglasili su kako 5. kolovoza ostaje jedan od najvažnijih datuma u novijoj hrvatskoj povijesti, simbol pobjede, slobode i zajedništva hrvatskoga naroda.

U svojim su čestitkama iskazali duboko poštovanje prema hrvatskim braniteljima koji su svojim doprinosom omogućili slobodnu i neovisnu Republiku Hrvatsku, kao i zahvalnost Republici Hrvatskoj na trajnoj skrbi i potpori hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori.

Uza želje za daljnjim napretkom Republike Hrvatske, predstavnici hrvatske zajednice poručili su kako će Hrvati u Crnoj Gori i nadalje predano čuvati svoj nacionalni identitet, jezik, kulturu i baštinu, dajući pritom odgovoran doprinos razvoju građanske, multietničke i europske Crne Gore ■

NEMA EUROPSKOG PUTA BEZ SUOČAVANJA S OTVORENIM PITANJIMA

Prof. dr. sc. Vanda Babić Galić, posebna savjetnica ministra Gordana Grlića Radmana, u razgovoru za Slobodnu Dalmaciju govorila je o europskom putu Crne Gore, odnosima dviju država, Prevlaci, razgraničenju na moru, školskom brodu „Jadran“ te ostalim otvorenim pitanjima

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Nikola Dončić, Haris Mekić, privatna arhiva

U razgovoru za Slobodnu Dalmaciju **prof. dr. sc. Vanda Babić Galić**, posebna savjetnica ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordana Grlića Radmana**, osvrnula se na poruke summita Europske unije i zemalja zapadnog Balkana održanog u Tivtu, ali i na niz pitanja koja određuju odnose Hrvatske i Crne Gore.

U središtu njezinih odgovora bili su europska perspektiva Crne Gore, otvorena bilateralna pitanja, među kojima razgraničenja na moru i školski brod „Jadran“, a osvrnula se i na političke prilike u Crnoj Gori.

Govoreći o porukama summita, Babić Galić istaknula je kako je sastanak u Tivtu, prema njezinu viđenju, pokazao da Europska unija i dalje snažno računa na politiku proširenja.

„Summit u Tivtu pokazao je da Europska unija nije odustala od politike proširenja“, rekla je, dodajući da je ključna poruka zemljama zapadnog Balkana kako „vrata više nisu zatvorena“, ali da se ulazak u Europsku uniju temelji „isključivo na ostvarenim rezultatima i reformama“.

Crnu Goru pritom vidi kao državu čiji europski cilj više nije tek dugoročna perspektiva.

„Za Crnu Goru poruka je vrlo jasna, prvi put nakon dugo vremena članstvo nije apstraktna perspektiva, nego ostvariv politički cilj“, rekla je Babić Galić.

Hrvatska, prema njezinim riječima, nastavlja snažno podupirati europski put Crne Gore, ali istodobno očekuje rješavanje pitanja koja postoje u međusobnim odnosima.

Analizirajući odnose Zagreba i Podgorice tijekom protekle godine, istaknula je da je Crna Gora pokazala veću spremnost za razgovor o otvorenim pitanjima nego prije nekoliko godina. Međutim, Babić Galić ističe razliku između spremnosti za razgovor i konkretnog rješenja.

„Ipak, spremnost za razgovor nije isto što i postignuto rješenje“, naglasila je. U tom je kontekstu navela čitav niz pitanja koja, kako kaže, ostaju otvorena.

„Otvorena pitanja – od ratne ostavštine, nestalih, isplate odštete logorašima, promjene imena bazena, sigurnost spomen-ploče u Morinju do otete imovine Hrvatima Boke i graničnih sporova – neće nestati sama od sebe“, rekla je Babić Galić, dodajući kako ih je predsjednik Vlade Republike Hrvatske **Andrej Plenković** jasno iznio u osam točaka te da je „sada trenutak da se zatvore“.

Govoreći o promjenama na političkoj sceni Crne Gore, Babić Galić smatra da se dosadašnje političke podjele postupno mijenjaju.

„Nekadašnje podjele između prozapadnih i prosrpskih blokova postupno ustupaju mjesto podjeli između onih koji žele sudjelovati u europskom projektu i onih koji ostaju vezani uz obrasce iz prošlosti koji su okaljali crnogorsko ime“, rekla je.

U tom kontekstu osvrnula se i na političko djelovanje predsjednika Skupštine Crne Gore **Andrije Mandića**. Njegovo sadašnje zagovaranje europske perspektive Crne Gore tumači prije svega promjenom političkih okolnosti i raspoloženja građana.

„Andrija Mandić vrlo dobro razumije političku matematiku“, ocijenila je Babić Galić. Ako je, kako je navela, tri četvrtine građana za članstvo u Europskoj uniji, tada je politički neracionalno ostati na pozicijama koje vode k izolaciji. Pri tome ne smatra da je time nužno došlo i do promjene njegova političkog svjetonazora.

Istodobno je istaknula nužni postupni proces emancipiranja dijela crnogorske političke elite od tzv. srpskog sveta.

„Vidljivo je kako se dio crnogorske političke elite postupno emancipira od tzv. srpskog sveta, što može samo pomoći njihovu daljnjem putu prema Europskoj uniji“, rekla je.

Posebno mjesto u razgovoru zauzelo je pitanje Prevlake i izjava predsjednika Crne Gore **Jakova Milatovića** o pripadnosti tog područja. Babić Galić pritom inzistira na preciznom razlikovanju kopnenog područja Prevlake od pitanja razgraničenja na moru.

Prema njezinu tumačenju međunarodnog prava, „važno je napraviti razliku između kopnenog područja Prevlake i razgraničenja na moru“.

„Prevlaka kao poluotok, odnosno kopno, nije otvoreno pitanje“, rekla je, objašnjavajući da je granica na kopnu utvrđena još u vrijeme raspada SFRJ primjenom načela *uti possidetis juris*, prema kojem su republičke granice postale međunarodne državne granice.

„Rt Oštro i cijela Prevlaka nalaze se u sastavu Republike Hrvatske. To je potvrđeno i dugogodišnjim režimom privremene demilitarizacije te kasnije bilateralnim aranžmanima između Hrvatske i tadašnje SRJ, odnosno Crne Gore“, istaknula je.

Prema njezinu odgovoru, otvoreno pitanje odnosi se na morsko razgraničenje na ulazu u Bokokotorski zaljev, odnosno na određivanje crte razgraničenja teritorijalnog mora i pripadajućih morskih pojaseva. Zbog toga smatra važnim koristiti preciznu terminologiju.

„Upravo zato govorimo o ‘graničnom pitanju na moru’, a ne o teritorijalnom sporu oko same Prevlake“, naglasila je.

Babić Galić pritom izrijeком upozorava da bi formulacije koje Prevlaku prikazuju kao otvoreni teritorijalni spor mogle stvoriti pogrešan dojam o statusu samog poluotoka.

„Preciznije bi bilo reći kako neka pitanja ostaju otvorena, uključujući pitanje razgraničenja na moru na ulazu u Bokokotorski zaljev“, rekla je.

Osvrnula se i na izjave predsjednika Crne Gore Jakova Milatovića, ističući da ih ne treba automatski tumačiti kao službeno otvaranje pitanja kopnene granice. Istodobno, na izravno pitanje o izjavi da Punta Oštro pripada Crnoj Gori, odgovorila je oštrije.

„Izjava da Punta Oštro pripada Crnoj Gori razumljivo se doživljava kao korak unatrag jer priziva retoriku iz vremena

kada je teritorijalne aspiracije Crne Gore prema hrvatskom jugu pratio zveket tenkova“, rekla je.

U nastavku je iznijela i vrlo jasno političko stajalište o odnosu takvih izjava prema europskim ambicijama Crne Gore.

„Očekivati podršku Hrvatske za put prema članstvu u Europsku uniju, a istodobno svojatati hrvatski državni teritorij, u najmanju ruku je u kontradikciji s europskim vrijednostima i time ne pridonosi europskom putu Crne Gore.“

Jedna od tema razgovora bila je i najava formiranja crnogorskog tima za razgovore o školskom brodu „Jadran“. Babić Galić kaže kako Hrvatska želi čuti argumente crnogorske strane, ali istodobno naglašava da je hrvatski stav jasan.

Prema njezinu tumačenju, školski brod „Jadran“ dio je sukcesijske vojne imovine bivše SFRJ. Kao školsko sredstvo nekadašnjega Mornaričko-školskog centra bio je baziran u Splitu.

Babić Galić pritom navodi načelo baziranja kao jedno od polazišta za raspodjelu vojne imovine nakon raspada višenacionalnih država.

„Po principu baziranja početkom 90-ih godina, raspadom višenacionalnih socijalističkih država u istočnoj Europi, vojnu imovinu dijelili su, primjerice, Česi i Slovaci, Ukrajinci i Rusi, uz dodatne aranžmane diobe koji su se temeljili na dogovoru“, rekla je.

U njezinu odgovoru posebno je naglašeno pitanje mjesta baziranja broda.

„Tivat nikad nije bio luka baziranja 'Jadrana'. Da nije bilo ratne agresije Srbije i Crne Gore, 'Jadran' bi danas bio u Splitu, u svojoj luci“, rekla je.

Govoreći o podrijetlu samog broda, Babić Galić istaknula je njegovu povezanost s hrvatskom brodogradnjom. Brod je projektirao hrvatski inženjer **Jozo Škarica**, a u njegovoj je gradnji, kako je navela, ujedinjeno „ono najljepše od tisućljetne hrvatske brodogradnje“.

Posebno je istaknula i ulogu splitske „Jadranske straže“.

„Nasuprot beogradskoj politici zanemarivanja mora za vrijeme Kraljevine Jugoslavije i omalovažavajućoj poruci **Nikole Pašića** Hrvatima: 'More? Što li je to? Može li se ono orati?', izgradnju 'Jadrana' inicirala je udruga 'Jadranska straža' iz Splita, koju su osnovali Hrvati, ugledni Splićani, čija su inicijalna financijska sredstva bila odlučujuća. Da nije bilo 'Jadranske straže', ne bi bilo ni 'Jadrana', objasnila je.

Zatvarajući odgovor o tom pitanju, izrazila je očekivanje da se pitanje školskog broda privede kraju.

„Za Crnu Goru bilo bi korisno da se pitanje 'Jadrana' konačno riješi prema uzusima međunarodnog prava i načelima dobrih odnosa s prvim zapadnim EU i NATO susjedom“, rekla je, ocjenjujući da bi takav ishod predstavljao „iznimnu poruku dobre volje prema hrvatskoj i europskoj javnosti“, zaključila je Babić Galić za Slobodnu Dalmaciju ■

HRVATSKO GRAĐANSKO DRUŠTVO PROSLAVILO ČETVRT STOLJEĆA DJELOVANJA

„Poruka u ime rukovodstva vrlo je jednostavna i gotovo obvezujuća – zajedništvo i ustrajnost, nastaviti s radom, sudjelovati i podržavati što je više moguće sve ono što hrvatsku zajednicu krase. Jednostavno, svjedočiti našu opstojnost svakodnevnim osobnim i obiteljskim primjerom“

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Haris Mekić, Miroslav Marušić

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore svečano je 20. lipnja obilježilo 25 godina neprekidnog djelovanja, predanog očuvanju hrvatskoga nacionalnog identiteta,

jezika, kulture i tradicije u Crnoj Gori te jačanju prijateljskih i kulturnih veza Crne Gore i Republike Hrvatske.

Svečanost je održana na brodu „Katica“, uz krstarenje Bokokotorskim

zaljevom, što je jubilarnom okupljanju dalo posebno ozračje i simboličku. Program je započeo izvođenjem državnih himni Crne Gore i Republike Hrvatske u izvedbi Mandolinskog

orkestra „Tripo Tomas“, nakon čega je uslijedio prigodan program uz obraćanja uzvanika, dodjelu jubilarnih plaketa i glazbeni program.

Obilježavanju velikoga jubileja nazočili su **Bartol Šimunić**, savjetnik predsjednika Republike Hrvatske **Zorana Milanovića**, **Vanda Babić Galić**, posebna savjetnica ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordana Grlića Radmana**, **Dario Magdić**, zamjenik državnoga tajnika Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, **Veselko Grubišić**, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori, **Jasminka Lončarević**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru, **Davor Kumburović**, potpredsjednik Općine Kotor, **Adrijan Vuksanović**, zastupnik u Skupštini Crne Gore i predsjednik Hrvatske građanske inicijative, **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, **Denis Vukašinović**, predsjednik Bodeljske mornarice Kotor, **Marija Mihaliček**, predsjednica Matice hrvatske – Ogranka u Boki kotorskoj, **don Željko Pasković**, upravitelj župa Prčanj i Stoliv, **Aleksandar Dender**, predsjednik Zajednice Talijana u Crnoj Gori te predstavnici kulturnih, društvenih i javnih institucija, kao i članovi i prijatelji Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore.

U ime domaćina nazočne je pozdravio predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević**, istaknuvši kako četvrt stoljeća djelovanja Društva predstavlja rezultat zajedništva, ustrajnosti i predanoga rada svih njegovih članova, osnivača i prijatelja.

„Govoriti o cjelokupnome djelovanju vrlo je zahtjevno, jednako kao što je bilo teško sačuvati kontinuitet. Učinjeno je mnogo, a to je zasluga svih koji su stvarali, kreirali i realizirali ostvareno“, rekao je Vičević.

Posebno se prisjetio osnivača Društva, koje je nazvao vizionarima i istinskim domoljubima, naglasiv-

ši kako je njihov iskorak u vremenu osnutka bio presudan za daljnje organizirano djelovanje hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Podsjetio je i na članove koji nisu dočekali ovaj jubilej te je nazočne pozvao da im minutom šutnje odaju počast.

Vičević je, govoreći o četvrt stoljeća djelovanja, istaknuo kako uspješnost i veliki broj realiziranih aktivnosti ne bi bili mogući bez potpore lokalnih i državnih institucija iz Crne Gore i Hrvatske. Među njima posebno je izdvojio Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Dubrovačko-neretvansku županiju, gradove Dubrovnik, Split, Rijeku i Zagreb, Hrvatsku maticu iseljenika, Nacionalnu zajednicu Crne Gore, Zajednicu bokeljskih Hrvata, Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, Općinu Kotor, Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore, Kotoršku biskupiju, Istarski arhiv Kotor, Pomorski muzej Crne Gore i Bokeljsku mornaricu.

Posebno mjesto u njegovu obraćanju zauzeo je Hrvatski glasnik, časopis koji izdaje Društvo, a koji je prepoznat kao projekt od posebnoga značaja za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Vičević je naglasio i napredak Mandolinskoga orkestra „Trio Tomas“, kao jednog od važnih nositelja kulturnog djelovanja Društva.

„Poruka u ime rukovodstva vrlo je jednostavna i gotovo obvezujuća – zajedništvo i ustrajnost, nastaviti s radom, sudjelovati i podržavati što je više moguće sve ono što hrvatsku zajednicu krase. Jednostavno, svjedočiti našu opstojnost svakodnevnim osobnim i obiteljskim primjerom“, poručio je Vičević.

Dodao je kako će Hrvatsko građansko društvo i u budućnosti biti „siguran i snažan oslonac kao i potpora svim Hrvatima i našim prijateljima“, s ciljem jačanja i povezivanja Crne Gore i Republike Hrvatske.

Prigodnim riječima nazočnima se obratio i Dario Magdić, zamjenik dr-

žavnoga tajnika Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, koji je prenio pozdrave državnoga tajnika **Zvonka Milasa**. Istaknuo je iznimnu materijalnu i nematerijalnu baštinu Hrvata Boke kotorske, naglasivši da je ona duboko utkana u povijest i identitet ovog prostora.

„Hrvati Boke kotorske ostvarili su iznimnu baštinu. Utkani su duboko u povijest i vrijednosti materijalne i nematerijalne baštine“, rekao je Magdić, istaknuvši da upravo ta baština pridonosi identitetu Crne Gore kao mediteranske i europske zemlje.

Hrvatsko građansko društvo ocijenio je jednom od najistaknutijih udruga koja uspješno čuva hrvatski identitet, kulturu, tradiciju i jezik te naglasio njegovu ulogu mosta između Crne Gore i Republike Hrvatske. Poručio je kako Republika Hrvatska snažno podupire aktivnosti hrvatske zajednice izvan domovine, ne samo kao svoju obvezu nego i kao dužnost prema Hrvatima koji čuvaju svoj identitet i baštinu.

Posebno je istaknuo Hrvatski glasnik, koji je Vlada Republike Hrvatske prepoznala kao jedan od strateških projekata od interesa za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Rekao je kako vrijednost Hrvatskoga glasnika nadilazi ulogu časopisa budući da predstavlja važan izvor informacija.

Magdić je čestitao Društvu na dosadašnjem radu, ali je naglasak stavio na budućnost, pozvavši na uključivanje mlađih generacija kako bi se osigurao nastavak njegova uspješnog djelovanja.

U ime Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske nazočnima se obratila posebna savjetnica ministra Vanda Babić Galić, koja je izrazila zadovoljstvo što sudjeluje u obilježavanju jubileja Društva, s čijim je radom, kako je istaknula, osobno povezana od samoga osnutka.

Podsjetila je na važnost Hrvatskoga građanskog društva u očuvanju hrvatskoga identiteta u Boki kotorskoj, ali i na njegovu ulogu povezivanja Crne Gore i Hrvatske.

„Hrvatsko građansko društvo Crne Gore ima ulogu povezivanja, ima ulogu identiteta i danas je jedan od stupova hrvatskoga identiteta u Boki kotorskoj, ali i most i poveznica s Crnom Gorom“, rekla je Babić Galić.

Također je istaknula posebnu vrijednost Hrvatskoga glasnika, naglasivši kako časopis nije samo periodično izdanje, već predstavlja važnu literaturu koja se koristi pri izradi diplomskih i doktorskih radova.

U svom je obraćanju evocirala i uspomenu na pokojnoga **Rajka Čavora**, koji je organizirao brojne plovidbe Bokom za studente, podsjetivši kako se Boka najpotpunije upoznaje upravo s mora. Istaknula je da je tim plovidbama mnogim studentima omogućeno da upoznaju prostor, njegovu povijest i baštinu na neposredan način.

Babić Galić uputila je čestitke Hrvatskome građanskom društvu na velikom jubileju te potvrdila potporu Vlade Republike Hrvatske i Ministarstva vanjskih i europskih poslova aktivnostima hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Istaknula je i potporu europskome putu Crne Gore, izrazivši nadu da će Crna Gora do 2028. godine postati članica Europske unije.

U povodu četvrt stoljeća djelovanja Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore dodijeljena su priznanja pojedincima i institucijama koje su svojim radom, prijateljstvom i potporom dale izniman doprinos radu Društva.

Velike plakete Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore dodijeljene su **Zoranu Nikoliću**, **Slavku Maroviću** i **Marku Franoviću** iz Australije.

Pojedinačne plakete dobili su **Vladimir Marvučić**, **Ljerka Sindik**, **Selma Krstović**, **Vivian Vuksanović** i **Danijela Vulović**.

Plakete institucijama dodijeljene su Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Općini Kotor, Hrvatskome nacionalnom vijeću Crne Gore, Klapi „Biser-nice Boke“, Pomorskome muzeju Crne Gore Kotor te Bokeljskoj mornarici Kotor.

Plaketa za životno djelo uručena je **Tripu Schubertu**, jednom od osnivača i prvom predsjedniku Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore te dugogodišnjem djelatniku hrvatske zajednice, zbog njegova iznimnog doprinosa očuvanju identiteta, tradicije i kulturnog života Hrvata u Boki kotorskoj i Crnoj Gori.

Svečanost je završena u znaku glazbe. Mandolinski orkestar „Tripo Tomas“, klape „Bisernice Boke“ i „Incanto“ te sastav „Ludi profesori“ svojim su nastupima dodatno uveličali večer koja se, tijekom plovidbe Bokokotorskim zaljevom, pretvorila u svojevrсно zajedničko slavlje četvrt stoljeća rada i okupljanja.

A jedno obećanje predsjednika Hrvatskoga građanskog društva Mirka Vičevića nije ostalo samo na riječima. Društvo je na samom brodu članovima Mandolinskog orkestra „Tripo Tomas“ darovalo dresove hrvatske nogometne reprezentacije. Bio je to znakovit, ali i vrlo konkretan znak pažnje prema mladim glazbenicima koji svojim radom čuvaju i prenose dio hrvatske kulturne baštine u Boki kotorskoj.

Jubilej je, na kraju, potvrdio namjeru Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore da i u godinama koje dolaze ostane mjesto okupljanja, čuvanja identiteta i povezivanja hrvatske zajednice u Crnoj Gori s matičnom domovinom ■

HUMANITARNA AKCIJA POMOĆ ZA OMIŠ

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore (HGD) pokrenulo je humanitarnu akciju prikupljanja financijske pomoći za građane Omiša koji su pretpjeli golemu štetu u katastrofalnom požaru.

Društvo poziva svoje članove i građane dobre volje da prema svojim mogućnostima uplate sredstva na žiroračun:

510-4741-76 s naznakom - Pomoć za Omiš.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore s gradom Omišem povezuje iskreno i dugogodišnje prijateljstvo te ovom prilikom izražava duboko žaljenje zbog posljedica nezapamćenog požara, a posebno zbog izgubljenoga ljudskog života, stradanja i ozljeda ljudi te velike štete koju je vatra ostavila za sobom.

Ovom humanitarnom akcijom Hrvatsko građansko društvo Crne Gore želi izraziti suosjećanje s Omišanima i svima koji su pogođeni ovom tragedijom te pokazati solidarnost s gradom koji prolazi iznimno teške trenutke. Naše misli i molitve su uz sve građane Omiša, njihove obitelji i sve one koji su pogođeni katastrofalnim požarom.

U ovim teškim trenucima želimo vam poručiti da niste sami. Vjerujemo da će se Omiš, uz snagu zajedništva i humanosti, ponovno podići i sačuvati ono što ga čini posebnim.

MLADI HRVATI DILJEM SVIJETA NA OKUPU

Mladi Hrvati iz različitih dijelova svijeta prvi put dobivaju vlastiti institucionalni prostor za povezivanje, suradnju i sudjelovanje u oblikovanju politika koje se odnose na njihov položaj i budućnost hrvatskih zajednica izvan domovine. Konstituiranjem Savjeta mladih Hrvata izvan Republike Hrvatske otvoreno je novo poglavlje u povezivanju domovinske Hrvatske s Hrvatima u Bosni i Hercegovini pripadnicima hrvatske nacionalne manjine i hrvatskim iseljeništvom

Tekst: HRT

Foto: Vlada Republike Hrvatske

Šezdeset i pet Hrvata sa svih kontinenata okupilo se 22. srpnja na konstituirajućoj sjednici Savjeta mladih Hrvata izvan Hrvatske, savjetodavnog tijela Vla-

de, s ciljem dodatnog povezivanja domovinske i iseljene Hrvatske te informiranja i motiviranja mladih na povratak u Hrvatsku.

Odrastali su u različitim državama, na različitim kontinentima, ali imaju zajedničko podrijetlo - od Buenos Airesa i Chicaga do Mostara i Zagreba. Mandat od četiri godine doveo ih je na isto mjesto. I to kako bi njihov glas postao glas koji će oblikovati buduće politike.

„Očekujem čuti ideje drugih država, kako su oni uspjeli dobiti dobre rezultate, da se malo više zbliže Hrvati i dijaspora u cijelome svijetu. Nama je jako važno čuvati jezik i kulturu, prenijeti ih sljedećim generacijama”, rekla je **Bella Katarina Pehar**, predstavница za Sjedinjene Američke Države.

„Mi smo se ovdje sastali kako bismo zajedničkim snagama radili na očuvanju tradicije, kulture, a i samoga hrvatskog naroda”, rekao je **Darko Peka**, predstavnik za Srbiju.

Šezdeset i pet predstavnika koji dolaze iz više od 30 zemalja postavlja temelje buduće suradnje.

„Različitost naših iskustava nije prepreka, nego vrijednost i prilika da jedni od drugih učimo, međusobno se nadopunjujemo i zajednički gradimo budućnost hrvatskih zajednica”, naglasio je **Ivan Čavar**, predstavnik Hrvata iz Bosne i Hercegovine.

Na konstituirajućoj sjednici Savjeta mladih Hrvata izvan Republike Hrvatske za prvog predsjednika izabran je **Leonardo Artuković** iz Bosne i Hercegovine, koji je u prvom govoru naglasio cilj povezivanja hrvatske zajednice, poticanja suradnje te pokazivanje da mladi mogu biti pokretači pozitivnih promjena.

„Zahvaljujem svim članovima Savjeta mladih Hrvata izvan Republike Hrvatske na iskazanom povjerenju. Velika je čast biti izabran za prvoga predsjednika ovoga povijesnog saziva, ali prije svega osjećam veliku odgovornost prema svim mladim Hrvatima izvan domovine”, rekao je Artuković nakon što je izabran za čelnika prvoga savjetodavnog tijela koje okuplja mlade predstavnike Hrvata iz Bosne i Hercegovine, pripadnike hrvatske nacionalne manjine u europskim državama te hrvatskog iseljeničtva iz europskih i prekomorskih država.

Na konstituirajućoj sjednici usvojen je i Poslovnik o radu te izabrana i četiri potpredsjednika: predstavnik Hrvata iz Bosne i Hercegovine **Robert Tokić**, predstavnik hrvatske nacionalne manjine **Marko Vidaček**, predstavnik hrvatskog iseljeničtva iz prekomorskih zemalja **Anna Maria Arapović** te predstavnik hrvatskog iseljeničtva iz europskih zemalja **Eva Zacharis**.

„Naš cilj je povezivati hrvatske zajednice, poticati suradnju, razmjenu ideja i zajedničke projekte te pokazati da upravo mladi mogu biti pokretači pozitivnih promjena. Iskazano povjerenje želimo opravdati predanim radom, otvorenim dijalogom i konkretnim inicijativama koje će koristiti mladim Hrvatima diljem svijeta”, poručio je Artuković.

Savjet mladih Hrvata izvan Republike Hrvatske platforma je za kreiranje prijedloga koji će pridonijeti očuvanju hrvatskoga identiteta.

Naglasio je kako domovina nije samo mjesto, već osjećaj koji nosimo u sebi.

„Upravo taj osjećaj zajedništva želimo pretvoriti u trajnu suradnju i snažnu mrežu mladih koja će pridonositi očuvanju hrvatskoga identiteta te još čvršćem povezivanju Hrvata iz Bosne i Hercegovine, pripadnika hrvatske nacionalne manjine i hrvatskog iseljeništva s Republikom Hrvatskom”, dodao je.

Predsjednik Vlade **Andrej Plenković** na skupu je poručio da Vladu u svemu što radi vodi doktrina predsjednika **Franje Tuđmana** o jedinstvu domovinske i iseljene Hrvatske. „Nakon ostvarenja svoje države, samostalnosti i međunarodnog priznanja, sada smo u fazi jačanja Hrvatske politikom modernog suverenizma koju vodimo”, naglasio je.

Napomenuo je da je politika Vlade prema Hrvatima izvan Hrvatske podijeljena u tri segmenta, od kojih je jedan položaj Hrvata u Bosni i Hercegovini kao konstitutivnog naroda u nama najvažnijoj susjednoj državi. Drugi segment se odnosi na hrvatsku nacionalnu manjinu u 12 europskih država, a treći na potomke Hrvata koji su se u više valova iseljavanja nastanjivali na drugim kontinentima ili u Europi.

Plenković je istaknuo kako su u mandatu njegovih vlada značajno porasla izdvajanja za aktivnosti Hrvata izvan Hrvatske.

„Prije deset godina, kada smo došli na vlast, frapirao me podatak da se za te aktivnosti izdvajalo 16 milijuna eura. Danas smo došli na iznos od 200 milijuna eura uz međuresornu suradnju, što možda i dalje nije puno, ali nije ni malo”, izjavio je.

Naveo je kako je to sada ozbiljan, sustavan, metodološki ujednačen, transparentan način financiranja onoga što „mi kao država smatramo da je naša obveza i dužnost, a to je voditi računa o svim Hrvatima koji žive izvan naših granica”.

Mlade Hrvate izvan Hrvatske izvijestio je da je prije deset godina u Hrvatskoj bilo više od 300 tisuća nezaposlenih, dok ih je danas 61 tisuća. Stopa nezaposlenosti iznosi 3,2 posto što je, kaže, praktički prirodna nezaposle-

nost i normalna stopa koja šalje poruku da baš svatko u Hrvatskoj tko je okretan, spretn, željan rada danas može naći posao.

O tome, dodaje, govori i činjenica da imamo oko 150 tisuća stranih radnika u turizmu, ugostiteljstvu, prometu, uslugama i građevinarstvu.

„Imamo i posebne programe za poticanje povratka Hrvata iz inozemstva poput oslobađanja od plaćanja poreza na dohodak pet godina za sve koji su dvije godine bili negdje vani, što nije mali iznos i pravi je mamac da se netko vrati, a imamo i druge mjere koje daju sredstva da pokrenete svoje poslove”, poručio je mladim Hrvatima iz inozemstvu, naglasivši da je Hrvatska danas demokratska i politički stabilna država.

Državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zvonko Milas** ocijenio je da danas ispisujemo novu stranicu u odnosima Hrvatske s mladim naraštajima izvan granica Hrvatske, što je omogućeno izmjenama i dopunama Zakona o odnosima Hrvatske s Hrvatima izvan nje iz 2025. godine.

„Savjet će mladim Hrvatima izvan domovine dati priliku da sudjeluju u oblikovanju politika koje se odnose na njih i time šaljem jasnu poruku kako mladi nisu samo budućnost, nego i sadašnjost hrvatskoga naroda čiji glas želimo čuti danas”, istaknuo je.

Dodao je da članovi Savjeta dolaze iz različitih država, društvenih okolnosti i zajednica, ali ih povezuje pripadnost hrvatskome narodu i želja da ostanu povezani s domovinom. I u toj raznolikosti se, naglasio je, krije najveća snaga Savjeta.

Predsjedatelj konstituirajuće sjednice prvog saziva Savjeta mladih Hrvata izvan Hrvatske Ivan Čavar utvrdio je da osnivanjem tog tijela mladi prvi put dobivaju vlastiti institucionalni prostor za dijalog, suradnju i iznošenje prijedloga o pitanjima koja oblikuju budućnost hrvatskoga naroda izvan domovine, bez obzira na to dolaze li iz Bosne i Hercegovine, hrvatskih manjinskih zajednica ili hrvatskog iseljeničtva.

„Ovaj Savjet nije samo savjetodavno tijelo, nego mjesto partnerstva i suradnje u kojem ćemo svojim znanjem, iskustvom i inicijativama pridonositi oblikovanju prijedloga važnih za mlade Hrvate izvan Republike Hrvatske”, poručio je.

Sudionike konstituirajuće sjednice pozdravili su i ministar vanjskih i europskih poslova **Gordan Grlić Radman** te izaslanica predsjednika Hrvatskoga sabora i predsjednica Odbora za Hrvate izvan Hrvatske **Zdravka Bušić**, koji su pozvali mlade izvan Hrvatske da preuzmu odgovornost za politički i društveni razvoj Hrvatske te da budu dosljedni i dostojni generacija prije njih koje su odrastale diljem svijeta ■

KRISTINA JANOVIĆ U PRVOM SAVJETU MLADIH HRVATA

Mlade Hrvate iz Crne Gore u prvom sazivu Savjeta predstavlja **Kristina Janović**, članica Mladeži Hrvatske građanske inicijative i Hrvatskoga nacionalnog vijeća. Njezino sudjelovanje u radu Savjeta ujedno je prilika da se iskustva, potrebe i interesi hrvatske nacionalne zajednice u Crnoj Gori snažnije predstave u institucijama Republike Hrvatske.

Za hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori, koja je svojom organiziranošću, kulturnim djelovanjem i kontinuiranom povezanošću s matičnom domovinom izgradila prepoznatljiv položaj, sudjelovanje u radu ovoga tijela predstavlja dodatnu mogućnost za povezivanje mladih i otvaranje prostora za nove inicijative i suradnju.

„Velika mi je čast predstavljati hrvatsku nacionalnu manjinu u Crnoj Gori u prvom sazivu Savjeta mladih Hrvata izvan Republike Hrvatske. Vjerujem da će ovaj Savjet biti važna poveznica između mladih Hrvata izvan domovine i institucija Republike Hrvatske te da ćemo zajedničkim radom pridonijeti očuvanju hrvatskoga identiteta i osnaživanju mladih u našim zajednicama. Posebno sam ponosna što hrvatska nacionalna zajednica u Crnoj Gori uživa veliki ugled u Hrvatskoj”, rekla je Kristina Janović.

HRVATI U CRNOJ GORI VAŽAN DIO VELIKE HRVATSKE OBITELJI

U emisiji „Mostovi“ Televizije Crne Gore državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske Zvonko Milas govorio je o položaju Hrvata u Crnoj Gori, potpori hrvatske države, Hrvatskome glasniku i Radiju Dux, očuvanju baštine, mladima i obrazovanju te otvorenim pitanjima koja još traže rješenja

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Vlada Republike Hrvatske, SDUHIRH

Položaj Hrvata u Crnoj Gori, odnos Republike Hrvatske prema Hrvatima izvan domovine, očuvanje identiteta i kulturne baštine, obrazovanje i uključivanje mladih, politička zastupljenost, povrat imovine

te potpora hrvatskim institucijama i medijima bile su neke od tema razgovora sa **Zvonkom Milasom**, državnim tajnikom Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, u emisiji „Mostovi“ Televizije Crne Gore.

Govoreći o ulozi Ureda, Milas je istaknuo kako je njegova temeljna zadaća „skrbiti o Hrvatima izvan granica Republike Hrvatske gdje god oni živjeli“. To, kako je objasnio, podrazumijeva osmišljavanje i provedbu

aktivnosti, projekata i programa kojima se unapređuju suradnja i partnerstvo, jačaju veze te Hrvati izvan Hrvatske snažnije povezuju s matičnom domovinom.

„Mi u ovom uredu volimo reći da smo kao pripadnici hrvatskoga naroda svi jedna velika globalna hrvatska obitelj“, rekao je Milas, naglašavajući da u toj zajednici vidi Hrvate bez obzira na njihovo mjesto života – od konstitutivnoga naroda u Bosni i Hercegovini, preko hrvatskih nacionalnih manjina u europskim državama, do hrvatskog iseljeničtva diljem svijeta.

Na temelju svega toga, prema njegovim riječima, važno je očuvanje identiteta.

HRVATSKA ZAJEDNICA U CRNOJ GORI: BROJČANO MALENA, ALI SNAŽNA

Govoreći o odnosu hrvatske države prema Hrvatima izvan Republike Hrvatske, Milas je naglasio da je to pitanje dio unutarnje i vanjske politike Hrvatske te da je posebno visoko postavljeno tijekom mandata Vlade **Andreja Plenkovića**.

„Strateški cilj je ojačati i unaprijediti hrvatski narod, državu Hrvatsku u svakom smislu, dakle u gospodarskom i općem“, rekao je.

U tom kontekstu posebno je važna njegova ocjena strateških projekata koje Hrvatska podupire u Crnoj Gori. Milas je izrijeком izdvojio Hrvatski glasnik i Radio Dux.

Podsjetio je da je nedavno izašao 200. broj Hrvatskoga glasnika te činjenicu da je za taj jubilarni broj intervju dao i predsjednik Vlade Republike Hrvatske **Andrej Plenković**.

Uz Hrvatski glasnik posebno je istaknuo Radio Dux, ocijenivši njegovu ulogu iznimno značajnom.

„Ta dva medija nisu samo, rekao bih, identitetski snažni za Hrvate u Crnoj Gori, nego su i njegov glas za hrvatsku manjinu koja brojčano nije

velika, ali po svome kulturnom i povijesnom značaju iznimno je snažna i ima veliku ulogu.“

Za Milasa je, dakle, važnost ovih dvaju medija izravno povezana s identitetom i javnim glasom hrvatske zajednice. „Meni je jako drago da imamo ta dva projekta, a vjerujem da će ih u budućnosti biti i više“, poručio je.

HRVATSKI DOM „JOSIP MARKOVIĆ“ KAO NOVO SREDIŠTE

Kada je govorio o recentnim pomacima u položaju hrvatske zajednice u Crnoj Gori, Milas je posebno izdvojio ponovno uspostavljanje Međuvladina mješovitog odbora za praćenje i provedbu sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina između Hrvatske i Crne Gore.

Četvrta sjednica održana je 15. prosinca, nakon sedam godina, a Milas je naglasio važnost međusobnog poštovanja i spremnosti na razgovor. „Doista možemo razgovarati i tražiti zajednička rješenja“, rekao je, izrazivši očekivanje da će preporuke sa sjednice pomoći vladama dviju država u daljnjem unapređenju zaštite prava nacionalnih manjina i odnosa Hrvatske i Crne Gore.

Kao važan pozitivan korak naveo je i potpisivanje ugovora o povratku, odnosno davanju Hrvatskog doma „Josip Marković“ Republici Hrvatskoj. Prema njegovim riječima, taj će objekt postati središte najvažnijih hrvatskih institucija u Crnoj Gori.

„Taj dom sada će postati doista središte, rekao bih, najvažnijih institucija: Hrvatskoga nacionalnog vijeća, Dux Croatoruma, Klape Jadran i Radija Dux. Dakle, svih onih institucija koje nose, rekao bih, identitet Hrvata u Crnoj Gori.“

Riječ je, prema Milasovu viđenju, o važnom infrastrukturnom osloncu hrvatske zajednice i njezina institucionalnog života.

POVRAT IMOVINE OSTAJE OTVORENO PITANJE

Uz pozitivne pomake, Milas je jasno govorio i o pitanjima koja još nisu riješena. Među njima posebno mjesto zauzima povrat imovine fizičkim osobama, institucijama te Katoličkoj Crkvi.

„Moram reći da taj proces ne ide onako kako želimo“, rekao je, dodajući da Hrvatska i dalje potiče da se taj proces pokrene u pravom smislu i dobije „svoj pravni i svaki drugi okvir kako bi to trebalo biti“.

U tom je kontekstu Milas pozvao na otvoren razgovor o prošlosti, bez njezina zaboravljanja, ali i s pogledom prema budućnosti.

„Prošlost je prošlost, nju nećemo zaboraviti, ali želimo danas, i odluke koje danas donosimo odredit će nam budućnost.“

Istodobno je naglasio da Hrvatska podupire Crnu Goru na njezinu europskom putu, ali i da od pitanja koja smatra važnima za hrvatsku zajednicu neće odustati.

BOKELJSKA MORNARICA – BAŠTINA KOJA POVEZUJE

Posebno mjesto u razgovoru pripalo je Bokeljskoj mornarici i baštini svetog Tripuna. Milas ih je označio kao nositelje identiteta Kotora i Boke kotorske, posebno ističući njihovu povezanost s Hrvatima koji na tom prostoru žive više od tisuću godina.

Podsjetio je i na međunarodno priznanje ovog nasljeđa. Bokeljska mornarica upisana je 2021. godine na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, a godinu poslije na isti popis uvršteno je i kolo svetog Tripuna.

Milas je istaknuo da Hrvatska želi nastaviti pomagati u očuvanju i promicanju te tradicije.

„Mi ćemo kao Republika Hrvatska stajati iza toga, ponosno to pomagati i sa svim elementima čuvati, oplemenjivati koliko god možemo i biti sretni da zajedno s Crnom Gorom možemo imati takvo kulturno blago.“

U tom je kontekstu spomenuo i Hrvatsku bratovštinu Bokeljske mornarice u Republici Hrvatskoj, koja također čuva i njeguje ovu drevnu tradiciju.

VAŽNOST POLITIČKE ZASTUPLJENOSTI

Milas je, jednako tako, naglasio važnost autentične političke zastupljenosti. Posebno je izdvojio **Adrijana Vuksanovića**, zastupnika u Skupštini Crne Gore te Zvonimira Dekovića, predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore.

„Hrvati su prije svega lojalni, autohtoni stanovnici, građani, stanovnici Crne Gore i u svemu što žive, što rade, tako se i prezentiraju svaki dan“, rekao je.

Vuksanovića je opisao kao osobu „posebno izgrađene i nacionalne i intelektualne osobnosti“, ističući da je riječ o čovjeku koji istodobno živi svoju hrvatsku pripadnost i pripadnost državi u kojoj je rođen.

Milas je pohvalio i rad Hrvatskoga nacionalnog vijeća pod vodstvom Zvonimira Dekovića, kojega je opisao kao čovjeka „koji je vrijedan, koji stvara, koji oplemenjuje“.

No, kao jedan od nedostataka izdvojio je zastupljenost Hrvata u lokalnoj samoupravi.

„Ono što vidim kao nedostatak, to je nedovoljna zastupljenost u lokalnoj samoupravi, posebno u Kotoru.“

Prema njegovu mišljenju, veća zastupljenost na lokalnoj razini mogla bi pridonijeti vidljivosti hrvatske zajednice i njezinu sudjelovanju u životu sredine u kojoj živi.

MLADI I OBRAZOVANJE KAO ULAGANJE U BUDUĆNOST

Posebnu pozornost Milas je posvetio mladima. Podsjetio je da su 2018. godine uvedene posebne upisne kvote za pripadnike hrvatske nacionalne manjine i hrvatskog iseljeništa.

Danas Središnji državni ured ima sporazume s 12 visokih učilišta u Republici Hrvatskoj.

„Na najbolji mogući način omogućili smo Hrvatima, pripadnicima nacionalne manjine, odnosno hrvatskog iseljeništa, da prema vlastitom izboru izaberu studijski program, sve ono što bi htjeli i ono što bi željeli studirati.“

Uz upisne kvote, Hrvatska osigurava i stipendije. Milas je naveo da je prošle godine stipendirano 300 studenata koji dolaze izvan Hrvatske.

„To je doista prilika da ti mladi ljudi na najbolji mogući način upoznaju hrvatsku kulturu, sve ono što je važno i da se povežu ne samo s domovinom svojih predaka nego, rekao bih, na neki način i njihovom domovinom.“

Cilj je, dodao je, da ti mladi jednog dana budu „još jači most, još bolja poveznica“, ali i da dodatno pridonesu radu hrvatske zajednice u Crnoj Gori i ostalim zemljama.

Sličan je cilj i programa „Domovina“, pokrenutoga 2019. godine u suradnji s Američko-hrvatskom udrugom profesionalaca, a Ured, istaknuo je Milas, podupire i druga stručna i studijska putovanja mladih pripadnika nacionalnih manjina.

Prema njegovim riječima, iskustva pokazuju da dio mladih nakon takvih programa ostaje u Hrvatskoj, upisuje hrvatska sveučilišta, pronalazi mogućnost života i počinje učiti hrvatski jezik.

„Fokusirani smo i usmjereni smo prema mladima“, poručio je.

„TA HRVATSKA IM JE TOLIKO DUBOKO U SRCU“

Opisujući dojmove iz susreta s Hrvatima u Crnoj Gori, Milas je posebno istaknuo osjećaj pripadnosti i karakter ljudi koje je imao priliku upoznati.

„Ono što mene fascinira to je, rekao bih, ta karakternost.“

Posebno mu je, kako je rekao, upečatljiva činjenica da hrvatska zajednica, iako autohtona i više od tisuću godina prisutna na prostoru Crne Gore, čuva duboku povezanost s Hrvatskom.

„Njima je ta Hrvatska toliko duboko u srcu, u svemu onom što oni rade, da jednostavno ne možeš ostati gluh ni slijep na to.“

Upravo u tome vidi posebnu vrijednost zajednice – u mogućnosti da njezini pripadnici istodobno budu ukorijenjeni u sredinu u kojoj žive, lojalni građani Crne Gore i svjesni vlastitih nacionalnih korijena.

„Lojalni građani prostora, sredine u kojoj žive, pritom nacionalno osviješteni, ljudi koji znaju svoje korijene“, rekao je Milas. „Ako ne znaš tko si i odakle dolaziš, onda baš i nije neka sreća pred tobom.“

ZAJEDNIŠTVO KAO „FORMULA ZA USPJEŠAN NAROD“

Jedna od ključnih poruka razgovora bila je ona o zajedništvu hrvatskoga naroda.

Milas je rekao da riječ zajedništvo ponekad može zvučati kao fraza, ali da je njegovo životno iskustvo pokazalo koliko je ono važno.

„Shvatio sam unatrag pola svog života da bez zajedništva možda ne bismo danas razgovarali na ovakav način.“

Povezujući zajedništvo Hrvata u Hrvatskoj s Hrvatima izvan domovine, posebno je istaknuo doprinos iseljeništa i Hrvata u Bosni i Hercegovini u najtežim razdobljima novije hrvatske povijesti.

„Uspjeli smo dobiti državu, uspjeli smo postati ono što želimo biti. Samostalni, suvereni, slobodni. Bez Hrvata izvan Republike Hrvatske, bez iseljeništva, to bi bilo jako teško. Bez Hrvata iz Bosne i Hercegovine da ne spominjem.“

Suvremenu tehnologiju vidi kao mogućnost da se negdašnja slabost – odlazak iz Hrvatske bez mogućnosti povratka – pretvori u prednost.

Zbog toga je, smatra Milas, potrebno koristiti suvremene komunikacijske mogućnosti i stvarati Hrvatsku koja će biti privlačna mladim potomcima hrvatskih iseljenika.

MLADI TREBAJU GOVORITI O SVOJIM POTREBAMA

U završnom dijelu razgovora Milas je govorio o Savjetu mladih Hrvata izvan Republike Hrvatske, koji bi mladima trebao omogućiti izravnu komunikaciju s hrvatskom državom.

„Htjeli smo da oni sami budu u izravnoj komunikaciji s izvršnom vlasti Republike Hrvatske... i da imaju priliku artikulirati sve ono što misle da je važno za povezivanje s matičnom domovinom.“

Teme su, kako je naveo, različite, od obrazovanja i gospodarstva do kulture.

Milas je pritom istaknuo da su neke konkretne inicijative, među njima izmjene Zakona o državljanstvu i posebne upisne kvote, proizašle upravo iz razgovora i prijedloga mladih.

„Sve inicijative nekako su se rodile na tim savjetima, u tim razgovorima, u toj interakciji“, zaključio je hrvatski državni tajnik za emisiju „Mostovi“ ■

HRVATSKA SELJAČKA STRANKA PONOVNO U BOKI

„Hrvatska seljačka stranka uvijek je razumjela koliko su Hrvati izvan granica Republike Hrvatske važan i neraskidiv dio hrvatskoga nacionalnog bića. Zato nam je dužnost, ali i čast, biti uz naše ljude u Boki, čuvati njihovu opstojnost, kulturu, jezik, vjeru i povijesni identitet”

Tekst: Radio Dux
Foto: Nikola Dončić

Predsjednik Hrvatske seljačke stranke i zastupnik u Hrvatskome saboru **Darko Vuletić** boravio je 14. lipnja sa suradnicima u posjetu Hrvatskome nacionalnom vijeću Crne Gore u Donjoj Lastvi, gdje se sastao s predsjednikom **Zvonimirom Dekovićem** te predsjednikom Hrvatske građanske inicijative i zastupnikom u Skupštini Crne Gore **Adrijanom Vuksanovićem**.

Uz predsjednika Vuletića, u izaslanstvu Hrvatske seljačke stranke bili su član Glavnoga odbora **Marko Martinčević**

te predstavnici Općinskoga odbora Konavle: **Perica Pušić**, vijećnik u Dubrovačko-neretvanskoj županiji, **Jele Butijer Gledj**, tajnica Općinske organizacije, kao i članovi Općinskoga odbora **Niko Divanović**, **Luka Vidak** i **Vlaho Mujo**.

Posjet Hrvatima Boke kotorske organiziran je u sklopu programa „Sto godina Radića u Konavlima“, kojim se obilježava stota obljetnica dolaska **Stjepana Radića** u Konavle i velikoga narodnog skupa održanog 13. lipnja 1926. godine ispred samostana svetoga Vlahu u Pridvorju.

Susret dolazi i nakon što je predsjednik Vlade Republike Hrvatske **Andrej Plenković** tijekom nedavnoga boravka među Hrvatima u Crnoj Gori najavio dolazak predsjednika Hrvatske seljačke stranke i njegovih suradnika.

Tijekom sastanka domaćini su predstavili djelovanje Hrvatskoga nacionalnog vijeća te brojne aktivnosti usmjerene na očuvanje nacionalnoga, kulturnoga i jezičnoga identiteta hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Razgovaralo se o aktualnim pitanjima i izazovima s kojima se suočavaju Hrvati u Crnoj Gori, kao i o mogućnostima daljnjeg razvoja suradnje.

Posebnu pozornost gostiju privukla je stalna postavka u Domu kulture „Josip Marković“ posvećena Hrvatskoj seljačkoj stranci, koja svjedoči o važnim razdobljima hrvatske političke povijesti te povezuje vrijednosti koje je Hrvatska seljačka stranka baštinila tijekom svoga djelovanja sa suvremenim društvenim okolnostima.

Prije posjeta Hrvatskome nacionalnom vijeću izaslanstvo Hrvatske seljačke stranke boravilo je u Generalnome konzulatu Republike Hrvatske u Kotoru, gdje ih je primila generalna konzulica **Jasminka Lončarević**, koja je nazočila i sastanku u Donjoj Lastvi.

Tijekom boravka u Boki kotorskoj gosti iz Republike Hrvatske nazočili su i na svetoj misi u katedrali svetoga Tripuna, sastali su se i s admiralom Bokeljske mornarice **Mirkom Vičevićem** te obišli prostorije ove drevne i ugledne institucije, kao i prostorije Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore.

Na kraju susreta u Donjoj Lastvi sugovornici su izrazili zadovoljstvo održanim posjetom, istaknuvši važnost kontinuirane suradnje i potpore hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori te jačanja veza između hrvatskih institucija, organizacija i političkih predstavnika s obje strane granica.

Tijekom susreta razmijenjeni su prigodni darovi kao znak prijateljstva i nastavka dobre suradnje ■

OD RADIĆA DO DANAS: SNAŽNO UZ HRVATE U CRNOJ GORI

U srdačnim i sadržajnim razgovorima predsjednika Hrvatske seljačke stranke **Darka Vuletića** i predstavnika hrvatskoga naroda u Crnoj Gori potvrđena je snažna povezanost hrvatske zajednice u Crnoj Gori s Republikom Hrvatskom, kao i važnost kontinuirane potpore hrvatskih institucija očuvanju nacionalnoga identiteta, jezika, kulture i tradicije Hrvata u Crnoj Gori.

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative **Adrijan Vuksanović** zahvalio je predsjedniku Vuletiću na posjetu, istaknuvši kako dolazak čelnika najstarije hrvatske političke stranke predstavlja značajnu potporu hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori.

„Hrvati u Crnoj Gori osjećaju snažnu povezanost s Republikom Hrvatskom i zahvalni su na potpori koju kontinuirano dobivaju od hrvatskih institucija. Posjet predsjednika Hrvatske seljačke stranke dodatno potvrđuje da hrvatski narod, bez obzira na to gdje živi, dijeli iste vrijednosti i njeguje osjećaj zajedništva“, poručio je Vuksanović.

Posebnu simboliku posjetu daje činjenica da Hrvatska seljačka stranka ove godine obilježava 122 godine neprekinutog djelovanja. Susret je bio i prigoda za prisjećanje na velikana hrvatske političke povijesti **Stjepana Radića**, kao i na **Šima Škanatu**, uglednog HSS-ovca koji je tridesetih godina prošloga stoljeća obnašao dužnost predsjednika Općine Tivat.

„Hrvatska seljačka stranka i danas, kao i prije stotinu godina, ostaje aktivan sudionik u očuvanju identiteta, položaja i uloge Hrvata u Boki kotorskoj. Od Stjepana Radića i **Vladka Mačeka**, pa sve do današnjega dana,

Hrvatska seljačka stranka uvijek je razumjela koliko su Hrvati izvan granica Republike Hrvatske važan i neraskidiv dio hrvatskoga nacionalnog bića. Zato nam je dužnost, ali i čast, biti uz naše ljude u Boki, čuvati njihovu opstojnost, kulturu, jezik, vjeru i povijesni identitet. Posebno pozdravljamo snažnu i konkretnu potporu Vlade Republike Hrvatske hrvatskoj zajednici u Crnoj Gori, jer samo zajedničkim radom institucija, političkih predstavnika i hrvatskih udruga možemo osigurati da Hrvati u Boki ostanu svoji na svome“, rekao je predsjednik Hrvatske seljačke stranke **Darko Vuletić**.

Posjet predsjednika Hrvatske seljačke stranke protekao je u ozračju prijateljstva, zajedništva i međusobnog poštovanja, uz poruku da će suradnja hrvatskih institucija i organizacija s obje strane granice i dalje biti snažna i sadržajna na dobrobit hrvatskoga naroda.

BOŽINOVIĆ NA BLAGDAN VELIKE GOSPE U BOKI KOTORSKOJ

Potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske Davor Božinović na društvenim mrežama istaknuo je kako je hodočašće Gospi od Škrpjela i Gospi od Milosti za njega predstavljalo povratak korijenima, ljudima i baštini koja je stoljećima oblikovala Hrvate Boke kotorske

Tekst i foto: Radio Dux

U povodu blagdana Velike Gospe, potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske i ministar unutarnjih poslova **Davor Božinović** boravio je u Boki kotorskoj,

gdje je sa suprugom sudjelovao u tradicionalnim vjerskim svečanostima na otocima Gospa od Milosti i Gospa od Škrpjela.

Prije jutarnjega misnog slavlja na otoku Gospe od Milosti, Božinović su dočekali predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** i generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**. Sudjelovali su zajedno u programu obilježavanja blagdana koji je i ove godine okupio brojne vjernike i hodočasnike.

Svetu misu na Gospi od Milosti predvodio je **fra Dragan Ružić**, kancelar Kotorske biskupije.

U poslijepodnevnom satima Božinović je posjetio i otok Gospe od Škrpjela, jedno od najprepoznatljivijih mjesta vjerske i kulturne baštine Boke kotorske. Večernje misno slavlje predvodio je kotorski biskup **mons. Mladen Vukšić**, s kojim je Božinović tom prigodom razgovarao.

Nakon posjeta Boki, Božinović je na društvenim mrežama istaknuo kako je hodočašće Gospi od Škrpjela i Gospi od Milosti za njega predstavljalo „povratak korijenima, ljudima i baštini koja je stoljećima oblikovala Hrvate Boke kotorske“.

Posebno je naglasio kako se identitet u Boki tijekom povijest nije čuvao „vikom ni mržnjom“, već vjerom, radom, znanjem i dostojanstvom, uz poštovanje susjeda i drugih kultura.

Upravo je ta poruka posebno snažna u vremenu kada se govori o očuvanju identiteta, kulturne baštine i zajedništva. Boka kotorska stoljećima je bila prostor susreta različitih naroda, kultura i tradicija, a njezina posebnost upravo se ogleda u bogatstvu koje je prilikom tih susreta nastajalo.

Posjet hrvatskoga potpredsjednika Vlade ujedno je još jednom naglasio povezanost Republike Hrvatske s hrvatskom zajednicom u Crnoj Gori te važnost očuvanja njezine vjerske, kulturne i povijesne baštine.

Nazočnost predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore i predstavnice hrvatske diplomacije na misnim slavljima dodatno je potvrdila važnost kontinuirane suradnje s hrvatskom zajednicom u Boki.

Ovakvi susreti imaju i širi značaj za odnose Hrvatske i Crne Gore, koji se temelje na međusobnom poštovanju, zajedničkoj povijesti i snažnim ljudskim vezama.

Boka kotorska tako i danas ostaje prostor susreta, zajedničke baštine i živih veza koje nadilaze granice. A upravo se uz ovakve dane, molitve i okupljanja čuva ono što je generacijama povjeravano novim naraštajima – vjera, identitet, kultura i sjećanje na bogatu baštinu Boke ■

■ BARTULICA: „PROŠIRENJE NAKON RJEŠAVANJA OTVORENIH PITANJA“

Države zapadnog Balkana trebaju imati jasnu europsku perspektivu, ali njihov put prema članstvu u Europskoj uniji mora biti povezan s rješavanjem ključnih otvorenih pitanja iz prošlosti, poručio je hrvatski zastupnik u Europskom parlamentu **Stephen Nikola Bartulica** tijekom zajedničke rasprave „Europska budućnost zapadnog Balkana“.

Govoreći o Srbiji i Crnoj Gori, Bartulica je istaknuo da njihovo približavanje Europskoj uniji treba biti uvjetovano konkretnim koracima vezanima uz posljedice ratova iz devedesetih godina. Kao ključna pitanja izdvojio je ratnu odštetu žrtvama Domovinskog rata, priznanje agresije te suradnju u pronalaženju nestalih osoba.

Ocijenio je kako upravo ta pitanja moraju ostati među hrvatskim prioritetima na europskoj razini.

Govoreći o Bosni i Hercegovini, Bartulica je pozvao Europsku uniju na veću pozornost i konkretnu pomoć toj zemlji. Upozorio je i na posljedice novoga graničnog režima koji, kako je rekao, otežava svakodnevni život brojnih hrvatskih obitelji uz granicu s Hrvatskom. Bartulica se založio za što skorije rješavanje tog problema.

■ VUKSANOVIĆ: „IZBORNA REFORMA VAŽNA ZA ZASTUPLJENOST MANJINA“

Skupština Crne Gore usvojila je izmjene i dopune izbornih zakona, uz potporu više od dvotrećinske većine zastupnika, u skladu s dogovorom vlasti i oporbe. Usvojene su izmjene Zakona o izboru predsjednika Crne Gore, izboru odbornika i zastupnika te financiranju političkih subjekata i izbornih kampanja.

U raspravi je predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović** pozdravio postignuti politički dogovor, ocijenivši ga važnim korakom u nastavku izborne reforme.

Posebno je istaknuo pitanje zastupljenosti nacionalnih manjina. Pozdravio je spremnost parlamentarne većine da se izorno zakonodavstvo dodatno unaprijedi u dijelu koji se odnosi na manjinske stranke, što je tijekom rasprave istaknuo i zastupnik Pokreta „Europa sad“ **Vasilije Čarapić**.

Vuksanović je ocijenio kako je unaprijeđenje tog područja važno za osiguravanje primjerene parlamentarne zastupljenosti nacionalnih manjina, po uzoru na demokratske standarde razvijenih zapadnoeuropskih država.

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative istaknuo je kako izborna reforma treba pridonijeti pravednijem političkom predstavljanju i jačanju povjerenja u izborni sustav.

■ UGRIN ZA UNAPRIJEĐENJE POLITIČKE PARTICIPACIJE MANJINSKIH ZAJEDNICA

Član Hrvatskoga nacionalnog vijeća i predsjednik Upravnog odbora Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore **Marko Ugrin** ocijenio je da nacionalne manjine imaju važnu ulogu u političkom životu države te da postoji prostor za dodatno unaprijeđenje njihova položaja.

Govoreći o hrvatskoj zajednici, Ugrin je podsjetio na to da je Hrvatska građanska inicijativa (HGI) osnovana 2002., s ciljevima neovisnosti Crne Gore, članstva u NATO-u i Europskoj uniji. Dva od tri cilja su, kako je rekao, ostvarena, dok se politička participacija hrvatske zajednice ostvaruje upravo uz HGI.

Istaknuo je i rezultat stranke na izborima 2023. godine, ocijenivši ga plodom dugogodišnjeg rada i potpore birača. Govoreći o izbornom sustavu, upozorio je na nerazmjer između cenzusa za hrvatsku manjinu od 0,35 posto i njezina udjela u stanovništvu, koji prema posljednjem popisu iznosi oko 0,83 posto. Kao moguće rješenje naveo je modele iz okruženja, uključujući zajamčene manjinske mandate u Hrvatskoj.

Ugrin je skrenuo pozornost i na potrebu jačanja uloge nacionalnih vijeća i povećanja sredstava za njihov rad. Ocijenio je da su za značajnije promjene potrebni politički i društveni konsenzus te posebna pozornost brojčano najmanjim manjinskim zajednicama.

■ U PODGORICI ODANA POČAST ŽRTVAMA GENOCIDA U SREBRENICI

U Podgorici je obilježen Međunarodni dan sjećanja na genocid u Srebrenici, uz komemoraciju održanu u Spomen-parku Pobrežje. Program pod nazivom „Invencija ljudskosti“ organizirali su Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori, Centar za građansko obrazovanje i Akcija za ljudska prava.

Komemoraciji su nazočili predstavnici državnih institucija, diplomatskog zbora, međunarodnih organizacija, nevladinog sektora i građani, koji su odali počast žrtvama genocida počinjenog u Srebrenici u srpnju 1995. godine.

Polaganjem cvijeća i molitvom iskazan je pijetet prema nedužnim žrtvama, uz poruku da njegovanje kulture sjećanja predstavlja trajnu obvezu svakog demokratskog društva koje počiva na vrijednostima mira, slobode, ljudskih prava i poštovanja ljudskog dostojanstva.

U ime hrvatske zajednice u Crnoj Gori komemoraciji su nazočili član Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Marko Ugrin** i **Marin Čaveliš**. Među predstavnicima diplomatskog zbora bio je i veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**.

Sudionici su poručili da sjećanje na žrtve Srebrenice predstavlja obvezu prema budućim generacijama te da su mir, dijalog, ljudska prava i međusobno poštovanje temelj izgradnje društva u kojem se slični zločini više nikada neće ponoviti.

■ PREDSTAVNICI MANJINSKIH VIJEĆA S VENECIJANSKOM KOMISIJOM

Predsjednici i predstavnici šest manjinskih nacionalnih vijeća razgovarali su u Podgorici s predstavnicima Venecijanske komisije o pitanjima od značaja za ostvarivanje i unaprjeđenje prava manjinskih naroda u Crnoj Gori.

Tijekom sastanka pozornost je posvećena analizi Nacrta Zakona o ljudskim i manjinskim pravima, koji je Vlada Crne Gore uputila Venecijanskoj komisiji na razmatranje i davanje mišljenja. Sudionici su razmijenili stajališta o predloženim zakonskim rješenjima i njihovu mogućem utjecaju na ostvarivanje prava manjinskih zajednica.

Predsjednici i predstavnici manjinskih nacionalnih vijeća u Crnoj Gori predstavili su svoje viđenje i iznijeli stavove u vezi s Nacrtom Zakona, istaknuvši pritom pitanja za koja smatraju da zahtijevaju dodatnu pažnju. Također su razgovarali i o drugim temama od značaja za položaj, zaštitu prava i očuvanje identiteta manjinskih naroda u Crnoj Gori, naglašavajući važnost kontinuiranog dijaloga s relevantnim domaćim i međunarodnim institucijama.

U ime Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore sastanku je nazočio predsjednik **Zvonimir Deković**.

■ U GORNJOJ LASTVI ODRŽANA 52. LASTOVSKA FEŠTA

U Gornjoj Lastvi, tradicionalnome kamenom naselju na padinama Vrmca, održana je 52. Lastovska fešta, manifestacija koja već više od pola stoljeća okuplja mještane, njihove prijatelje te brojne posjetitelje iz Tivta i drugih krajeva Boke kotorske.

Feštu je organiziralo Kulturno-zavičajno udruženje Napredak, a program je i ove godine povezao kulturnu baštinu, glazbu i umjetnost. Svečanom ugođaju dodatno su pridonijeli nastupi Bokeljske mornarice Kotor – Podružnice Tivat i Glazbeno-prosvjetnog društva Tivat, dok je za glazbeni dio večeri bio zadužen sastav „Fankulo“.

U sklopu programa predstavljena je i izložba umjetničke fotografije Miroslava Marušića, koji je zabilježio motive prostora, ljudi i vremena, potvrdivši kako umjetnost prirodno pronalazi svoje mjesto u ovome jedinstvenom ambijentu.

Fešta je pokazala kako u spoju bogate povijesti, očuvane prirode i suvremenih kulturnih sadržaja leži posebnost Gornje Lastve. U vremenu brzih promjena, ovo malo kameno selo nastavlja biti mjesto koje podsjeća na to koliko su vrijedni autentičnost, zajedništvo i identitet – vrijednosti zbog kojih Lastovska fešta već više od pola stoljeća ostaje jedan od najprepoznatljivijih i najomiljenijih ljetnih susreta u Gornjoj Lastvi i Tivtu.

Sveti Antun slavljen u Lepetanima

Blagdan svetog Antuna i ove je godine u Lepetanima protekao u ozračju molitve, zajedništva i zahvalnosti. Štovanje ovoga velikog sveca, poznatog kao zaštitnika siromašnih, putnika i onih koji traže izgubljeno, duboko je ukorijenjeno u pobožnosti bokeljskih vjernika

Tekst: Radio Dux
Foto: Nikola Dončić

Brojni vjernici diljem Boke kotorske 13. lipnja su svečano proslavili blagdan svetog Antuna Padovanskog, jednog od najomiljenijih i najštovanijih svetaca Katoličke Crkve. Svečano euharistijsko slavlje u Lepetanima predvodio je kotorski biskup mons. Mladen Vukšić.

U svojoj propovijedi biskup Vukšić istaknuo je kako sveti Antun zauzima posebno mjesto u srcima vjernika diljem svijeta upravo zato što je cijeli svoj život gradio na blizini s Bogom. Podsjetio je kako se sveti Antun gotovo uvijek prikazuje sa Svetim pismom u ruci, jer je upravo u Božjoj riječi tražio odgovore i nadahnuće za svoj život.

„Sveti Ante dobar je dio svoga dana provodio u molitvi i razgovoru s Bogom. Njegov primjer poziv je i nama da Boga stavimo u središte svoga života, da pronademo vrijeme za molitvu, svetu misu i sakramente“, poručio je biskup.

Govoreći o suvremenom čovjeku, naglasio je kako živimo u vremenu neprestane žurbe, u kojem često zaboravljamo zastati i oslušnuti Božji glas.

„Bog od nas traži da stanemo, da pronademo vrijeme za Njega, barem jednom tjedno na svetoj misi, ali i svakoga dana uz molitvu i zahvalnost za dar života“, rekao je biskup.

Istaknuo je i kako se čovjek današnjice nerijetko udaljava od Boga, kao da mu nije potreban, premda je svjestan vlastite prolaznosti i slabosti. Podsjetio je da je sveti Antun bio svjestan kako je Božje stvorenje te da će se jednoga dana vratiti svome Stvoritelju.

„Doći će vrijeme kada ćemo svi stati pred Boga i pogledati svoj život. Tada će biti važno jesmo li živjeli s mišlju na spasenje i dolazak u Božje kraljevstvo. Bez te svijesti čovjekov život ostaje nepotpun“, naglasio je biskup.

Blagdan svetog Antuna i ove je godine u Lepetanima protekao u ozračju molitve, zajedništva i zahvalnosti. Štovanje ovoga velikog sveca, poznatog kao zaštitnika siromašnih, putnika i onih koji traže izgubljeno, duboko je ukorijenjeno u pobožnosti bokeljskih vjernika. Njegov primjer poniznosti, vjere i predanosti Bogu i danas nadahnjuje mnoge da u svakodnevnom životu traže put prema istinskim vrijednostima i duhovnoj blizini s Gospodinom.

Na kraju svečanoga misnog slavlja u povodu patrona župe u Lepetanima, župnik don Pero Burečić uputio je riječi zahvalnosti biskupu za njegov dolazak i predvođenje euharistijskog slavlja.

Istaknuo je da prisutnost biskupa predstavlja znak blizine Crkve i ohrabrenje vjernicima u njihovu vjerničkom životu. Podsjetio je na primjer svetog Antuna kao uzora duboke vjere, ljubavi prema Bogu i bližnjima te izrazio želju da njegov zagovor prati biskupa u njegovoj službi.

Don Burečić zahvalio je i svim svećenicima, redovnicima, ministrantima, pjevačima, župljanima i gostima koji su svojim sudjelovanjem pridonijeli proslavi župnog blagdana, poželjevši biskupu obilje Božjeg blagoslova, zdravlja i snage u daljnjem pastoralnom djelovanju ■

Proslava svetoga Petra u Bogdašićima

Apostolski nuncij u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori mons. Francis Assisi Chullikatt podsjetio je u propovijedi na Petrovu slabost i zatajenje, ali i na Božje milosrđe koje ga nakon pada ponovno podiže i povjerava mu službu pastira Crkve, istaknuvši da Bog ne bira savršene, nego osnažuje krhke

Tekst i foto: Kotorska biskupija

Bokokotorska župa Bogdašići svečano je proslavila svoga nebeskog zaštitnika svetoga Petra misom bdjenja, te na sam Petrovdan 29. lipnja središnjim misnim slavljem, koje je u suslavlju više svećenika predvodio apostolski nuncij u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, **mons. Francis Assisi Chullikatt**.

U propovijedi na hrvatskome jeziku nuncij je istaknuo da se svetost ne očituje u odsutnosti kušnji, nego u vjernosti Bogu usred njih. Govoreći o svetome Petru, podsjetio je na njegovo čudesno oslobođenje iz tamnice po molitvi Crkve, naglasivši snagu zajedničke molitve i Božje providnosti.

U središtu propovijedi bila je Petrova ispovijest vjere „Ti si Krist, Sin Boga živoga“ na kojoj, kako je istaknuto, Krist gradi svoju Crkvu. Naglašeno je da kršćanstvo proizlazi iz osobnog susreta s Isusom Kristom, a ne iz ideje ili sustava.

Nuncij je također podsjetio na Petrovu slabost i zatajenje, ali i na Božje milosrđe koje ga nakon pada ponovno podiže i povjerava mu službu pastira Crkve, istaknuvši da Bog ne bira savršene, nego osnažuje krhke.

Uz svetoga Petra spomenut je i sveti Pavao, apostol naroda, čije je djelovanje pridonijelo širenju Evanđelja sve do prostora Ilirika, što se u predaji povezuje i s ovim krajevima.

U zaključku je poručeno da se prava veličina kršćanina očituje u vjernosti Kristu te su vjernici pozvani na čvrstu vjeru, poniznost i pouzdanje u Božje milosrđe, uz riječi „Ne boj se“.

Nakon misnog slavlja župnik **don Dražen Kraljić** zahvalio je nunciju, okupljenim svećenicima i svima koji su sudjelovali u organizaciji proslave. Uslijedila je procesija s kipom svetoga Petra oko crkve te zajedničko okupljanje i slavlje na platou ispred crkve ■

Župa Đurići obilježila blagdan svoje zaštitnice

„Sveci su bili ljudi od krvi i mesa, kao i mi. Imali su svoje uspone i padove, ali su uz pomoć Božje milosti i ustrajnim radom na sebi uspjeli nadvladati sve teškoće i nevolje te postati svetima”

Tekst i foto: Kotorska biskupija

Na blagdan svetih Joakima i Ane, 26. srpnja, svečano je proslavljen patron župe Đurići – sveta Ana. Tím je povodom tijekom dana služeno više svetih misa u čast zaštitnice župe.

Jutarnje misno slavlje održano je u crkvi svete Ane u Gornjim Đurićima, a predvodio ga je upravitelj župe Đurići **don Pero Burečić**.

Središnje i svečano večernje misno slavlje u crkvi svete Ane u Donjim Đurićima predvodio je **fra Josip Čibarić**, kapucin iz Hrvatske. U svojoj propovijedi govorio je o živo-

tu svetih Joakima i Ane, ističući njihovu postojanu vjeru i vjernost Bogu unatoč životnim kušnjama.

„Sveci su bili ljudi od krvi i mesa, kao i mi. Imali su svoje uspone i padove, ali su uz pomoć Božje milosti i ustrajnim radom na sebi uspjeli nadvladati sve teškoće i nevolje te postati svetima. Na to nas danas pozivaju ovo dvoje svetih staraca i supružnika. Također, danas na poseban način pozivam sve da se sjetimo svih baka i djedova te starijih osoba kojima je ovaj dan posvećen“, poručio je, uz ostalo, fra Josip.

Nakon završetka euharistijskog slavlja održana je procesija oko crkve, nakon koje je uslijedilo zajedničko druženje vjernika na platou ispred crkve.

Uz domaće župljane, proslavi su i ove godine tradicionalno nazočili hodočasnici iz Cavtata, predvođeni svojim župnikom **don Matom Karamatićem**. Liturgijsko

pjevanje tijekom mise predvodio je župni zbor iz Cavtata, pridonijevši svečanosti liturgijskog slavlja.

Istoga dana don Pero Burečić predvodio je i svetu misu u crkvi svete Ane u Lepetanima, gdje se okupio veliki broj domaćih vjernika kako bi zajedno proslavili blagdan svete Ane ■

BLAGDAN SVETIH JOAKIMA I ANE PROSLAVLJEN U KAVČU

Na blagdan svetih Joakima i Ane, roditelja blažene Djevice Marije i Isusovih bake i djeda, služena je sveta misa u crkvi svete Ane u Gornjem Kavču. S obzirom na to da je ove godine blagdan pao u nedjelju, toga dana nije bilo mise u Bogdašićima i Škaljarima nego u Kavču u crkvi njoj posvećenoj.

Na svetu misu okupio se veliki broj vjernika iz domaće župe i okolnih župa, kao i iz jedne hrvatske župe.

U svojoj propovijedi don Dražen govorio je o životu svetoga bračnog para Joakima i Ane koji su doista bili sveti, ali su imali problem neplodnosti, odnosno nisu mogli imati djece. U njihovo vrijeme neplodnost se smatrala kaznom Božjom za grijeh, te su zbog toga Joakim i Ana doživjeli mnoge neugodnosti i podsmijehe od naroda. Zato su se usrdno molili Gospodinu da skine s njih tu ljagu, a Bog je čuo njihovu molbu i u starijoj životnoj

dobi dao im dijete, i to Blaženu Djevicu Mariju od koje se kasnije rodio Isus Krist.

Također, don Dražen je potaknuo da se na poseban način sjetimo svih baka i djedova te starijih osoba, da budemo zahvalni na njima i molimo za njih bilo da su živi ili su prešli u vječnost.

Na kraju mise tradicionalno je blagoslovljena sol koja se nekada davala životinjama kako bi bile zaštićene od raznih bolesti, ali su je koristili i ljudi kao zaštitu od bilo kojeg zla, kao što to i danas čine.

Bilo je ovo jedno lijepo duhovno iskustvo za sve prisutne koji su se osim lijepe crkve i prostora oko nje mogli diviti i pogledu na tivatski dio zaljeva koji ostavlja bez daha.

don Dražen Kraljić

Škaljari obnovili drevnu tradiciju i posvjedočili snagu zajedništva

U vremenu brojnih izazova s kojima se suočava hrvatski narod u Boki kotorskoj, ovogodišnji blagdan Gospe od Snijega pokazao je da se snaga jedne župe ne mjeri isključivo brojem njezinih vjernika, već njihovom spremnošću da zajedno mole, čuvaju naslijeđene običaje i aktivno sudjeluju u životu svoje zajednice

Tekst i foto: Nikola Dončić

Blagdan Gospe od Snijega i ove je godine u Škaljarima okupio velik broj župljana, hodočasnika i vjernika iz svih krajeva Boke kotorske, koji su zajedničkom molitvom i sudjelovanjem u svečanome misnom slavlju te procesiji još jednom posvjedočili duboku privrženost svojoj nebeskoj zaštitnici.

U ozračju pobožnosti i zajedništva, ovogodišnja proslava imala je i posebnu simboliku, jer je obnovljen jedan od najljepših običaja ove drevne župe – misa bdjenja u staroj crkvi Gospe od Snijega, u narodu poznatoj i kao crkva svetoga Luke, nakon koje je uslijedila iluminacija i svečani prijenos Gospina kipa u župnu crkvu.

Na pročelju župne crkve bile su istaknute zastave Svete Stolice, Republike Hrvatske i Crne Gore, dodatno naglašavajući svečani karakter proslave.

Središnje euharistijsko slavlje predvodio je ulcinjski župnik **don Simon Filipaj**, u suslavlju više svećenika, među kojima je bio i domaći župnik **don Dražen Kraljić**.

Uz brojne vjernike, proslavi su nazočili **Jasminka Lončarević**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru, **Andrijan Vuksanović**, zastupnik u Skupštini Crne Gore i predsjednik Hrvatske građanske inicijative, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** sa suradnicima, predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević** te predsjednik Bokeljske mornarice Kotor **Denis Vukašinović**.

U uvodnome dijelu svoje propovijedi don Simon Filipaj podsjetio je na podrijetlo blagdana Gospe od Snijega, koji je usko povezan s rimskom bazilikom Santa Maria Maggiore, jednom od najvažnijih marijanskih crkava u Katoličkoj Crkvi.

„Skupili smo se danas, kao kršćani, slaviti spomendan Gospe od Snijega te utemeljenja bazilike Santa Maria Maggiore u Rimu. Vjerujem da znate kako se povezuje Gospa od Snijega s tom prelijepom bazilikom posvećenom upravo Gospi, Majci Božjoj“, rekao je na početku propovijedi.

Podsjetio je na predaju prema kojoj su rimski patricij **Giovanni** i njegova supruga, budući da nisu imali djece, odlučili svoje bogatstvo darovati za gradnju crkve posvećene Blaženoj Djevici Mariji. U noći između 4. i 5. kolovoza oboje su, kao i **papa Liberije**, usnuli isti san u kojem im je objavljeno da će mjesto gradnje biti označeno snijegom na brežuljku Eskvilinu. Na tome je mjestu najprije podignuta prva crkva, a zatim, nakon Efeškoga sabora, **papa Siksto III.** dao je sagraditi veličanstvenu baziliku koja i danas svjedoči vjeru Crkve u Marijino bogomajčinstvo.

Propovjednik je odmah naglasio kako smisao toga događaja nije ostao zarobljen u prošlosti.

„Što je raditi nama? U današnje vrijeme ove informacije zvuče kao da pripadaju samo povijesti, nekom drugom vremenu. Ali ako mislimo da su samo prošlost, varamo se. Božja riječ je živa, Gospa je živa i ima što reći našem vremenu, našim prilikama, nama Bokeljima, cijeloj Crnoj Gori i svijetu.“

Govoreći o životu današnjega kršćanina, upozorio je kako se vjera ne smije svesti samo na očuvanje običaja.

„Možda smo svi rođeni u tradicionalnim katoličkim obiteljima, ali prava tradicija nije samo izvanjska i ritualna. Ona je živa jer oblikuje naš život u društvu, oblikuje

naša djela nadahnuti vjerom u Isusa Krista i njegovim spasenjskim djelom. To je vjera koja zna živjeti i u 21. stoljeću, koja nije arheologija ni puki običaj, nego nas potiče slijediti Krista i onda kada to nije u modi.“

Istaknuo je kako suvremeni čovjek često stječe dojam da je vjera postala nešto sporedno, no upravo današnje vrijeme, smatra, pokazuje koliko je svijetu potrebno autentično kršćansko svjedočanstvo.

„Svjedoci smo da naše društvo žudi za svetim katolicima, za katoličkim naukom“, poručio je.

Središnji dio propovijedi don Simon Filipaj posvetio je evanđeoskom izvještaju o umnažanju kruha i ribe, u kojem su apostoli, suočeni s mnoštvom ljudi, predložili Isusu da ih otpusti kako bi sami potražili hranu.

„I mi se danas možemo prepoznati u njihovim riječima“, rekao je, podsjetivši kako se i katolici u Boki često susreću s osjećajem malobrojnosti i ograničenih mogućnosti.

„Kotorska biskupija i Barska nadbiskupija nemaju ni trideset tisuća vjernika. Što nam je činiti? Hoćemo li početi žaliti sami sebe? Hoćemo li misliti samo ljudskom logikom, matematikom i ekonomijom? Tim smjerom ne bismo ništa postigli, kao što nisu ni apostoli. Ali s nama je Isus, naš nebeski učitelj. On i nama govori: ‘Ne treba da idu. Dajte im vi jesti.’“

Upravo u tim Kristovim riječima propovjednik je prepoznao poziv svim vjernicima da se ne obeshrabre pred izazovima vremena.

„Koliko smo puta i sami rekli: ‘Nemamo ništa.’ Možda smo čak pomislili da smo ništa, da nema smisla propovijedati evanđelje jer nas nitko ne čuje. A zapravo imamo ono najvrjednije – vjeru u Isusa Krista, Božju riječ, svete sakramente. To je naše istinsko blago, a ne novac i imovina.“

Naglasio je kako čovjek može steći mnogo materijalnih dobara, ali bez Boga ne može pronaći smisao života.

„Svjedoci smo da imetak nije sve. Ako nemamo Boga, ako ne vjerujemo, ako naš život nema smisla i cilja, tada nam ništa drugo ne može donijeti istinski mir. Naš cilj je Bog.“

U nastavku propovijedi osvrnuo se i na izazove s kojima se suočava Crkva, priznajući da su njezini članovi tijekom povijesti pokazivali slabosti i pogreške. No, upozorio je da vjernici svoju vjeru ne smiju graditi na ljudima.

„Institucionalna Crkva, koju predstavljamo mi, svećenici, pokazala je dosta slabosti i sjena. Nismo anđeli, nismo bezgrješni. Netko će upravo zbog toga posumnjati ili se udaljiti od Crkve. Ali nemojmo vjerovati i činiti dobra djela zato što to kaže Simon, Dražen, biskup ili čak papa. Vjerujemo Isusu, uzdajmo se u njega i tražimo potporu Majke Božje koja nam upravo pokazuje Isusa.“

Nastavljajući propovijed, don Simon Filipaj posebnu je pozornost posvetio obitelji, koju je nazvao prvom školom vjere i „prvom Crkvom“, upozorivši kako se vjera ne može svesti na ono što se događa samo u sklopu crkvenih zidova.

„Vjera se ne uči! Vjera se može naslijediti u obitelji jer je sama obitelj prva Crkva. Zato je dobro ispitati savjest: što nam smeta da se prekrizimo ujutro, prije i poslije jela, navečer prije nego što legnemo, da pročitamo koji redak Svetoga pisma? Imamo vremena za sve na svijetu, a nemamo vremena zahvaliti Bogu što nam je sve dao?“

Osvrnuo se i na užurbanost suvremenoga života, upozorivši kako čovjek nerijetko pronalazi vrijeme za prolazne stvari, a zanemaruje ono što je trajno i bitno.

„Danas trčimo za svakim raskošem i lijepim provodom, a nemamo vremena za braću i sestre koji trpe, boluju ili jednostavno trebaju našu pažnju. Na nama je da Isusu damo svojih pet kruhova i dvije ribe – zapravo ono što jesmo. To je sveta misa, to je naš život. Bog od nas ne traži naš novac ni našu imovinu, nego cijelo naše srce. Pravi spokoj i pravi mir možemo pronaći samo u Bogu Ocu, u Isusu Kristu, djelovanjem Duha Svetoga.“

Na završetku propovijedi pogled je ponovno usmjerio prema Blaženoj Djevici Mariji, čiji je odgovor na Božji poziv ostao trajnim nadahnućem svim kršćanima.

„Danas slavimo Gospin blagdan. Sama Gospa daje nam primjer. Promijenila je svoje planove i rekla: ‘Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi.’“

Iz toga je izdvojio tri poruke koje, kako je rekao, blagdan Gospe od Snijega donosi i današnjem čovjeku.

„Prvo – može pasti snijeg i ljeti, jer Bogu ništa nije nemoguće. Drugo – Bog uvijek pronade način da nas iznenadi; njegova milost može pretvoriti žegu i monotoniju svakidašnjice u svježinu i novi život, osobito nama koji smo tradicionalni katolici. Treće – pustinja će procvasti. I u trenucima velike suše i najvećih teškoća Gospodin može učiniti da procvjeta novi život.“

Zaključujući propovijed, don Simon pozvao je okupljene da vjeru ne žive samo na velike blagdane, nego u svakidašnjici, slijedeći primjer Blažene Djevice Marije.

„Samo tako vjera postaje dio naše svakidašnjice. Nemojmo zaboraviti da je Blažena Djevica Marija i naša Majka te da hoda s nama svaki dan kao sigurna vodilja prema Spasitelju.“

Okupljenima se obratio i župnik don Dražen Kraljić, koji je prošloga prosinca preuzeo upravljanje župom Škaljari, rekavši kako se ovom prigodom želio i službeno predstaviti župnoj zajednici kojoj je povjerena njegova pastoralna služba.

Zahvalio je prije svega Bogu i Gospi Snježnoj na lijepome danu i uspješnom slavlju, kao i don Simonu Filipaju koji je predvodio misno slavlje, svećenicima koji su sudjelovali u proslavi te predstavnicima hrvatske zajednice u Crnoj Gori koji su svojim dolaskom uveličali blagdan zaštitnice župe.

Posebno je istaknuo zadovoljstvo što je ove godine obnovljen običaj mise bdjenja u staroj crkvi Gospe od Snijega, iluminacije i prijenosa Gospina kipa u župnu crkvu.

„Ove godine imali smo nakon dugo vremena misu bdjenja i iluminaciju u maloj crkvi, a nakon toga prijenos kipa Gospe Snježne u našu župnu crkvu te se nadam da ćemo i u budućnosti nastaviti s tom tradicijom.“

Dobrodošlicu je uputio i članovima Bokeljske mornarice Kotor, koji su nakon više godina ponovno sudjelovali u proslavi župnoga patrona. Naglasio je kako upravo međusobna suradnja i zajedništvo ostaju temelj opstanka naše zajednice u Boki, kako je to bilo i u prošlosti.

„Također, onima koji slave, čestitam Dan pobjede i domovinske zahvalnosti te Dan hrvatskih branitelja.“

Nadovezujući se na tu čestitku, osvrnuo se i na zastave koje su bile istaknute na župnoj crkvi.

„Neka zastave na župnoj crkvi budu znak našega zajedništva s onima koje predstavljaju. One nisu nikakva provokacija, nego legitimno pravo koje se smije izložiti kao znak pripad-

nosti hrvatskome narodu i Katoličkoj Crkvi kojoj pripadamo, uz poštovanje države u kojoj živimo“, rekao je don Dražen.

Govoreći o životu župe, zahvalio je svima koji su tijekom protekle godine pomogli u njezinu uređenju i obnovi. Podsjetio je kako su nabavljene nove misnice, liturgijsko ruho i bogoslužne knjige, izrađena nova župna zastava – dar Hrvatske kulturne udruge „Tomislav“ iz Škaljara – dovršeni radovi na dijelu ograde, postavljene klupe ispred crkve te uređena i osvijetljena crkva svetoga Luke.

Pozvao je roditelje da prijave djecu za pripremu sakramenata, mlade da se uključe među ministrante, a sve koji imaju dara za pjevanje da se pridruže župnome zboru, istaknuvši kako je živa župna zajednica odgovornost svih njezinih članova.

Nakon blagoslova vjernici su, predvođeni križem, župnom zastavom i ostalim barjacima, krenuli starim središtem Škaljara. Za križem su išle članice župnoga zbora koje su uveličale misno slavlje, zatim djevojčice s laticama cvijeća, svećenici, a zatim kip Gospe Snježne koji su nosila četvorica muškaraca, među kojima i predsjednik Bokeljske mornarice Kotor Denis Vukašinić. U molitvi i pjesmi, brojni vjernici pratili su svoju nebesku zaštitnicu središtem mjesta koje se zbog višestoljetne prisutnosti hrvatskih obitelji s razlogom naziva i „malim Zagrebom“.

Procesija je još jednom pokazala koliko je blagdan Gospe od Snijega više od godišnjega župnog slavlja. Ona je javno svjedočanstvo vjere, ali i čuvar kolektivnog pamćenja zajednice koja je tijekom stoljeća, unatoč brojnim izazovima, sačuvala svoju katoličku vjeru, hrvatski identitet i duboku privrženost Boki kotorskoj.

Nakon povratka procesije pred župnu crkvu vjernici su se još jednom okupili oko Gospina kipa, zahvaljujući Nebeskoj Majci na daru zajedničke molitve i proslave. U skladu s dugogodišnjom tradicijom, slavlje je zatim nastavljeno u dvorištu crkve, gdje je za sve okupljene priređeno druženje uz domaće kolače, piće i pjesmu.

Za glazbeni ugođaj pobrinula se klapa „Jadran“, čiji je nastup dodatno obogatio večer ispunjenu susretima, razgovorima i radošću zajedništva. Njihove izvedbe dalmatinskih pjesama okupljeni su pratili s posebnom pozornošću, a mnogi su se spontano pridružili pjevanju. Nastup klape „Jadran“ organizirala je Hrvatska kulturna udruga „Tomislav“ iz Škaljara, uz financijsku potporu Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

Premda je blagdan Gospe od Snijega prije svega liturgijsko slavlje, on u Škaljarima iz godine u godinu okuplja brojne vjernike, raseljene Škaljarane i prijatelje župe, po-

tvrdjući da su vjera, zajedništvo i pripadnost vlastitoj baštini vrijednosti koje ni vrijeme ni društvene okolnosti nisu uspjele izbrisati.

Ovogodišnja proslava u tome je imala i dodatnu vrijednost. Obnovom mise bdjenja u staroj crkvi Gospe od Snijega, iluminacije i svečanoga prijenosa Gospina kipa ponovno je oživljen običaj kojega se stariji župljani sjećaju s osobitim poštovanjem. Taj povratak tradiciji nije bio tek prisjećanje na prošlost, nego potvrda da župa svoju baštinu želi živjeti i prenositi budućim naraštajima.

U vremenu brojnih izazova s kojima se suočava hrvatski narod u Boki kotorskoj, ovogodišnji blagdan Gospe od Snijega pokazao je da se snaga jedne župe ne mjeri isključivo brojem njezinih vjernika, već njihovom spremnošću da zajedno mole, čuvaju naslijeđene običaje i aktivno sudjeluju u životu svoje zajednice.

Upravo je obnova drevnoga običaja potvrda da Škaljari i danas, okupljeni oko svoje zaštitnice, žele graditi zajednicu utemeljenu na vjeri, međusobnom povjerenju i odgovornosti prema bogatoj duhovnoj i kulturnoj baštini koju su naslijedili od svojih predaka. To je ujedno i najvrjednija poruka ovogodišnje proslave Gospe od Snijega – da se tradicija najbolje čuva onda kada se živi ■

Kotor čuva svete Klare poruku

Upućen je poziv da po uzoru na svetu Klaru tražimo ono što ne prolazi, ostanemo vjerni Kristu i u molitvi te se s povjerenjem prepustimo Božjoj ljubavi. „Ti, za što živiš?“ – pitanje je koje sveta Klara i nakon osam stoljeća postavlja svakome od nas, pozivajući nas da u Kristu pronađemo pravo blago, nadu i radost

Tekst i foto: Kotorska biskupija

Zajednica vjernika koja se okuplja u crkvi svete Klare u Kotoru, zajedno sa svojim župnikom **don Robertom Tonsatijem**, svečanim je misnim slavljem proslavila svoju zaštitnicu, svetu Klaru.

Misno slavlje predvodio je i propovijedao **fra Dragan Ružić**, u suslavlju **don Dražena Kraljića**, župnika Škaljara i Bogdešića, te jednog svećenika iz Poljske.

U svojoj propovijedi fra Dragan je istaknuo kako je sveta Klara otkrila Isusa Krista kao pravo blago svoga života te mu se zbog toga potpuno predala. Njezin izbor života u siromaštvu nije bio tek odricanje od materijalnih dobara, nego prije svega izraz dubokog povjerenja u Boga. Klara je željela da Bog bude njezina jedina i trajna sigurnost.

Posebno je naglašena aktualnost Klarine poruke u vremenu u kojem čovjek sigurnost često traži u novcu, zdravlju, uspjehu, ljudima ili vlastitim sposobnostima. Sveta Klara svojim životom podsjeća na to da sve može nestati, dok je jedina sigurnost koja ne prolazi – Bog. Njezin život obilježila

je i vjernost: ostati uz Krista u radosti i teškoćama, u trenucima Božje blizine, ali i u tišini.

Govoreći o Klarinoj molitvi, propovjednik je istaknuo kako njezin skriveni život u San Damianu nije značio povlačenje iz svijeta, nego snažan oblik apostolata. Posebno je podsjetio na događaj opsade Asiza, kada je Klara, suočena s opasnošću, svoju vjeru i pouzdanje stavila pred Presveti oltarski sakrament. Time je posvjedočila da Krist nije samo ideja, nego živa i stvarna prisutnost koja čovjeku daje snagu i sigurnost.

Na kraju je upućen poziv da po uzoru na svetu Klaru tražimo ono što ne prolazi, ostanemo vjerni Kristu i u molitvi te se s povjerenjem prepustimo Božjoj ljubavi. „Ti, za što živiš?“ – pitanje je koje sveta Klara i nakon osam stoljeća postavlja svakome od nas, pozivajući nas da u Kristu pronađemo pravo blago, nadu i radost.

Nakon misnog slavlja župnik don Robert Tonsati čestitao je okupljenim vjernicima blagdan svete Klare, zahvalio im na sudjelovanju u proslavi te ih pozvao na druženje i domjenak ■

Peraški otok pjevao u čast Rajskoj Djevi

Peraško svetište nije samo jedno od najpoznatijih mjesta Boke kotorske, već dio stoljetne marijanske pobožnosti koja je duboko obilježila vjerski i kulturni život istočne obale Jadrana, pa tako i hrvatsku katoličku tradiciju u Boki

Tekst i foto: Nikola Dončić

Od ranih jutarnjih sati Perast je na Veliku Gospu živio u znaku hodočašća. Brodovi su neprestano pristizali prema Gospi od Škrpjela, dovodeći vjernike iz Kotora, Tivta, Perasta i drugih bokeljskih župa. Na otok se dolazilo na misu, u molitvu i tišinu svetišta koje već stoljećima zauzima posebno mjesto u životu Boke.

Na blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije, otočna crkva ponovno je bila ispunjena vjernicima. Među njima

bili su i brojni strani posjetitelji koji su se našli u Boki, pa je otok još jednom bio mjesto susreta vjere, tradicije te različitih kultura.

Svečano euharistijsko slavlje u 10 sati predvodio je peraški župnik **don Ante Dragobratović**, uz koncelebraciju **don Srečka Majića** koji je dugi niz godina vodio župu u Perastu, te đakona **Antu Mitra**. Upravo je đakon Mitar u propovijedi otvorio pitanje koje se na prvi pogled čini da-

lekim od drevnog blagdana, a zapravo je duboko povezano s njegovom porukom - Što znači istinski napredovati?

Marijino uznesenje dušom i tijelom na nebo dio je kršćanske vjere i tradicije koja se razvijala tijekom stoljeća. **Papa Pio XII.** proglasio je ovu istinu 1950. godine dogmom, potvrđujući vjeru Crkve da je Marija, zahvaljujući svojoj posebnoj ulozi u povijesti spasenja, uznesena na nebo.

Svetkovina Uznesenja, podsjetio je đakon Mitar, nije samo pogled prema onome što čeka čovjeka na kraju njegova zemaljskog puta. Ona je i poziv da se zapitamo kako živimo sada.

Suvremeni svijet svakodnevno govori o napretku – medicinskom, gospodarskom, tehnološkom. Svijet se mijenja, mogućnosti su sve veće, a čovjek raspolaže znanjem i sredstvima o kojima prijašnji naraštaji nisu mogli ni sanjati. Ali pitanje ostaje - Postaje li s tim napretkom bolji i sam čovjek?

„Možemo li uz to reći da čovječanstvo napreduje? Pita-mo se je li nam život bolji? Jesmo li mi kao pojedinci i kao zajednica bolji?“

Đakon Mitar odgovor je pronašao u Marijinu hvalospjevu - Veliča duša moja Gospodina. U susretu s Elizabetom Marija govori o drukčijem svijetu – svijetu u kojem oholost nema posljednju riječ, u kojem su gladni nahranjeni, a ljudska moć i bogatstvo nisu konačno mjerilo vrijednosti.

U tim riječima, rekao je, sadržani su snovi „malog čovjeka“, ali i odgovor na pitanje prema čemu bi trebao biti usmjeren pravi napredak.

„I možda nam jedino Ona može otkriti koji je pravi cilj napretka svijeta i nas kao pojedinaca i nas kao zajednice.“ Taj cilj, prema Marijinu primjeru, nije moguće ostvariti bez Boga. Napredak nije samo ono što čovjek može proizvesti, izgraditi ili osvojiti. On podrazumijeva i unutarnju promjenu, sposobnost služenja, poniznost i predanje.

„Da jedino Bog može ovom svijetu biti spasitelj, da jedino s njim može biti pravog napretka.“

Zato riječi „Evo službenice Gospodnje“ postaju više od izraza pobožnosti. One su, kako se moglo čuti u propovijedi, Marijin odgovor na pitanje kako čovjek treba živjeti i čemu podrediti vlastite sposobnosti i želje.

„Neka On bude jedino mjerilo napretka društva, obitelji, Crkve, čovječanstva.“

U nastavku propovijedi đakon Mitar osvrnuo se i na ljudsku potrebu za moći. Marijine riječi iz „Veliča duša moja Gospodina“ posebno su snažne upravo zato što o silnima, oholima i onima koji misle da upravljaju tuđim sudbinama govori u prošlom vremenu – kao da je njihova propast već nastupila.

U tome je i upozorenje čovjeku koji svoju sigurnost gradi isključivo na položaju, imanju ili moći.

„Svi oni koji grade svoj život bez Boga, već su u startu propali.“

Takva je moć, istaknuo je, prolazna. Čovjek može vjerovati da ima sve pod nadzorom, da posjeduje i odlučuje, ali vrijeme i ljudska slava nisu trajne kategorije.

„Možda misle da imaju sve, da posjeduju, da vladaju, ali to je sve iluzija. Njihovo vrijeme brzo prolazi, jer badava ti sva moć i slava ako ploviš na brodu koji tone.“

U Marijinim riječima, rekao je đakon Mitar, čujemo odjek Psalma, kao poziv da se čovjek ne žesti na opake i ne zavidi onima koji prividno imaju više, nego da se uzda u Boga, čini dobro i prepusti mu svoje puteve.

„Sva radost tvoja neka bude Gospodin. On će ispuniti želje tvoga srca.“

Đakon Mitar je, završavajući propovijed, rekao kako na današnji dan cijele živote stavljamo u ruke Majke Božje, koja čuva naša srca od svega što nas udaljava od Boga.

„Izvoli nam snagu kada posustanemo i mir kada se bojimo. Čuvaj naše obitelji i sve one koje nosimo u srcu i vodi nas uvijek svome Sinu. Majko moja, majko naša, povedi nas putem kojim se stiže u nebo.“

A ova poruka posebno se snažno osjeća na otoku Gospe od Škrpjela. Peraško svetište nije samo jedno od najpoznatijih mjesta Boke kotorske, već dio stoljetne marijanske pobožnosti koja je duboko obilježila vjerski i kulturni

život istočne obale Jadrana, pa tako i hrvatsku katoličku tradiciju u Boki.

Uz Gospu od Škrpjela, trag te tradicije čuvaju i druga marijanska mjesta u Crnoj Gori - Gospa od Milosti u Tivtu i samostan svete Marije Ratačke pokraj Bara. U njima je sačuvana vjera koja je tijekom stoljeća nadživjela brojne društvene i političke mijene, ostajući dijelom identiteta ljudi ovoga prostora.

Na peršakom otoku ta se tradicija i danas osjeća bez velikih riječi – u dolasku hodočasnika, u tišini pred oltarom, u molitvi za obitelj, zahvalnosti i pjesmi. A upravo je pjesma dala posebno značenje završetku ovogodišnjega misnog slavlja.

Nakon euharistijskog slavlja crkvom je odjeknula „Rajska Djevo, kraljice Hrvata“, najpoznatija hrvatska marijanska himna. U prostoru otočne crkve, pred slikom Gospe kojoj su se tijekom stoljeća obraćali brojni vjernici, njezini su stihovi zazvučali kao prirodan nastavak onoga što se toga dana slavilo – vjere u Mariju, ali i živoga nasljeđa hrvatske katoličke tradicije u Boki.

Kotorska biskupija ove godine omogućila je hodočascima iz Kotora i Tivta besplatan prijevoz brodom na sve tri svečane mise, pa je more ostalo iskonski put bokeljske privrženosti Rajskoj Djevi ■

IZLOŽBA U ČAST MILE MOŠKOV

Milino ime ostat će neraskidivo povezano s dobrotskom čipkom, drevnom tehnikom koja nije samo izraz iznimne estetske vrijednosti, već i svjedočanstvo povijesti, identiteta i života žena ovog prostora

Tekst i foto: Luštica Bay

Memorijalna izložba „Mila Moškov - Dobrotska čipka“, svjedočanstvo o stvaralaštvu **Mile Moškov** i njezinu doprinosu jednom od najprepoznatljivijih simbola kulturne baštine Boke kotorske, bila je postavljena od 21. do 31. srpnja u galeriji „Artro“ u Luštica Bayu.

Program sjećanja i radionicu pod inspiracijom istog motiva vodila je Milina učenica **Sladana Vučetić**.

Milino ime ostat će neraskidivo povezano s dobrotskom čipkom, drevnom tehnikom koja nije samo izraz iznimne estetske vrijednosti, već i svjedočanstvo povijesti, identiteta i života žena ovog prostora. Dobrotska čipka predstavlja ono što suvremena teorija kulturnog nasljeđa prepoznaje kao živo nematerijalno nasljeđe, znanje koje postoji samo dok se prenosi, dok ga netko poučava, uči, izvodi i čuva.

„Upravo u tome bila je veličina Milina rada. Bila je nositeljica znanja, čuvarica jednoga kulturnog koda i osoba koja je razumjela da se tradicija ne čuva zatvaranjem u prošlost, već dijeljenjem s drugima. Svojim radom i predanošću omogućila je da vještina koja pripada višestoljetnoj povijesti Boke dobije novu budućnost. Tijekom prethodne godine Mila Moškov održala je

na Luštica Bayu tri radionice dobrotске čipke, gdje je svojim znanjem, strpljenjem i topline okupila brojne sudionike. Reakcije su bile iznimne – oduševljenje posjetilaca bilo je golemo jer su imali rijetku priliku da neposredno upoznaju ne samo tehniku izrade, već i priču, emociju i povijest koja stoji iza svakog boda. Mila je do posljednjih dana ostala posvećena svojoj misiji. Planirala je nove aktivnosti, nove susrete i nastavak radionica, vjerujući da znanje mora nastaviti živjeti. Njezina energija, predanost i želja da svoje nasljeđe podijeli s drugima ostaju

jedan od najdragocjenijih doprinosa zajednici“, ističe **Kristina Kerstner**, vlasnica i kreativna direktorica Galerije „Artro“ u Luštica Bayu.

Poseban trenutak u njezinu posljednjem razdoblju stvaralaštva bilo je predstavljanje njezinih radova u sklopu *Cultural Corner* programa na otvaranju *Mamula Islanda*, gdje su njezini radovi od čipke bili dio kulturnog mozaika, koji je predstavio vrijednosti i autentičnost ovog prostora.

„Njezina povezanost s Lušticom nosi posebnu simboliku. Mila je bila Lušticačka, žena ovog kraja, čije je djelovanje pokazalo da kulturne granice ne postoje tamo gdje postoje ljudi koji baštine, vole i prenose vrijednosti svog prostora. Boka je tijekom vjekova bila mjesto susreta različitih kultura, a upravo ljudi poput Mile čuvali su njezin najdragocjeniji sloj, ljudsko znanje i sjećanje. Zato se Luštica sada ne oprašta od Mile Moškov samo izložbom. Oprašta se načinom na koji bi ona sama željela, a to je nastavak rada, učenje i dijeljenje“, dodaje Kristina Kerstner.

U znak zahvalnosti za njezin doprinos, na svjetioniku Luštica Baya 30. srpnja bio je projektiran jedan od radova Mile Moškov kao simbol sjećanja na umjetnicu ■

PREMIJERA FILMA „DOBROTSKA ČIPKA I TORTA, BAŠTINA KOJA POVEZUJE“

Prof. dr. sc. Vanda Babić Galić, posebna savjetnica ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, istaknula je kako dobrotska čipka i dobrotska torta predstavljaju značajan dio hrvatske nematerijalne kulturne baštine u Crnoj Gori te svjedoče o bogatoj pomorskoj, zanatskoj i gastronomskoj tradiciji Boke kotorske

Tekst i foto: Toni Dabinović

U Kinu „Boka“ u Kotoru premijerno je 19. lipnja prikazan dokumentarni film „Dobrotska čipka i torta, baština koja povezuje“, nastao u sklopu međunarodnoga kulturno-edukativnog projekta „Putevima bokeljskih Hrvata“.

Film donosi priču o dobrotskoj čipki i dobrotskoj torti, dvama prepoznatljivim simbolima identiteta, tradicije i kulturne povezanosti Boke kotorske.

Bartol Šimunić, pročelnik Kabineta predsjednika Republike Hrvatske i izaslanik predsjednika Republike Hrvat-

ske **Zorana Milanovića**, istaknuo je kako „očuvanje baštine nije samo čuvanje uspomena, već čin poštovanja prema onima koji su stvarali prije nas i odgovornosti prema onima koji dolaze poslije nas“.

Naglasio je kako dobrotska čipka predstavlja jedan od najljepših simbola baštine Boke kotorske te poručio da se, poput njezine izrade, i odnosi između Hrvatske i Crne Gore grade strpljivo, uz dijalog, suradnju i međusobno povjerenje.

Film posebnu pozornost posvećuje dobrotskoj čipki, jedinstvenoj kulturnoj baštini koja se stoljećima prenosila među ženama Boke kotorske. Važnu ulogu u filmu, između ostalih, ima i **prof. Nada Radović**, dugogodišnja čuvarica i promicateljica tradicije dobrotске čipke, koja je svojim radom dala značajan doprinos očuvanju ove vrijedne baštine.

Miloš Radonjić, savjetnik predsjednika Crne Gore za europske poslove i izaslanik predsjednika Crne Gore **Jakova Milatovića**, naglasio je važnost kulturne raznolikosti, međusobnog poštovanja i dijaloga kao temeljnih europskih vrijednosti te istaknuo kako ovakvi projekti dodatno povezuju Crnu Goru i Hrvatsku, potvrđujući bogatstvo zajedničke kulturne baštine i europskih vrijednosti kojima Crna Gora teži.

Drugi dio filma posvećen je dobrotskoj torti, jednoj od najprepoznatljivijih slastica bokeljske gastronomske baštine. O njezinoj tradiciji, simbolici i povezanosti s pomorskom poviješću Boke kotorske u filmu govore šef **Damir Moškov** i turistička vodičkinja **Dolores Fabian**.

Prof. dr. sc. Vanda Babić Galić, posebna savjetnica ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, istaknula je kako dobrotska čipka i dobrotska torta predstavljaju značajan dio hrvatske nematerijalne kulturne baštine u Crnoj Gori te svjedoče o bogatoj pomorskoj, zanatskoj i gastronomskoj tradiciji Boke kotorske.

Naglasila je i važnost očuvanja povijesne ostavštine dobrotskih patricijskih obitelji koje su stoljećima oblikovale kulturni identitet Boke te izrazila uvjerenje kako će se

pitanja vezana uz njihovu povijesnu imovinu i upise u katastarske evidencije rješavati u duhu dijaloga, međusobnog poštovanja i europskih vrijednosti.

Autor projekta i filma **Toni Dabinović** istaknuo je kako projekt svake godine nastoji predstaviti novi dio bogatog nasljeđa Boke kotorske te najavio da će iduće izdanje projekta otvoriti novi prostor suradnje za mlade suvremene umjetnike iz Boke kotorske, Crne Gore i Hrvatske.

Premijeri su još nazočili veleposlanik Republike Hrvatske **Veselko Grubišić**, generalna konzulica **Jasminka Lončarević**, predsjednik Skupštine Općine Kotor **Vojin Batuta**, poslanik u Skupštini Crne Gore i predsjednik Hrvatske građanske inicijative **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković**, zamjenik generalne tajnice predsjednika Crne Gore **Marko Lakić**, predsjednik Hrvatskogaa građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević**, kao i ambasadorica projekta „Putevima bokeljskih Hrvata“ **Sanja Putica**.

Projekt se održava uz supokroviteljstvo predsjednika Crne Gore **Jakova Milatovića** i predsjednika Republike Hrvatske **Zorana Milanovića**, uz potporu Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Partneri projekta su Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore i Hrvatsko građansko društvo Crne Gore.

Autorski tim filma čine autor projekta i filma **Toni Dabinović**, redateljica **Lana Pavić**, snimatelji **Suzana Arslani** i **Ivan Čojbašić**, producent **Patrik Kramarić** te fotografi **Krsto Vulović** i **Filip Popović** ■

U ZADRU HRVATSKA PREMIJERA

Velik interes publike i uzvanika obilježio je hrvatsku premijeru dokumentarnoga filma „Dobrotska čipka i torta: baština koja povezuje“, koja je održana 23. srpnja u Kneževoj palači u Zadru.

Uz priču o dobrotskoj čipki i dobrotskoj torti film donosi vrijedno svjedočanstvo o tradiciji koja se stoljećima prenosi s generacije na generaciju, ali i podsjeća na snažne povijesne, pomorske i kulturne veze između Boke kotorske i Zadra.

Posebno mjesto u toj priči zauzima zadarski maraskino, jedan od glavnih sastojaka dobrotске torte, koji simbolično povezuje dvije jadranske obale i njihovu zajedničku povijest.

Hrvatskoj premijeri nazočili su ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordan Grlić Radman**, izaslanik predsjednika Republike Hrvatske i pročelnik Kabineta predsjednika Republike Hrvatske **Bartol Šimunić**, izaslanica ministricе kulture i medija Republike Hrvatske **Morana Vuković**, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, župan Zadarske županije **Josip Bilaver**, gradonačelnik Zadra **Šime Erlić**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvoni-**

mir Deković, posebna savjetnica ministra vanjskih i europskih poslova **Vanda Babić Galić**, ravnatelj Narodnoga muzeja Zadar **Marin Čurković** te brojni predstavnici državnih institucija, kulturnoga i javnoga života Hrvatske i Crne Gore.

Obraćajući se uzvanicima, ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordan Grlić Radman** istaknuo je kako dobrotska čipka i dobrotska torta predstavljaju mnogo više od vrijedne tradicije.

„Dobrotska čipka i dobrotska torta pridonose razumijevanju kulturne baštine Hrvata Boke kotorske tijekom stoljeća, ali su istodobno važan doprinos i kulturnoj baštini Crne Gore. One predstavljaju vrijedan dio nematerijalne kulturne baštine te su, zahvaljujući Hrvatima Boke kotorske, jedan od mostova povezivanja između Hrvata u Boki kotorskoj i svih građana Crne Gore“, rekao je ministar.

Dodao je kako posebnu vrijednost predstavlja činjenica da su u očuvanju ove baštine sudjelovali i pripadnici drugih naroda i vjera.

„Dobrotska čipka povezuje, kao baština Hrvata, ali i kao zaštićena kulturna vrijednost koja nadilazi granice jedne zajednice. Posebno je

vrijedno što se uspješno prilagođava suvremenom vremenu, a pritom ne gubi svoju kulturnu vrijednost ni identitetsko značenje“, poručio je **Grlić Radman**.

Župan Zadarske županije **Josip Bilaver** naglasio je kako je održavanje hrvatske premijere upravo u Zadru još jednom potvrdilo stoljetne veze između Boke kotorske i Zadarske županije.

„Iznimno mi je drago što smo u Zadru imali premijeru dokumentarnoga filma o dobrotskoj čipki i dobrotskoj torti, dvama izvrsnim proizvodima, ali i dvama važnim simbolima očuvanja kulturne baštine koju njeguje Boka kotorska. Posebno je važno što film pokazuje i snažne poveznice sa Zadrom i Zadarskom županijom, poput zadarskoga maraskina, koji je jedan od glavnih sastojaka dobrotске torte“, rekao je **Bilaver**. Istaknuo je i kako će film ostati trajno svjedočanstvo bogate kulturne baštine bokeljskih Hrvata.

„Ovakav dokumentarac predstavlja dokument vremena koji će svjedočiti budućim naraštajima ne samo u Boki kotorskoj, nego i Hrvatima diljem svijeta, o iznimnoj kulturnoj baštini koju Boka kotorska njeguje tijekom stoljeća“, dodao je.

SVEČANO OBILJEŽEN DAN BOKELJSKE MORNARICE

U sklopu programa svečano je predstavljen obnovljeni Dom Bokeljske mornarice, kao i nova izložbena zbirka, a uručena je i inicijativa za postavljanje spomen-obilježja admiralu i malom admiralu Bokeljske mornarice. Predsjednik Bokeljske mornarice Denis Vukašinović istaknuo je kako obnova Doma predstavlja važan korak u očuvanju bogate tradicije bratovštine

Tekst i foto: Nikola Dončić

Dan Bokeljske mornarice obilježen je 26. lipnja u Kotoru tradicionalnim ceremonijalom Glavnog odreda Bokeljske mornarice i svečanim programom na Pjaci od kina, uz nazočnost brojnih građana, gostiju i poštovatelja višestoljetne pomorske tradicije.

Tradicionalni dio programa započeo je formiranjem Glavnog odreda na Pjaci od kina, odakle su mornari

krenuli prema zgradi Općine Kotor i od potpredsjednika **Igora Kumburovića** preuzeli državnu zastavu. Odred se zatim uputio prema Glavnim gradskim vratima, gdje su uslijedili smotra Glavnog odreda, raport admiralu, svečano preuzimanje ključeva grada te počasni plotun.

Ceremonija je nastavljena postrojavanjem Odreda na Trgu od oružja, uz izvođenje tradicionalnog kola u čast

Statut Bratovštine kotorskih mornara svetoga Nikole iz 1463. godine

eksponat stalnog postava u Domu Bokeljske mornarice

na comença la matreola
 de la congregacion de miserlan
 misio de manar de catha

fit nob ro. prologo:

Digne spiritus sanctus.
 La qual se pignate i
 fiamar et illuminar
 si con temente nra
 consistit et regnare quasta
 sciternit ro. p. n. manar
 catharo. In laude de oio ahoio
 de magnos facit de miserlan
 oio començat a leantate no fi
 et a mofat prompta solipa
 ro. magneto di quella acoed
 nome de oio omnipotens sem
 iface no latono nra ang
 grato b. p. n. h. n. o. ro.
 Inuocare sempre xpo grato

Die 21. Junij 1740. Calendi

Reverendissimo P. D. Fr. Vincentio de S. J. P.
 P. D. Fr. Antonio de S. J. P. Calendi

Joannes Antonius de S. J. P. Calendi

svetoga Tripuna, zaštitnika Kotora, Kotorske biskupije i same mornarice, uz taktove Gradske muzike Kotor i Puhačkog orkestra DVD-a Domagović iz Hrvatske.

Dan Bokeljske mornarice obilježen je i nizom sadržaja tijekom dana, kojima je odana počast najstarijoj pomorskoj bratovštini na svijetu i njezinoj višestoljetnoj tradiciji.

Program je započeo ujutro kada su članovi Odreda Bokeljske mornarice čuvali Glavna gradska vrata, iznad kojih je podignuta zastava Bokeljske mornarice. Uoči središnje svečanosti kotorski biskup **fra Mladen Vukšić** blagoslovio je obnovljene prostorije Doma Bokeljske mornarice.

U sklopu programa svečano je predstavljen obnovljeni Dom Bokeljske mornarice, kao i nova izložbena zbirka, a uručena je i inicijativa za postavljanje spomen-obilježja admiralu i malom admiralu Bokeljske mornarice.

Svečanosti su nazočili veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, predsjednik Skupštine Općine Kotor **Vojin Batuta**, potpredsjednici Općine Kotor **Igor Kumburović** i **Stojan Milović**, kotorski biskup fra Mladen Vukšić, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković**, općinska tajnica Tajništva za kulturu, sport i društvene djelatnosti **Tatjana Kriještorac**, predstavnici Ministarstva kulture

i medija te Ministarstva pomorstva Crne Gore, kao i predstavnici kulturnih i društvenih institucija, uz brojne članove Bokeljske mornarice.

Predsjednik Bokeljske mornarice **Denis Vukašinović** istaknuo je kako obnova Doma Bokeljske mornarice predstavlja važan korak u očuvanju bogate tradicije bratovštine, naglasivši da je Kotor prepoznao potrebu uređenja prostora u kojem će biti predstavljena povijest i baština organizacije koja već više od dvanaest stoljeća predstavlja jedan od simbola grada.

Govoreći o značenju Dana Bokeljske mornarice, Vukašinović je podsjetio kako se 26. lipnja obilježava u znak sjećanja stupanja na snagu Statuta Bratovštine kotorskih mornara svetoga Nikole iz 1463. godine, najstarijeg u cijelosti sačuvanog statuta Bokeljske mornarice, čiji se izvornik čuva u Kotorskoj biskupiji. Istaknuo je i kako obnovljeni Dom Bokeljske mornarice nije zamišljen kao novi muzej, već kao prostor u kojem će Bokeljska mornarica na dostojan način predstavljati svoju povijest, tradiciju i doprinos pomorstvu, Kotoru i Crnoj Gori, ocijenivši da je riječ o prostoru kulture i identiteta.

Vukašinović je istaknuo inicijativu za podizanje spomen-obilježja admiralu i malom admiralu Bokeljske mornarice, jer će predstavljati trajni simbol kontinuiteta,

odgovornosti i vrijednosti koje bratovština prenosi više od dvanaest stoljeća. U nazočnosti admirala **Mirka Vičevića** inicijativu za postavljanje spomen-obilježja uručio je potpredsjedniku Općine Kotor Igoru Kumburoviću.

U svečanom dijelu programa, održanom na Pjaci od kina nakon završetka tradicionalnog ceremonijala, nastupili su klapa „Jadran“ i bend „Fankulo“, koji su svojim izvedbama upotpunili obilježavanje Dana Bokeljske mornarice ■

BOKELJSKA MORNARICA POZDRAVLJA PRIHVAĆANJE INICIJATIVE ZA DONOŠENJE LEX SPECIALISA

Bokeljska mornarica pozdravila je odluku predsjednika Vlade Crne Gore **Milojka Spajića** da prihvati inicijativu za donošenje posebnog zakona kojim bi se na odgovarajući način uredio njezin pravni status i uspostavio institucionalni okvir primjeren njezinu povijesnom, kulturnom i društvenom značaju.

Premijer Milojko Spajić prihvatio je u Skupštini Crne Gore nedavno upućenu inicijativu zastupnika i predsjednika Hrvatske građanske inicijative **Adrijana Vuksanovića** da se pristupi donošenju *lex specialisa* kojim bi se uredio status Bokeljske mornarice, najstarije bratovštine na svijetu i nositelja upisa na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Ovakav stav predstavlja važan korak u trajnom rješavanju statusa institucije koja više od 1.217 godina predstavlja jedno od najznačajnijih kulturno-povijesnih obilježja Boke kotorske.

Posebno je značajno što je u raspravi u Skupštini Crne Gore istaknuta potreba da se ispravi dugogodišnji izostanak trajnog rješenja za instituciju koja predstavlja jedinstvenu vrijednost kulturne baštine Crne Gore i

baštine čovječanstva, potvrđenu upisom na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine.

Bokeljska mornarica očekuje da će prihvaćanje ove inicijative biti praćeno pokretanjem odgovarajućih aktivnosti na izradi zakonskog rješenja koje će prihvatiti njezin povijesni kontinuitet, tradiciju dugu više od dvanaest vjekova i posebnu ulogu u očuvanju kulturnog identiteta Boke kotorske.

Bokeljska mornarica ostaje posvećena misiji očuvanja, njegovanja i prenošenja vrijednosti koje baštini od 809. godine, uvjerena da će buduće zakonsko uređenje dodatno pridonijeti zaštiti i afirmaciji ovoga jedinstvenoga nematerijalnoga kulturnog dobra, u interesu Crne Gore i njezina kulturnog naslijeđa.

Donošenje *lex specialisa* ne bi predstavljalo davanje posebnog privilegija, već uspostavljanje odgovarajućega pravnog okvira za instituciju od iznimnoga povijesnog, kulturnog i međunarodno priznatog značaja, čime bi Crna Gora na primjeren način potvrdila svoju posvećenost zaštiti i unapređenju kulturnog naslijeđa.

Bokeljska mornarica Kotor

SUSRET CRVENIH HRVATA U GRADCU I STOČU

Predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimiru Dekoviću dodijeljena je nagrada Hrvatski stećak Matice hrvatske Stolac za osobit doprinos hrvatskoj književnosti. Jedan je od osnivača prve političke stranke Hrvata u Crnoj Gori, a radio je na utemeljenju Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore (HNV) i već je četiri mandata njezinim predsjednikom. HNV je dosad izdao više od sedamdeset publikacija, među kojima i fototipsko izdanje Lekcionara i Pontifikala Kotorske biskupije, najstarije knjige na tlu Crne Gore

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović

Foto: Ljubo Krmek

*Sva moja zemlja na jednom je kame-
nu (S. Vučičević)*

Iako mi se činilo da nije proteklo mnogo vremena, kad malo zavirih u osobnu arhivu, shvatih da je prošlo više od dvije godine od mojih posljednjih humskih putositnica. Hum u međuvremenu nisam zaboravio. Pisao sam znanstvene članke o njemu, borio se s hrvatskim duhovnim pastirima **don Ivicom Puljićem** i **don Antom Luburićem** protiv posezanja za hrvatskom kulturnom baštinom tamo daleko na hercegovačkome jugoistoku, sve do pred samo Trebinje, a i pohodio sam ga višekrat. Međutim, kad me ovoga proljeća na Radiju Dux u Donjoj Lastvi direktorica jedine radijske postaje koja u Crnoj Gori emitira program na hrvatskome jeziku **Tanja Grabić** upitala pišem li što za svoju dušu, dobrano se zamislih. I vidje Bog da nije dobro za zdravlje da sad već ocvali prosijedi plavuj predugo misli, i preko **Grge Tapalovića** uputi mu poziv da dođe u pohode staromu kraju kako bi se naužio dobre stare travke zaboravke koja briše brige, a budi uspomene *na ono što dolje osta*.

*Ono što je bio oblak, /otok, dim od
broda,/ sad je samo magla srebra u
daljini (V. Vida)*

Premda sam u prvim mah mislio da ću u Gradac uspjeti doći na isti dan kad i probrana klapa iz Hrvatskoga tjednika, stvari su se malo usložnile. Krenuo sam ipak 12. lipnja u popodnevnim satima kad su **Ivica, Josip i Andrea** već bili na povratku iz Huma u Dalmaciju. Dan je bio prohladan, pa sam razmjerno brzo došao do Splita. Međutim, od Splita me počeo loviti san, pa sam se, poslušavši poruku sa zaslona HAC-a, zaustavio na odmorištu Mosor. Skrio sam se u hladovinu malo podalje od benzinske crpke da izbjegnem znatiželjne poglede i zaspao snom pravednika. Međutim, vazda budno hrvatsko redarstvo upravo mi je kad sam u snu počeo pjevati *Ne budi me, majko, rano*, pokucalo na prozor. „Gospodine, jeste li dobro?“, veselijem glasom plavac reče. „Jesam, hvala na pitanju“, odgovor mi iz usta isteče. „Je li sve u redu?“ „Jest, hvala na brizi. Umoran sam malo od puta, pa sam odlučio poslušati preporuke i odmoriti se.“ „A da niste slučajno pod utjecajem nekih opijata?“ „Narav-

no da nisam“, polako se počeh razbuđivati. „Znate, ako nam predate ono što možda imate za osobnu uporabu, napisat ćemo vam prekršajnu prijavu i slobodni ste. Ako Vam nešto nađemo, onda idete pred sudca i sve se komplicira. Takav je postupak, a imamo mi i psa.“ „Baaaš“ (što na bračkome znači „Možeš si misliti“), pomislih ali ne izrekoh. „Nemam ništa, ali znam da morate raditi svoj posao.“ „Možemo li pregledati kola?“ „Naravno, slobodno, samo radite svoj posao.“ „Kad ste zadnji put konzumirali drogu?“ „Nikad u životu.“ „A gdje radite?“ „U Institutu za hrvatski jezik?“ „Što ćemo s hrvatskim jezikom, č – č, ije – je?“ „Sve je dobro: dok je nepismenih, a hvala Bogu ne nedostaje ih, bit će posla.“ „Možete li otvoriti prtljažnik?“ „Dakako.“ „Što je u ovim paketima?“ „Knjige. Zanima Vas?“ „Sve je u redu, glavno da ste Vi nama dobro“, pogled na knjige odvрати ih od sumnje na opijate i, barem mi se tako učinilo, prestraši (srećom, knjige su imale meki uvez jer tvrdi može poslužiti kao hladno oružje), poželješe mi sretan put i mirno more. „Što li će me tek dočekati sutra na granici i što li će mi Ivica reći ako sazna da mu je

suradnik i sa skoro 50 godina sumnjiva ponašanja?“, pomislih pa produžih.

Blažena je voda što rađa kamenje (S. Vučićević)

Nakon što prenoćih u metkovskome domu, na Svetoga Antu oko 11 krenuh prema neumskome Gradcu, starome središtu svih istočnoneretvanskih i južnohercegovačkih župa. Na graničnome prijelazu Klek utiha. Hercegovački me granični policajac upita što mi je **Drago Vidović**, a ja mu odgovorih rođak i prisjetih se njegovih uputa prikladnih za svakoga neženju: „Rodijače, meni je sad skoro 60. Kažu mi što se ne ženim, a ja in rečen: Ako ću neku mojije godina, ta žena ne more rodit. Ako je do 30, to je za me balavo. Najbolje meni vako!“ Kad se skrene u neumaska brda, cesta lagano vijuga lijevo-desno, uspon nije nagao, ali je stalan. Prodoline se još zelene, što je pokazatelj da suša još nije na maksimumu. Gledam prema Kiševu, Babinu Dolu, Oskrušnici i Dobrovu, razabirem kuće i crkve, zarasle i obrađene njive te u mislima prebirem imena brda i predjela (Bratota, Ćukova greda, Glimać, Malokrn, Podtreskavice, Surdup...) kao podsjetnik. Skrećem prema Bročancu kako bih se spustio u Gradac. U klanecu su pred samim mjestom radovi. Ispod mene dvojica kola stoje. „More li se pasat?“, upitam. „Nizbrdo svakako, a mi zašljafali uzbrdo.“ Kimnem glavom i prođem pored njih u nadi da neću probiti gumu. Laza ili kapija, kako vam drago, pred Grginom je kućom otvorena. Ulazim pod trijem kolima, izlazim i tražim domaćina. Dogovor je bio u podne, ali nikoga nema. Ni krivosasa kojega je neki dan Grgo uočio, a **Ljubo** ubio. Pomislih da uzvanici možda nisu u **Glavinića** i krenuh put Babina dola. Ipak, bili su bliže. „Evo i njega“, Grgo viče pod zvonikom crkve Velike Gospe. „Sad ovoga momka pitajte što vas zanima. On je ovdje prebrao svaki kamen.“ „Ja sam na odmoru“, odvratih i pozdravih se sa Zažapcima, Bokeljima,

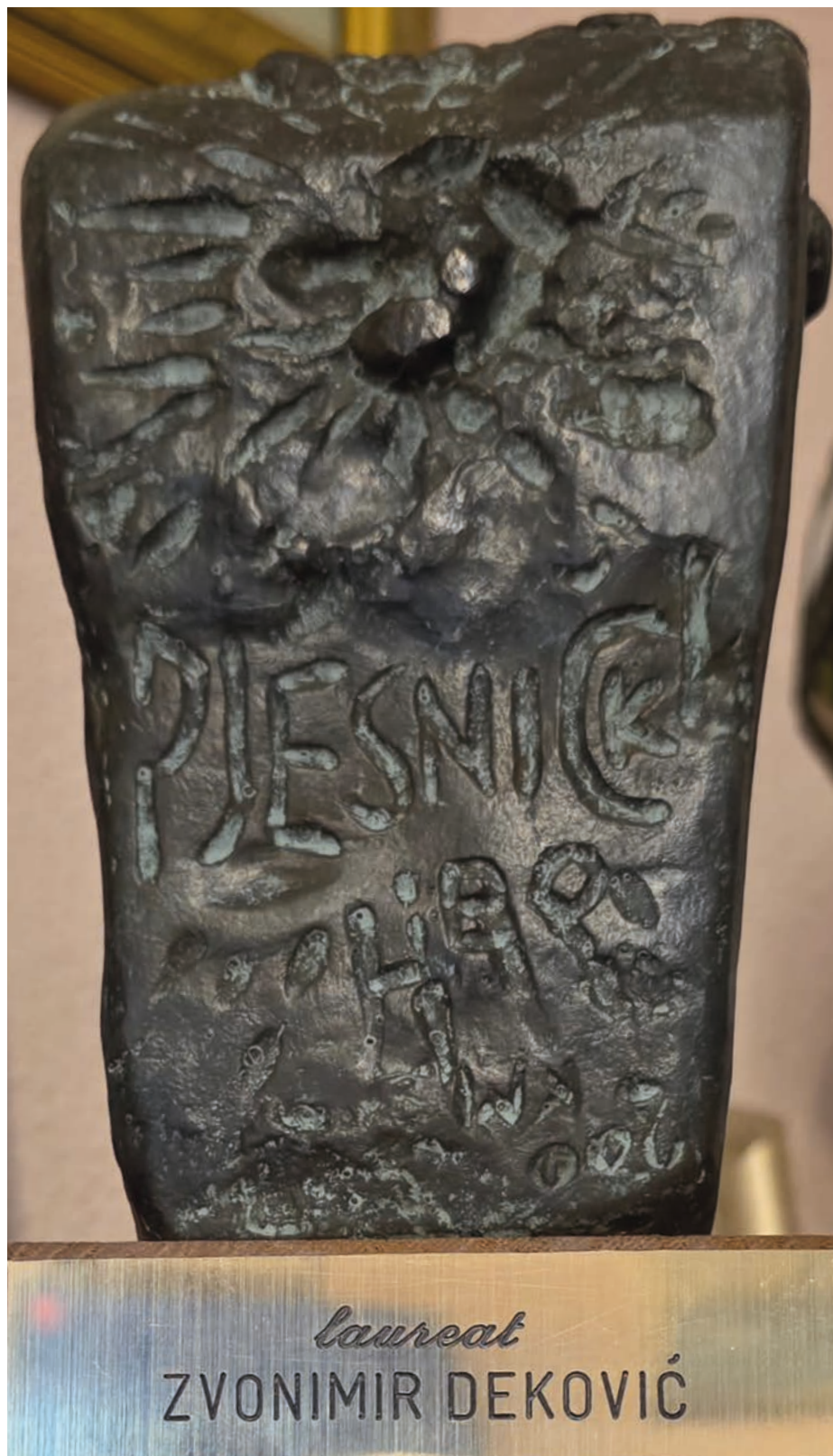
Svebarcem i dvojce Hrvata iz Podgorice koje zatekoh u šamatoriju. Vremena za dokolicu s Grgom nema mnogo, već se ide za njegovu rodnu Dubravicu. „Ovaj put smo gradili moj brat i ja, a i crkvu bi bili obložili kamenom da su nas pustili. Znaš, u mojoj je Dubravici ostalo samo pet ljudi i ono je što me najviše

brine to što nitko ni s kim ne govori“, dokazuje Grgo kako hrvatski jal ne poznaje administrativne granice. „Ipak, dobri su ovo ljudi, vrijedni, radni i njima samo treba dati priliku, učiniti koji put, popraviti ceste i iz Neuma su začas oni ovdje. Gledaj ovo polje. Znaš i sam koliko je ljudi prehranjivalo, a sad... Ja

sve ovo činim radi uspomene na svoje roditelje, ne mogu ostaviti da nam baštine istrune“, sjetno će Grgo dok mi pokazuje svoj vinograd koji obrađuje **Ivica Tapalović Fifula** koji nas sa sinom

Markom dočekuje pred Grginom rodom kućom. U dubravičkome postrojanju točno se vidjelo tko je s koje nadmorske visine. Najviši smo mi brđani, Ivica, Marko i ja, a što je tko bliže udo-

lini ili moru (uz iznimku Tivčanina **Mira Sindika**), to je niži. U Grginoj nas kući u Gradcu dočekuju Glavinići, od najstarijih, **Ivice** i **Anđe**, do **Josipova** mališana od šest mjeseci. „Svake godine vas je jedan više“, rekoh Josipu i supruzi dok nas mališan iz zipke motri poput Moj-sija iz nilske kotarice. Razmjenjuju se darovi i misli sve dok se ne sjedne za stol. Iste će te večeri predsjednik stol- lačke Matice hrvatske i dopredsjedatelj Zastupničkoga doma Parlamenta Federacije BiH **Mladen Bošković** primijetiti kako su Stolac i Kotor udaljeni tek devedesetak kilometara zračne li- nije, ali se, zemljopisnoj blizini unatoč, veze između tih dvaju gradova nikad nisu, zbog teškoga povijesnog usuda, u punini ostvarile. Međutim, već se nakon nekoliko minuta vidi da je na- šijence samo trebalo spojiti. Tako se **Božo Šaltić** iz Svebarja vatreno raspi- tuje za zažapske maslinarske tehnike, **Marko Pavlović** pripovijeda o gradač- kim sutonima s istom onom čežnjom kojom Miro Sindik opisuje zalazak Sunca s crkve svetoga Srđa, **Zvonko** i ja se, kao i svugdje gdje se nađemo, od okrugloga stola negdje u Zagrebu do kavane u Tivtu, dovikujemo preko cijele trpeze, a **Ljubo Krmek** je, kao pravi sudomaćin, na iglama kako bi svatko bio zadovoljan. Vrhunac je objeda bila obznana Grgina kako kuću, kad ga jed- nom ne bude, ostaviti Glavinićima, čija tri naraštaja žive, rade i mole na tome krševitu tlu („Znaš, to su tako vrijedni ljudi. Imaju štalu, krave, janjad... Mesa za se, prodaju i podjelu potrebitima. O takvim ljudima treba pisati, takve primjere isticati, država iza njih stati“, Grgo mi šapće dok *rose* iz njegova vi- nograda u umjerenim količinama, klizi nepsima nevozača, ističem to da nas ne biste prijavili.) Jedini je uvjet da se kuća ne prodaje idućih dvjesto godina. Nitko od nas to neće doživjeti, ali lju- di se drže za riječ, a volovi za rogove. „Iduća je borba borba za Neum“, zabri- nuto će Zvonko potkraj objeda. „Tivat je bio hrvatska utvrda s više od 95 % Hrvata prije stotinu godina. Danas je

to drukčije, ali borimo se. Morate se i vi boriti.“ Pred odlazak na popodnevni počinak Grgo nas daruje potpisanim **Ivičnim** knjigama o **Thompsonu**, koji svi znatiželjno listaju, te najavljuje skorašnji susret u Stocu, a ja se mislim što bi bilo s Ivicom da ga zaustave oni moji redarstvenici: prvo ime puške na naslovnici, k tome tvrdi uvez.

Ne popirite u moj stajaćak/Od kojeg plavet neba blješti (Lj. Krmek)

Međutim, Bračanin u meni voli more, toplo je, imam još nekoliko sati i moram se malo osvježiti. Izbor je po običaju Duboka, mjestance s pogledom na Pelješki most u neretvanskome uzorju. Na mulu, ponovno po običaju, susrećem starosjedioca **Juru Juračića**, koji mi se žali na to da je Duboka ostala bez trgovine i da nakon izgradnje mosta malo-pomalo postaje slijepim crijevom. „Ne daju mi da vozim, a ne-

mam će kupit kruh, čekam Metkovkin kombi na magistrali jer se vozač ne zna okrenit. Kaki je to šofer? Trajekt bi se tamo okrenuo. Šta da rečen turistima? Da in za kruh treba poč u Neum? Ne voze autobusi, pa ne mogu u Opuzen u prodavnicu. U Metkoviću se nema će parkirat, pa san odustao od fizikalne“, pomalo će razočarano vazda nasmijani 89-godišnji Jure. „Ženu bolu bubrezi. Vi znate da ona ne bi zvala doktora da nije nevolja, a onda joj reču neka dođe za mjesec i po dana. Nema nan druge već bit zdrav jer ako nisi zdrav, onda nemaš drugo nego umrit!“, logično će Jure nakon što je ukazao na sve neložičnosti navodnoga napretka tijekom kojega si ostao bez trgovine i primjerene zdravstvene zaštite iako desetljećima uplaćuješ dopunsko osiguranje. No, predaje nema... Svaki dan Jure otpatrolira po svojem dijelu Duboke, pregleda stanje kaića i upiše opasku u svoj brodski dnevnik.

Zašto se onda čudim (iz našeg je kraja)/Toj zvijezdi što vazda nad strašnim izvorom stoji/Ko jabuka zrela nasred prazna raja/Bregavo dok tečeš mislim da postojim (S. Vučićević)

Uvečer je trebalo krenuti prema Stocu. Da ste stranac i da ne postoje granični prijelazi, do Tasovčića pred Čapljinom ne biste uočili nikakvu razliku između dalmatinskoga i hercegovačkoga dijela Neretvanske krajine. Tek minaret u Višićima naznačuje promjenu koju ćete doživjeti na dubravskoj visoravni. Već u Domanovićima jasno se razlikuju ne samo vjerski, nego i ugostiteljski objekti, a počesto i pojedine kuće, poglavito u mješovitim naseljima kakvih na stolačkome području ima mnogo. Govoriti o Stocu kao gradu slučaju uistinu je izlišno jer su znatno veće promjene narodnoga sastava doživjeli Konjic, Kakanj, Travnik i Bugojno, u koje se zajedno

nije vratilo Hrvata koliko Bošnjaka na stolačko područje. Daleko je stanje u stolačkoj općini od savršenoga, ali se radi, živi i surađuje. Danas se i slavi jer je Dan oslobođenja Stoca, pa će nam se gradonačelnik **Stjepan Bošković** pridružiti u zadnji čas, kao i uvijek nam otvorena srca poželjeti dobrodošlicu te ponosno ukazati na sve pomake koji se u Stocu uočavaju i na očigled, a koje nije mogao ne primijetiti ni hrvatski veleposlanik u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**. Uoči predstavljanja novoga, 24. broja *Stolačkoga kulturnog proljeća* sjedam s **Marinom Čavelišem** i Božom Šaltićem. Marin je inženjer elektrotehnike, seizmolog i pjesnik, ljubav je njegova oca iz Žuljane na Pelješcu odvela u Podgoricu (a čitav se predio istočno od Žuljane zove Crna gora), jako dobro poznaje vode istočne Hercegovine, a Božo prepričava dogodovštine sa svojega puta u Stolac 1991. kad je za Caritas Barske nadbiskupije vozio iz Bara u

Međugorje i samo vlastitim diplomatskim umijećem i životnim iskustvom sačuvao živu glavu. Prilazi nam Miro Sindik, uz Zvonka, **Adrijana** i pok. **Desu** prvi od Bokelja koje sam upoznao 2017. u Stonu na Međudržavnome susretu hrvatske književnosti, i pripovijeda mi kako mu je ovo prvo pjesničko putovanje od smrti njegove nikad prežaljene **Desanke Matijević**. Domeće kako se stvari u Tivtu mijenjaju nabolje u posljednjih nekoliko godina, da ljudi slobodnije govore o vlastitoj povijesti i etničkoj pripadnosti te da se priča o tome više ne pretvara u problem. Uskoro nam se pridružuje neumorna predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj **Marija Mihaliček** sa suprugom **Zoranom**. Marija već polako prikuplja štiva za novi broj *Kotorskoga zbornika* i ima ideje kako vratiti neka zdanja u Perastu hrvatskoj zajednici. Uistinu je sad jedinstvena prigoda da, osim Hrvatskoga doma u Lastvi, Hrvati

dobiju neku zgradu ili prostor (ni Matičin ga ogranak, uostalom, nema) u Perastu i Kotoru te, za što se osobito zalaže urednik Hrvatskoga glasnika, na Mulu. Na koncu dolaze **Dekovići** i **Vesna Oborina**, hrvatska liječnica, slikarica i pjesnikinja iz Podgorice rođena u Mostaru. Večer uoči predstavljanja predsjedniku je Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimiru Dekoviću** (Zvonku s početka priče) dodijeljena nagrada *Hrvatski stećak* Matice hrvatske Stolac za osobit doprinos hrvatskoj književnosti. Deković je (sad smo službeni) 1998. sudjelovao u obnovi djelovanja HKD-a „Napredak“ u Donjoj Lastvi. Bila je to prva udruga koja je djelovala u Crnoj Gori, a koja je imala pridjev *hrvatski* u imenu otkad je Boka kotorska 1945. pripojena Crnoj Gori. Godine 2002. bio je jedan od osnivača prve političke stranke Hrvata u Crnoj Gori – Hrvatske građanske inicijative – koja je i danas parlamentarna

na, radio je na utemeljenju Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore (HNV) kao visokoga upravnog tijela hrvatske manjine u Crnoj Gori 2007. i već je četiri mandata njezinim predsjednikom. HNV je dosad izdao više od sedamdeset publikacija, među kojima i fototip-sko izdanje *Lekcionara i Pontifikala Kotorske biskupije*, najstarije knjige na tlu Crne Gore. Usto, njegova je kuća u Donjoj Lastvi kod Tivta doslovce hrvatski dom kroz koji su prošle stotine hrvatskih uglednika i tisuće običnih Hrvata koji su se poželjeli informirati o životu Hrvata u Crnoj Gori. Već i na temelju ovih nekoliko crtica iz živopisa jasno je kako je Deković dostojan nagrade koju su prethodno dobili uglednici poput **Luka Paljetka** i **Mira Gavrana**. A bome i njegova supruga **Senka** koja je i njemu i nama vazda pri ruci. Ne samo u Boki, nego i danas Stocu. Tijekom predstavljanja zbornika nagradu za poseban doprinos Matici hrvatskoj Stolac dobio je don Ante Luburić, trebinjski katedralni župnik, biskupski vikar za Trebinjsko-mrkansku biskupiju i ravnatelj Duhovno-kulturnoga centra Sarsenterum u Stocu. Don Ante je u svojoj zahvali ispričao zgodu kad mu je na vrata u Stocu pokucao jedan neznani katolik zahvalivši mu što u Stocu spava. Iz udobnosti hrvatske domovine mnogima se to čini sitnim, ali za Hrvate s ruba hrvatskoga narodnog prostora, to je neviđen znak potpore.

Mak je šesti stao k'o znamen/Najviše ponudi Stajaćak Kamen (Lj. Krmek)

Mnoge su poveznice između Stoca i Boke. Da one nisu od jučer, naučio nas je don Ivica Puljić napomenom kako je područje današnje Trebinjsko-mrkanske biskupije sigurno od 1322. (a možda i od 1252.) do 1383. bilo pod upravom kotorskoga biskupa, a trebinjski je biskup bio podložan barskomu nadbiskupu barem dvjestotinjak godina. Nadalje, Boka je kotorska oduvijek pripadala zapadu, a danas kad se više ne nalazi unutar granica hrvatskih zema-

lja, upravo Hrvati iz Boke kotorske cjelokupnu Crnu Goru vuku u svoje prirodno okruženje (Crnogorci, pak, tek trebaju odlučiti gdje pripadaju. Mi znamo gdje bismo ih rado vidjeli, ali za njih ne možemo odlučiti.). Slično je i s Hrvatima u BiH, jedinomu od državotvornih naroda (kako **Miro Kovač** radije govori umjesto da upotrijebi pridjev konstitutivan) koji tu državu vuče na zapad. Štoviše, Boka je kotorska jedini prostor neprekinutoga kulturnog djelovanja u Crnoj Gori, još od humanizma, a nakon osmanlijskih osvajanja samo su Hrvati u Bosni i Hercegovini čuvali ostatke ostataka srednjovjekovne baštine, spomen na bosanske i humske vladare, a čak su i u razdobljima žestokih progona tiskali knjige, i to ponovno na zapadu, ponajprije u Italiji. Svemu tomu unatoč, i Bokeljima se sa Svebarcima i stolačkim Humljacima niječe identitet iako Bokelji i Svebarci barem 400 godina u književnim djelima čuvaju hrvatsko ime, a na stolačkome se području ime Hrvatini spominje barem od 1381.

Dočekuju nas prijazno njini zidovi stari,/skloništa priprostitih duša, ribara i mornara. (F. Alfrević)

Svim poteškoćama unatoč, Hrvati su se i u Stocu i u Crnoj Gori izborili da od političkoga objekta postanu političkim subjektom. Danas se čini posve običnim to što je stolački gradonačelnik Hrvat, iako upravitelja gradom iz svojih redova stolački Hrvati nisu imali 500 godina, a Hrvati u Crnoj Gori, iako nikad toliko demografski ranjivi, imaju svojega zastupnika u crnogorskoj skupštini i nikad nisu imali nacionalno osvještenije vodstvo. Promjena je razvidna i na simboličkoj razini jer u posljednje vrijeme mnogi visoki hrvatski dužnosnici u posjete Hrvatima u BiH kreću iz Ravno-ga i Stoca, kandidatkinja je HDZ-a BiH za članicu predsjedništva BiH Stočanka **Darijana Filipović**, a svi hrvatski dužnosnici na putu za Podgoricu prvo svrate u Donju Lastvu i Tivat. Upravo stoga i stolački i crnogorski Hrvati imaju na

što biti ponosni: Stočani jer su se vlastitu slobodu sami izborili na blagdan svetoga Ante 1992. i sad postupno od Stoca grade ne samo političko i gospodarsko, nego i kulturno središte, a Hrvati u Crnoj Gori jer svoj položaj grade izvan svake logike jer, reći će hrvatski zastupnik u crnogorskoj skupštini **Adri-jan Vuksanović**, kako protumačiti da je jedna tako malobrojna zajednica lokomotiva europskih integracija crnogorskoga društva i da s udjelom od 0,83 % skrbi za više od 60 % kulturne baštine Crne Gore.

Kalafati su ostavili svrdla, čekiće i rebra od brodice./Ali krovovi još titraju (V. Vida)

Upravo zbog svega navedenoga te večeri nitko nije bio sretniji od mene kao Dalmatinca koji je bio svjedokom susreta mojih prijatelja i znanaca iz mojega prazavičaja (istočne Hercegovine) i zavičaja po izboru (Boke) koju su mu priuštili njegovi stolački i zažapski prijatelji. Pogled mi je stalno zvjerao prema Ljubi Krmeku, književniku rođenjem iz neumske (Hutovo), prebiva-lištem iz čapljinske (Grabovine) i djelovanjem iz stolačke općine, za kojega znam da se najviše brinuo za svaku pojedinost, čak i nakon što sam javno rekao da je ovaj broj *Stolačkoga kulturnog proljeća* s brošurou s Vidoške pjesničke večeri jedan od identitetski najsnažnijih zbornika o Hrvatima u Crnoj Gori. „Pričat će se o ovome, Ljubo, i kad nas ne bude“, govorim njemu i su-pruzi mu i vrijednoj lektorici **Marijani**. Na kraju mi je večeri prišao gradački domaćin Ivica. „Jesi li se umorio?“ „Pa nijesam ja peko“, s nokta ću dobrome Ivici dok se polako završavala još jedna stolačka serdžada. „Nisu loši ovi naši iz Crne Gore“, Grgo će. „Pravi ljudi, borci“, odgovaram. „A nismo ni mi za bacit“, zaključno će Grgo dok smo se polako počeli približavati koritu Bregave „obnoć dok piju stolački vinogradi“ (S. Vučićević) „u nestvarnoj mjesečini“ (V. Vida) ■

KOTORSKA IZLOŽBA DUBROVAČKE UMJETNICE ROMANE MILUTIN FABRIS

Ravnateljica Pomorskog muzeja Crne Gore Maja Uskoković istaknula je da slike Romane Milutin Fabris, premda nadahnute Dubrovnikom, nose prepoznatljivu mediteransku osjećajnost blisku Kotoru i Boki kotorskoj. Svjetlost juga, boje mora i kamena te atmosfera starih gradova, naglasila je, povezuju dva prostora koja dijele isti kulturni i povijesni krug

Tekst i foto: Nikola Dončić

U galeriji Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru 27. lipnja otvorena je izložba slika „Moj grad“ dubrovačke umjetnice **Romane Milutin Fabris**.

Izložba je predstavljala dio programa obilježavanja obljetnice Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, koje ove godine slavi četvrt stoljeća djelovanja na očuvanju identiteta, kulture i baštine hrvatske zajednice u Crnoj Gori.

Ravnateljica Pomorskog muzeja Crne Gore **Maja Uskoković**, pozdravljajući brojne uzvanike, istaknula je zadovoljstvo što se upravo u prostoru Muzeja obilježava

ovaj značajan jubilej Hrvatskoga građanskog društva. Naglasila je kako Društvo već dvadeset i pet godina predano čuva kulturnu baštinu, tradiciju i zajedništvo hrvatske zajednice u Crnoj Gori, dok Pomorski muzej s posebnom radošću nastavlja njegovati suradnju koja povezuje dvije ustanove zajedničkim kulturnim programima.

Govoreći o izložbi, Uskoković je istaknula da slike Romane Milutin Fabris, premda nadahnute Dubrovnikom, nose prepoznatljivu mediteransku osjećajnost blisku Kotoru i Boki kotorskoj. Svjetlost juga, boje mora i ka-

mena te atmosfera starih gradova povezuju dva prostora koja dijele isti kulturni i povijesni krug.

Upravo je taj mediteranski identitet bio u središtu izlaganja **prof. Marine Dulović**, dugogodišnje suradnice Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore i članice redakcijskog odbora Hrvatskoga glasnika.

Opisujući umjetnički put Romane Milutin Fabris, podsjetila je kako se umjetnica već treći put predstavlja kotorskoj publici, svaki put potvrđujući osebujan likovni izraz koji nadilazi prikaz grada i pretvara ga u univerzalnu priču o Mediteranu.

Prisjetila se i riječi njezina profesora **Oskara Kokoschke**, koji joj je još na početku umjetničkog puta savjetovao da se vrati u svoj Dubrovnik i neumorno stvara, uvjeren da će jednoga dana biti dovoljno ispod slike napisati samo Romana.

Dulović je podsjetila i na put Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, koje je tijekom četvrt stoljeća postalo jedno od ključnih mjesta očuvanja kulturnog identiteta Hrvata u Crnoj Gori. Posebno je istaknula ulogu Hrvatskoga glasnika, jedinoga tiskanoga glasila hrvatske zajednice, kao trajnog svjedočanstva rada, entuzijazma i odgovornosti prema vlastitoj baštini.

Izložbu je otvorio predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirko Vičević**, izrazivši zadovoljstvo što se veliki jubilej Društva obilježava i izložbom umjetnice čiji opus na poseban način povezuje dva bliska grada, Kotor i Dubrovnik.

Okupljenima se obratila i Romana Milutin Fabris, zahvalivši organizatorima na pozivu i toploj dobrodošlici, istaknuvši kako joj je osobito zadovoljstvo ponovno izlagati u Kotoru, gradu s kojim osjeća bliskost upravo zbog zajedničkoga mediteranskog duha koji se snažno odražava i u njezinu slikarstvu.

Svečanost je glazbeno upotpunio Mandolinski orkestar „Trio Tomas“, koji djeluje pri Hrvatskome građanskom društvu Crne Gore, a otvorenju je nazočio velik broj građana, predstavnika kulturnoga i javnoga života te uzvanika, među kojima su bili i kotorski biskup **mons. Mladen Vukšić**, kancelar Kotorske biskupije **fra Dragan Ružić** i katedralni župnik **don Robert Tonsati**.

Ovom prigodom, u znak zahvalnosti za dugogodišnju uspješnu suradnju, Vičević je uručio Pomorskome muzeju Crne Gore plaketu koju je primila ravnateljica Uskoković.

Projekt proslave jubileja podržao je Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, a izložba Romane Milutin Fabris bila je otvorena do 7. srpnja ■

TIŠINA JADRANA NA PLATNIMA ZVONIMIRA MIHANOVIĆA

„Izlagao sam po cijelome svijetu, u mnogim velikim gradovima i galerijama, ali moram reći da nijedno mjesto nije tako prirodno prihvatilo moje slike kao Boka kotorska“, rekao je Mihanović, dodajući kako upravo ovaj zaljev, jedan od najljepših dijelova Jadrana i Mediterana, na najbolji način objašnjava i sam naziv izložbe - Oda Jadranskome moru“

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Haris Mekić

U prostoru Muzeja pomorskog nasljeđa u Tivtu svečano je 28. srpnja otvorena izložba „Oda Jadranskome moru“ jednog od najuglednijih suvremenih hrvatskih slikara **Zvonimira Mihanovića**. Bila je to njegova prva izložba u Crnoj Gori, ali i kulturni događaj koji je okupio brojne predstavnike javnoga, političkoga i kulturnoga života Hrvatske i Crne Gore, potvrdivši kako umjetnost i kulturna baština ostaju jedno od najčvršćih mjesta susreta.

Već sam odabir prostora dao je ovoj izložbi posebnu simboliku. Muzej pomorskog nasljeđa čuva svjedočanstva o životu ljudi koji su stoljećima živjeli od mora i s morem, a upravo je more trajna inspiracija Mihanovićeva stvaralaštva. Njegove slike, na kojima dominiraju mirne luke, ribarske brodice, kamene kuće, bonaca i beskrajni horizonti, prirodno su se uklopile u ambijent koji čuva pomorsku memoriju Boke kotorske.

Otvorenju su nazočili **Jasminka Lončarević**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru i izaslanica ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordana Grlića Radmana**, **Miloš Nenezić**, državni tajnik u Ministarstvu kulture i medija Crne Gore i izaslanik ministricе **Tamare Vujović**, menadžerica Općine Tivat **Ivona Petrović** kao izaslanica predsjednika Općine Tivat **Željka Komnenovića**, kotorski biskup **mons. Mladen Vukšić**, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković**, direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore **Gzim Hajdinaga**, predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj **Marija Mihaliček**, kao i brojni umjetnici, kulturni djelatnici i ljubitelji likovne umjetnosti.

Pozdravljajući okupljene, moderatorica programa **Ana Grbac** istaknula je kako je riječ o događaju koji nadilazi uobičajeni izložbeni program. Dok muzejska zbirka čuva materijalne tragove pomorske prošlosti, Mihanovićeva platna, naglasila je, čuvaju njezinu dušu - svjetlost, mir i neponovljivu atmosferu Mediterana. U vremenu ubrzanoga života njegova djela podsjećaju kako se istinska ljepota često skriva u jednostavnosti svakidašnjice, u tišini mora, kamenih obala i ljudskoga rada. Posebno je zahvalila predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Zvonimiru Dekoviću na inicijativi koja

je povezala umjetnika i Muzej te omogućila realizaciju izložbe.

Da izložba predstavlja mnogo više od predstavljanja jednoga slikarskog opusa, potvrdio je i Zvonimir Deković. Govoreći o Mihanovićevu stvaralaštvu, istaknuo je kako je riječ o umjetniku čije su djelo desetljećima tumačili najugledniji hrvatski povjesničari umjetnosti i likovni kritičari, među kojima **Petar Selem**, akademik **Igor Zidić** i **Joško Belamarić**. Njihove studije i monografije, rekao je, svjedoče da je Mihanovićev opus odavno postao dijelom suvremene hrvatske umjetničke baštine.

No, više od stručnih analiza, Dekovića je tijekom susreta s umjetnikom osvojila jedna naizgled jednostavna činjenica - mir koji izbija iz njegovih slika. Prisjećajući se razgovora s autorom i promatranja njegovih djela, rekao je kako je isprva pomislio da je riječ o slikarskom izboru, no ubrzo je shvatio da taj mir nije tek umjetnički postupak nego odraz Mihanovićeva karaktera. Na njegovim platnima gotovo da nema vala ni daška vjetra; barke miruju u mandračima, kamene kuće čekaju svoje stanovnike, a more odiše spokojem koji proizlazi iz duboke povezanosti čovjeka s obalom, kamenom i morem.

„Njegove slike govore o vremenu koje sporije teče, o kamenu koji pamti i o moru koje ne razdvaja, nego

spaja ljude i obale“, istaknuo je Deković, zaključivši kako upravo zbog toga Tivat i Boka kotorska predstavljaju prirodno mjesto za ovu izložbu. Ovdje se, rekao je, ne susreću samo dvije države nego jedan isti mediteranski osjećaj svijeta, oblikovan morem koje stoljećima određuje način života ljudi. Zahvalio je umjetniku što je svojim djelom još jednom potvrdio kako su Hrvatska i Crna Gora najljepše povezane upravo kulturom i umjetnošću.

Na tragu razmišljanja o Mihanovićevu opusu nadovezao se hrvatski povjesničar umjetnosti **Joško Belamarić**, čije je izlaganje otvorilo jednu širu perspektivu razumijevanja umjetnikova rada. Ne zadržavajući se samo na analizi slikarskog rukopisa, govorio je o vremenu u kojem živimo, o čovjekovoj potrebi za ljepotom i o umjetnosti koja, unatoč svim suvremenim izazovima, ostaje prostor unutarnje ravnoteže.

Podsjetio je kako je podnaslov izložbe, *Horas non numero nisi serenas* (*Brojim samo vedre sate*) mnogo više od latinske izreke koja se često može pronaći na sunčanim satovima. Upravo ta misao, smatra Belamarić, određuje i Mihanovićev pogled na svijet. U vremenu obilježenom nesigurnostima, krizama i gotovo svakodnevnim predviđanjima novih katastrofa, njegovo slikarstvo svjesno bira ljepotu, tišinu i mir kao univerzalne vrijednosti.

Govoreći o suvremenoj umjetnosti, primijetio je kako ona nerijetko odražava tjeskobu današnjega čovjeka, dok se Mihanović kreće posve drugim putem. Umjesto fascinacije distopijskim vizijama budućnosti, njegovo slikarstvo vraća pogled onome što je oduvijek bilo pred čovjekom - moru, svjetlosti i krajoliku koji ne prestaje nadahnjivati.

„Danas govorimo o odlasku na Mars, o nekim budućim kolonijama i svjetovima koji čovjeku možda nikada neće postati dom. A živimo okruženi apsolutnom ljepotom. Dovoljno je pogledati Jadran, njegove obale i svjetlost koja nas okružuje“, poručio je Belamarić, podsjećajući kako je upravo tu jednostavnu, svakodnevnu ljepotu Mihanović odabrao za trajni predmet svoga umjetničkog istraživanja.

Posebno se osvrnuo na često korištenu odrednicu da je Mihanović hiperrealist, smatrajući kako ona ne objašnjava u potpunosti njegov umjetnički svijet.

„Nije riječ samo o preciznosti motiva ili detalja. Kod Mihanovića je precizna atmosfera“, istaknuo je.

Upravo je atmosfera ono što njegovim slikama daje posebnost - more bez bure, obala bez nemira,

svjetlost koja ne dolazi izvana nego, kako je slikovito opisao, „iznutra“. Takvo slikarstvo ne prikazuje samo pejzaž nego osjećaj zavičaja, unutarnji mir i sjećanje koje nadilazi konkretan prostor i vrijeme.

Belamarić je posebnu pozornost posvetio i umjetnikovu odnosu prema zanatu. U vremenu ubrzanoga stvaranja i digitalnih tehnologija, rekao je, Mihanovićeve slike nastaju mjesecima, strpljivo i promišljeno.

To je, prema njegovim riječima, „ruka koja misli“, umjetnički rad koji ne pristaje na površnost ni brzinu, nego svakim potezom potvrđuje da prava umjetnost još počiva na koncentraciji, disciplini i predanosti.

Naglašavajući ulogu koju Mihanović zauzima u hrvatskoj umjetnosti, Belamarić je najavio i veliku izložbu koja će krajem kolovoza biti otvorena u splitskoj Gradskoj vijećnici, gdje će Mihanovićev opus prvi put biti predstavljen u dijalogu s djelima **Emanuela Vidovića**. Bit će to, rekao je, susret dvojice umjetnika koji su, svatko u svome vremenu, pronašli vlastiti slikarski jezik Mediterana.

No, možda je najsnažnija bila njegova završna misao o Jadranu. Promatrajući ga, rekao je, čovjek shvati da to nije jedno more nego „kaleidoskop mora“, prostor neiscrpnih promjena i nijansi, a upravo je Zvonimir Mihanović uspio pronaći njegovu slikarsku „šifru“. Zbog toga njegov opus, zaključio je Belamarić, nije samo vrhunsko ostvarenje hrvatskoga realizma, nego jedinstven umjetnički rukopis koji će svoju punu vrijednost potvrđivati i desetljećima koja dolaze.

Belamarićeve riječi bile su prirodan uvod u obraćanje samoga autora. Vidljivo dirnut ozračjem u kojem je otvorena njegova prva samostalna izložba u Crnoj Gori, Zvonimir Mihanović zahvalio je svima koji su svojim dolaskom iskazali poštovanje prema umjetnosti, ali i svima koji su omogućili da se izložba ostvari.

Posebnu zahvalnost uputio je Zvonimiru Dekoviću, kojega je nazvao pokretačem cijele inicijative, kao i djelatnicima Muzeja pomorskog nasljeđa, istaknuvši njihovu profesionalnost i predanost u organizaciji izložbe. No, ono što je posebno odjeknulo među okupljenima bila je njegova iskrena ocjena prostora u kojem su njegova djela predstavljena.

„Izlagao sam po cijelome svijetu, u mnogim velikim gradovima i galerijama, ali moram reći da nijedno mjesto nije tako prirodno prihvatilo moje slike kao Boka kotorska“, rekao je Mihanović, dodajući kako upravo ovaj zaljev, jedan od najljepših dijelova Jadrana

i Mediterana, na najbolji način objašnjava i sam naziv izložbe - Oda Jadranskome moru“.

Njegove riječi nisu zvučale kao kurtoazna zahvala domaćinima, nego iskreno priznanje umjetnika koji je desetljećima slikao more i Mediteran, a sada svoja djela izlaže u prostoru koji dijeli isti pejzaž, isto svjetlo i isti osjećaj pripadnosti Jadranu.

Mihanović je pritom podsjetio na ono što smatra istinskom svrhom umjetnosti. Ona, rekao je, oplemenjuje čovjeka, čini ga boljim, tolerantnijim i, prije svega, više čovjekom. Nadovezujući se na razmišljanja Joška Belamarića, istaknuo je kako čovjek često traži ljepotu na dalekim mjestima, a zaboravlja da je ona prisutna upravo u krajoliku koji ga svakodnevno okružuje.

„Čemu ići na Mars kada oko nas postoji neograničena ljepota? Samo je treba znati prepoznati“, rekao je umjetnik, dodajući kako svaka umjetnost, prema staroj latinskoj izreci, dolazi od Boga.

„Iznad svih nas umjetnika postoji jedan veći umjetnik, čija djela trebamo znati vidjeti i kojima se trebamo diviti.“

Posebnu pažnju na otvorenju izložbe izazvalo je obraćanje generalne konzulice Republike Hrvatske u Kotoru Jasminke Lončarević koja je istaknula kako izložba Zvonimira Mihanovića predstavlja dar Tivtu, Boki kotorskoj i Crnoj Gori, ali ponajprije hrvatskoj za-

jednici koja na ovim prostorima stoljećima čuva svoj identitet, kulturu i tradiciju.

Govoreći o umjetnikovu stvaralaštvu, naglasila je kako njegove slike na poseban način pripovijedaju o moru, pomorcima, ribarima i dalmatinskim gradovima, ali i o vrijednostima koje nadilaze prostor na kojem su nastale. U njegovim djelima, rekla je, more, sunce i kamen čine neraskidivo zajedništvo - more kao simbol plovidbe i susreta, sunce kao simbol života, a kamen, obala i kuća kao simboli trajnosti, postojanosti i mudrosti. Upravo iz ljubavi prema hrvatskome moru i primorskim krajolicima proizlazi univerzalna vrijednost njegova slikarstva.

„Ljepota koju stvara izražava iskonski hrvatski duh koji oduvijek teži istini, ljepoti i dobroti“, istaknula je Lončarević, zaključivši kako upravo u tim vrijednostima umjetnost pronalazi svoj najdublji smisao te pozvala okupljene da uživaju u izložbi koja na poseban način povezuje hrvatski kulturni prostor s Bokom kotorskom.

Svečanost je zaključio državni tajnik u Ministarstvu kulture i medija Crne Gore Miloš Nenezić, koji je službeno otvorio izložbu. Njegovo obraćanje dodatno je proširilo okvir u kojem je promatrana Mihanovićeva umjetnost, istaknuvši Jadran kao zajednički kulturni prostor Mediterana, mjesto susreta različitih naroda, kultura i umjetničkih tradicija.

Podsjetio je kako malo koji prostor europskoga Mediterana tako snažno ujedinjuje monumentalnost planina i smirenost mora kao što to čini Boka kotorska. Upravo zbog toga ovaj kraj je stoljećima nadahnjivao umjetnike, a Mihanovićeve izložbe prirodno se uklopila u ambijent u kojemu se iza svakoga pogleda na more otkrivaju novi slojevi svjetlosti, krajolika i povijesti.

Nenezić je, govoreći o umjetnikovu slikarskom rukopisu, naglasio kako njegov hiperrealizam nikada nije bio puka demonstracija tehničke virtuoznosti. Preciznost njegova poteza služi očuvanju onoga što je najteže uhvatiti - atmosfere Mediterana, njegova svjetla, tišine i mira između mora i kamena. Upravo u toj sposobnosti da prolazni prizor pretvori u trajnu vrijednost, istaknuo je, prepoznaje se veličina Mihanovićeve slikarstva.

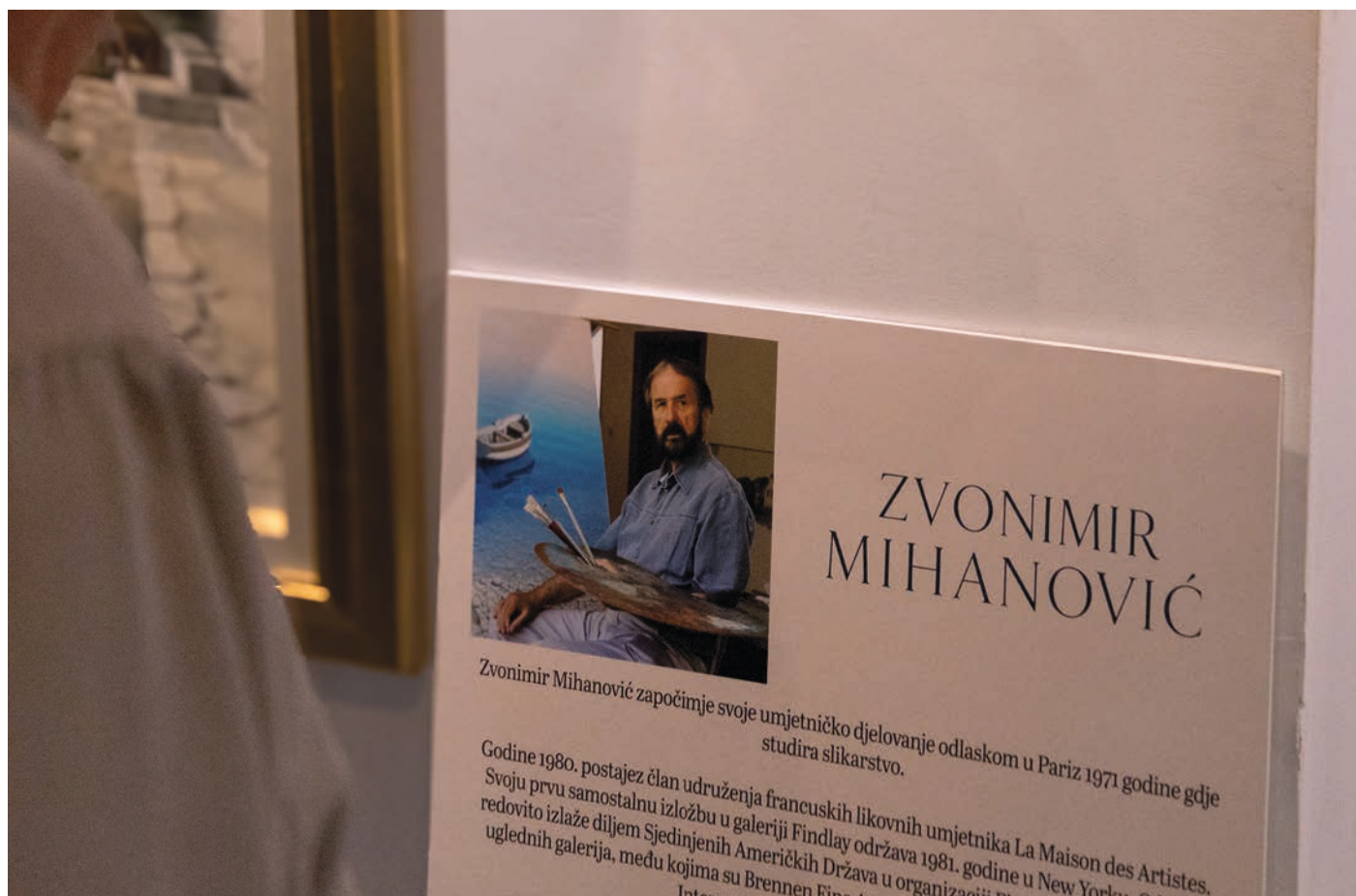
Posebno se zadržao na pojmu bonace, dobro poznatome svakom čovjeku s mora. Dok je jedriličarima bonaca znak mirovanja i odsutnosti vjetra, slikaru ona pruža nešto sasvim drugo, a to je trenutak u kojem svjetlost postaje glavni događaj. Tada morska površina prestaje biti samo voda i postaje zrcalo koje u sebi zbraja nebo, oblake i planine. Upravo tu gotovo neuhvatljivu tišinu, zaključio je, Mihanović uspijeva prenijeti na svoja platna.

Podsjetio je kako Ministarstvo kulture i medija Crne Gore podupire programe koji promiču kulturnu raznolikost, međusobno poštovanje i dijalog zajednica, naglasivši da nas kultura uvijek podsjeća kako je ono što dijelimo mnogo snažnije od onoga što nas razlikuje. Umjetnost je, zaključio je, njezin najmoćniji jezik jer govori bez potrebe za prijevodom.

Nakon službenoga proglašenja izložbe otvorenom, galerijski prostor ispunili su posjetitelji koji su se zadržavali pred Mihanovićevim platnima. Umjetnik je ostao među okupljenima, srdačno razgovarajući te odgovarajući na njihova pitanja i strpljivo dijeleći razmišljanja o svojim djelima, inspiraciji i dugogodišnjem stvaralačkom putu.

Upravo je ta neposrednost ostavila snažan dojam na prisutne, a Zvonimir Mihanović potvrdio je kako se veličina umjetnika ne očituje samo u njegovu opusu, nego i u jednostavnosti kojom pristupa ljudima.

Tivat je dobio čast biti domaćin prvoga predstavljanja Zvonimira Mihanovića publici u Crnoj Gori, dok značenje izložbe, čije je otvorenje uljepšao nastup klape „Jadran“, nadilazi njezin izlagački karakter, potvrđujući da Jadran nije samo zemljopisni pojam, nego zajednički kulturni prostor koji stoljećima povezuje hrvatsku obalu i Boku kotorsku ■

ANDRIJA MAUROVIĆ IZNOVA U ZAGREBU

Andrija Maurović bio je izuzetno plodonosan čovjek iznimne stvaralačke energije te je teško na jednom mjestu pobrojati sve časopise i listove na kojima je surađivao, kako s područja Hrvatske, tako i predratne Kraljevine te poslijeratne Federacije. Vrijedi istaknuti lakoću s kojom je istovremeno i jednako kvalitetno ilustrirao i političke i humoristične, i dječje i ženske naslove

Tekst: Danijel Mataković (misao.hr)

Foto: Hrvatsko dizajnersko društvo

Stari Mačak bio je u salonu, ali ne u podnožju Stjenjaka, već u galeriji Hrvatskog dizajnerskog društva u Boškovićevoj ulici u Zagrebu, gdje je od 3. do 23. srpnja trajala

izložba **Andrija Maurović: Plakati, reklame, naslovnice 1921. - 1979.** Iako je prvenstveno poznat kao izuzetan ilustrator pustolovnih i povijesnih stripova – izdvojimo zasad samo *Vjereni-*

cu mača, Seobu Hrvata, Ahura Mazdu i Grob u prašumi – Maurović je iza sebe ostavio velik broj raznovrsnih novinskih ilustracija, naslovnica knjiga, promidžbenih materijala, filmskih

plakata, razglednica. Upravo taj manje poznat dio njegova opusa bio je predmetom ove izložbe, čiji je kustos istraživač i publicist **Veljko Krulčić**.

Likovni genij i ekscentrik

Andrija Maurović rođen je u Boki kotorskoj 1901. godine, živio je u Dubrovniku i nakratko Krakovu, da bi se konačno skrasio u Zagrebu. Na poticaj kipara **Ivana Meštrovića** započinje sa studijem na Kraljevskoj akademiji za umjetnost i umjetni obrt, no istovremeno se upušta i u samostalan rad, što je bilo suprotno tadašnjim akademskim pravilima. Akademiju zbog toga ne završava, iako je bio izuzetno nadaren i uspješan student, te uranja u nemirno more tržišta, neumorno crtajući stripove, ilustrirajući i sklappajući poslove, ali i strastveno uživa-

jući u raznovrsnim putenim užiticima te trošeći novac i na sebe i na druge. Upada u vrtlog slave i popularnosti, a to ga dovodi do zdravstvenih problema te se okreće prirodnom i zdravom životu, dugim šetnjama zagrebačkom okolicom te promišljanju o dubokim životnim i egzistencijalnim pitanjima. Kao i mnogi veliki umjetnici, bio je pomalo ekscentrik i čovjek koji se nije uklapao u unaprijed pripremljene kalupe.

Zanimljivo je primijetiti podudarnosti njegova životnog puta sa životom njemačkog spisatelja **Karla Maya**, autora legendarnog i Hrvatima dobro poznatog indijanskog poglavice Winnetoua. Obojica su prolazila kroz dramatične životne brodolome, mijenjajući sami sebe te se sve više okrećući svojevrsnom misticizmu. Obojica su stvarali fantastične svjeto-

ve pustolovine i uzbuđenja te se poistovjećivali s vlastitim likovima: Karl May s Old Shatterhandom, a Maurović sa Starim Mačkom. Možemo reći da su obojica stvarali svoje osobne mitove vodeći se nekakvim dubljim unutrašnjim plamsajima. Smrt Maurovića zahtjeva u Zagrebu 1981. godine, u gradu u kojem je proveo većinu svojeg života i u kojem mu se ovom izložbom odučava počast. Je li mu za ukupno životno djelo odana dovoljna počast – o tome bismo mogli raspravljati.

Maurović i politička propaganda

Prostor izložbene galerije Hrvatskog dizajnerskog društva nije golem, no ipak je autorima uspjelo uglavnom jasno i pregledno prikazati željeno. Maurovićeve ilustracije ističu se snagom likova i realističnošću prostora te,

one koje su u boji, svježinom i puninom boje. Zbog toga je jednostavna bjelina prostora Hrvatskog dizajnerskog društva poslužila kao izvrsna pozadina. Uz svaku tematsku cjelinu nalazila su se pregledna i jezgrovita pojašnjenja. Zbog velikog interesa javnosti, što je svakako za pohvaliti i tomu se razveseliti, trajanje izložbe produženo je do 23. srpnja iako je prvotna namjera bila da završi sa 17. srpnjem.

U prvom dijelu izložbe pozornost su zaokupile naslovnice strip revije *Mickey strip*, ali i novina *Nova Hrvatska* iz vremena Nezavisne Države Hrvatske, kao i poslijeratnih listova. Maurović je za vrijeme Drugog svjetskog rata, u tada iznimno popularnom *Zabavniku*, surađivao s braćom **Norbertom** i **Walterom Neugebauerom** te **Marcelom Čuklijem**, pri čemu nastaju neki od njegovih najvrjednijih i najuspješnijih

stripova. Kao što smo mogli vidjeti na ovoj izložbi, nije mu bilo strano ilustrirati i tadašnje časopise i novine koji su bili u skladu sa službenom politikom države.

Međutim, pred kraj rata slijedi Maurovićev odlazak u partizane te stvaranje radova s tematikom partizanske borbe, a nakon rata, naravno, rad u skladu s novom službenom politikom. Možemo ga pri tome sasvim slobodno usporediti s kiparom **Antunom Augustinčićem**, koji ujedno stvara biste i Poglavnika i Maršala. Povijesna je zanimljivost da su stripovi neko vrijeme nakon rata i stvaranja novog društva bili obilježeni kao nepoželjan i nepodoban oblik umjetnosti i zabave.

Zanimljivo je pri tome usporediti i sam likovni prikaz radova iz Nezavisne Države Hrvatske te onih partizanskih i poslijeratnih radova, posebno

plakate propagandne namjene. Maurovićev stil i elementi ostaju jednaki – heroizam likova, njihov čvrst i odlučan romantičarsko-realističan stav, seljačke nošnje i jake boje, radnici, čekići, srpovi i mišićave ruke – samo se mijenja državno-politički predznak. Plakat za II. sportske igre kombinata Narodne Republike Hrvatske bi bez problema mogao predstavljati i Sportske igre kombinata Nezavisne Države Hrvatske. Razlika je samo u slovu R, odnosno D. Zašto je vrijedno ovo primijetiti? Ne zbog poticanja rasprava o političkom i vojnom putu hrvatskog naroda u Drugom svjetskom ratu, već zbog promišljanja o duhu vremena i naraštaja unutar kojeg je i sam Andrija Maurović stvarao, a koji nije ovisio isključivo o politici. Državno-politički predznaci pri tome gube na važnosti.

Plodonosan autor

Od prijeratnih časopisa s Maurovićevim ilustracijama ističu se humoristično-satirički tjednik *Koprive*, časopis za popularnu kulturu *Kulisa* te *Ženski list Marije Jurić Zagorke*. Andrija Maurović bio je izuzetno plodonosan čovjek iznimne stvaralačke energije te je teško na jednom mjestu pobrojati sve listove na kojima je surađivao, kako s područja Hrvatske, tako i predratne Kraljevine te poslijeratne Federacije, a koji su izloženi i na ovoj izložbi. Vrijedi istaknuti lakoću s kojom je istovremeno i jednako kvalitetno ilustrirao i političke i humoristične, i dječje i ženske naslove. Serija edukativnih razglednica za Crveni križ također je vrijedna pomnijeg razmatranja.

Jednu od središnjih pozicija na izložbi je zauzimao turistički plakat *Visitez la Yougoslavie* sa živopisnim prikazom

jadranske obale te žene, zdjele voća i dječaka s tradicionalnom crvenkapom, iz 1952. godine. Plakat zaokuplja svojim toplim i pomalo egzotičnim mediteranskim ugođajem te međuigrom prirode, likova i kape kao tradicionalnog motiva.

Postav izložbe nastavljao se brojnim filmskim plakatima te autoru ovih redaka posebno zanimljivom zbirkom naslovnica raznovrsnih knjiga popularnih u prvoj polovici i sredinom 20. stoljeća, povijesnih i pustolovnih klasika i roto-romana. Spomenimo djela Marije Jurić Zagorke, **Augusta Šenoa**, **Emilija Salgarija** i – Karla Maya. Riječ je o vrijednim kolekcionarskim primjercima koje bi svaki poštovatelj pisane riječi i likovne umjetnosti trebao poznavati i znati cijeniti. Ujedno kroz same naslove prepoznamo pustolovno-istraživački i povijesno-nacionalni duh i dinamiku tih vremena.

Velik dio izloženih radova došao je iz privatnih zbirki te stoga treba svakako pohvaliti pojedince koji marljivo i s ljubavlju skupljaju i čuvaju blago i ostavštinu klasika i oca hrvatskog stripa i ilustracije. Iako na ovoj izložbi nije naglasak na stripovskom dijelu Maurovićeva opusa, moramo istaknuti važnost i prisutnost stripa u hrvatskoj kulturi kroz 20. stoljeće te izraziti nadu u opstanak kulture čitanja, ali i stvaranja stripova kod mlađih naraštaja, kao i poziv svim čitateljima ovih redaka na aktivno promicanje i popularizaciju devete umjetnosti. Vrijednim autorima izložbe iz Hrvatskog dizajnerskog društva treba zahvaliti na trudu i radu, a poštovanom Andriji Mauroviću se nakloniti i još mu jednom odati priznanje za bogato životno djelo i oživotvorene svjetove mašte i pustolovine ■

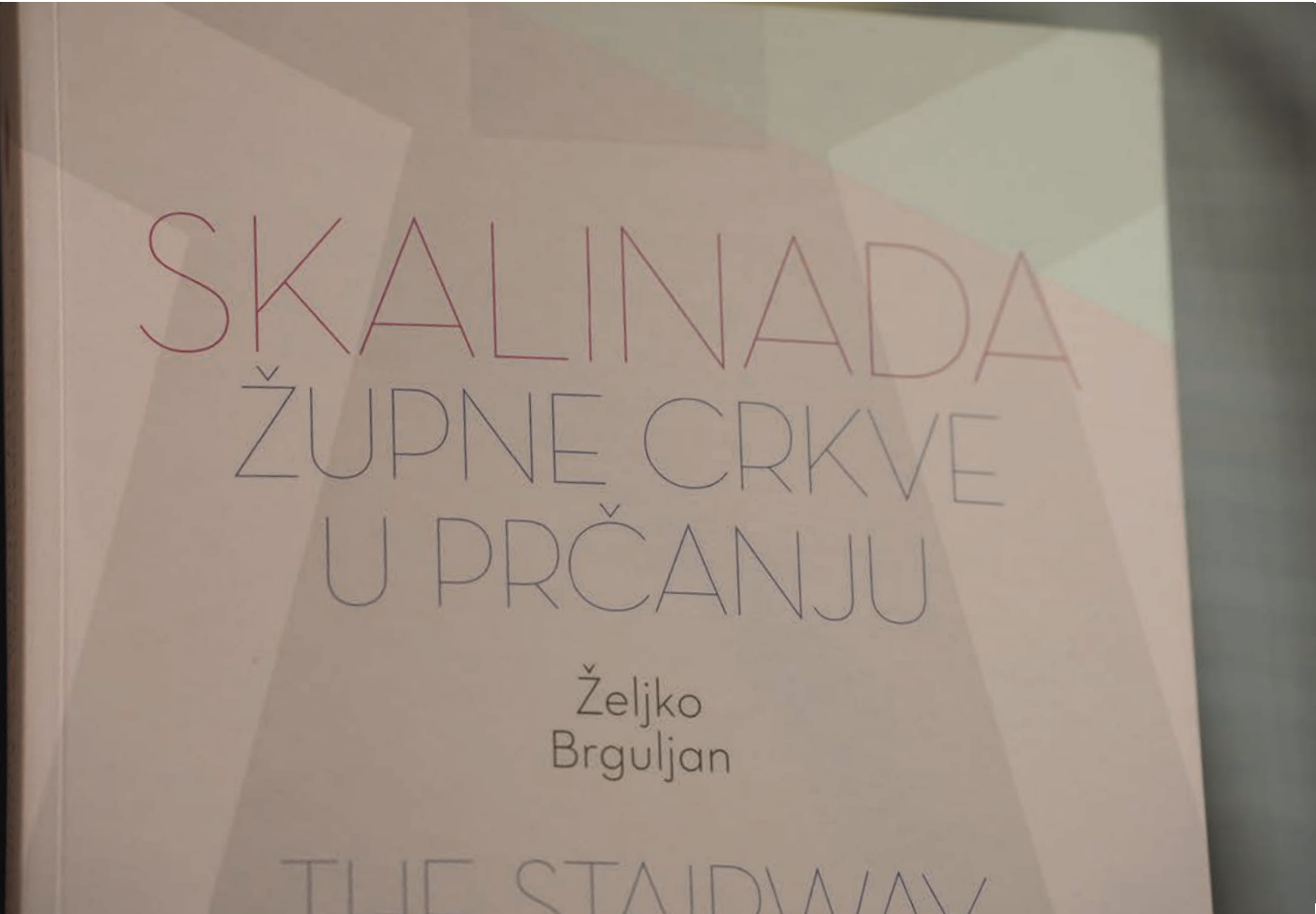
MONOGRAFIJA O PRČANJSKOJ SKALINADI KULTURNO I POVIJESNO SVJEDOČANSTVO

Monografija „Skalinada župne crkve u Prčanju“ ostaje vrijedan doprinos proučavanju kulturne i graditeljske baštine Boke kotorske te poticaj budućim istraživanjima jednoga od njezinih najprepoznatljivijih spomenika

Tekst i foto: Nikola Dončić

U Pomorskome muzeju Crne Gore predstavljena je 4. kolovoza monografija „Skalinada župne crkve u Prčanju“ autora **Željka Brguljana**, novo djelo koje donosi cjelovito istraživanje jednoga od najprepoznatljivijih arhitektonskih simbola ne samo Prčanja, već i ovog dijela jadranske obale.

U izdanju Pomorskoga muzeja Crne Gore, Hrvatske bratovštine Bokeljska mornarica 809 Zagreb i Instituta za povijest umjetnosti iz Zagreba, knjiga se temelji na opsežnoj arhivskoj građi te donosi pregled nastanka, izgradnje i više od stoljeća duge povijesti monumentalnog stubišta koje vodi prema župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije.

SKALINADA
ŽUPNE CRKVE
U PRČANJU

Željko
Brguljan

THE STAIRWAY

O knjizi su, uz autora, govorili ravnateljica Pomorskoga muzeja Crne Gore **mr. sc. Maja Uskoković**, akademkinja **dr. sc. Katarina Horvat Levaj**, **dr. sc. Andrej Žmegač**, **mr. sc. Maja Marović** i **dr. sc. Darka Bilić**, istaknuvši njezinu znanstvenu vrijednost, ali i doprinos očuvanju kulturne memorije Prčanja i Boke kotorske.

Maja Uskoković naglasila je kako je riječ o izdanju koje se prirodno uklapa u djelatnost ustanove kojoj je na čelu, a to su – istraživanje, zaštita i predstavljanje pomorske i kulturne baštine.

Predstavljajući autora, istaknula je njegovu svestranost i dugogodišnji doprinos proučavanju Boke kotorske.

„Željko Brguljan istodobno je znanstvenik, istraživač kulturne baštine, publicist, slikar i kroničar našega prostora. Autor je više od stotinu znanstvenih i stručnih radova iz područja povijesti, umjetnosti, književnosti i kulturne baštine, a njegov rad obilježava rijetka sposobnost da znanstvenu preciznost spoji s dubokim poznavanjem prostora o kojem piše.“

Govoreći o samoj monografiji, Uskoković je naglasila kako prčanska skalinada nadilazi svoju arhitektonsku funkciju.

„Prčanska skalinada nije samo prilaz crkvi. Ona svjedoči o pomorcima, donatorima, graditeljima, svećenicima i majstorima koji su tijekom desetljeća stvarali prostor u kojem se

ogledaju prirodna snaga, kulturna svijest i duhovnost jednog vremena.“

Podsjetila je kako se pomorska prošlost Boke ne čuva samo u pomorskim zbirkama.

„Pomorska prošlost Boke nije sačuvana samo u brodskim replikama, navigacijskim instrumentima, uniformama i slikama jedrenjaka. Ona je upisana i u naše crkve, palače, trgove, tvrđave i skalinade. Sve te građevine svjedoče o ljudima koji su plovili svijetom, ali su stečeno znanje, iskustvo i bogatstvo ulagali u svoj zavičaj.“

Istaknula je kako upravo ovakve publikacije omogućuju da kulturna baština ostane živi dio suvremenog društva.

„Večerašnje predstavljanje nije samo promocija jedne vrijedne knjige. Ono potvrđuje da kulturna baština ostaje živa samo onda kada je istražujemo, objavljujemo, o njoj razgovaramo i prenosimo je novim generacijama.“

Zaključujući svoje obraćanje, čestitala je autoru i svim suradnicima na objavljivanju monografije te zahvalila publici što svojim dolaskom potvrđuje trajni interes za baštinu Prčanja, Kotora i cijele Boke kotorske.

Nakon izlaganja ravnateljice Uskoković na novo izdanje osvrnula se akademkinja **dr. sc. Katarina Horvat Levaj**, koja je predstavljanje monografije doživjela i početkom formalne suradnje Instituta sa Željkom Brguljanom, istodobno podsje-

čajući na dugogodišnju povezanost institucije koju predvodi s istraživanjem bokeljske baštine.

„Institut za povijest umjetnosti primarno je posvećen istraživanju hrvatske graditeljske i likovne baštine. No Boka kotorska njezin je neodvojiv dio. Ona čini kulturno-povijesnu i umjetničku cjelinu s Dalmacijom, osobito zbog zajedničkoga državnog okvira Mletačke Republike u razdoblju njezina najvećeg procvata.“

Podsjetila je na niz zajedničkih istraživačkih tema – od predromaničke i romaničke arhitekture do baroknih crkava i palača – istaknuvši kako je Institut među prvima sustavno istraživao uzajamne kulturne utjecaje između Boke i Dalmacije.

„Prvi put naglasili smo utjecaje Boke na dubrovačku i dalmatinsku baštinu, a ne samo obrnuto. Riječ je o prostoru koji stoljećima dijeli zajedničku umjetničku i kulturnu povijest.“

Govoreći o autoru monografije, akademkinja Horvat Levaj nije skrivala svoje poštovanje prema njegovu radu. Prisjetila se kako je prvi put pročitala njegovu knjigu o župnoj crkvi na Prčanju te ostala iznenađena razinom znanstvene obrade.

„U letimičnom pregledu, a zatim i prilikom pažljivoga čitanja knjige nisam mogla vjerovati da autor nije školovani povjesničar umjetnosti. Njegov je rad dostojan vrhunskih povjesničara umjetnosti i znanstvenika.“

Posebno je naglasila da iza Brguljanovih knjiga stoje godine arhivskih istraživanja, terenskoga rada i dubokoga poznavanja kulturne povijesti Boke.

„Bez izvrsnog poznavanja povijesti, književnosti, kulturne baštine te sustavnoga rada u arhivima i na terenu ne bi moglo nastati tako vrijedne knjige i studije kakve Željko Brguljan objavljuje već desetljećima.“

Govoreći o novoj monografiji, priznala je kako naslov na prvi pogled može iznenaditi.

„Netko bi se mogao zapitati može li se uopće napisati čitava monografija o jednome stubištu. Čim otvorite ovu knjigu, postaje jasno da je to moguće kada autor raspolaže obiljem podataka i metodološkim znanjem, a kada samo stubište predstavlja neraskidiv dio crkve, naselja i njegove povijesti.“

Istaknula je kako Brguljan u priči o skalinadi zapravo govori o razvoju Prčanja, političkim i urbanističkim promjenama te odnosu mjesta prema moru, podsjećajući da je prvotni projekt monumentalnog pristupa crkvi predviđao izravan silazak do obale, što je odražavalo vrijeme procvata bokeljskoga pomorstva.

„Uključivanje ove monografije u znanstveno-istraživačku djelatnost Instituta logičan je početak jedne višestruke suradnje, na obostrano zadovoljstvo i na dobrobit proučavanja bokeljske kulturne baštine.“

Nastavljajući predstavljanje monografije, dr. sc. Andrej Žmegač, znanstveni savjetnik Instituta za povijest umjetnosti, knjigu je promatrao ponajprije kroz prizmu arhitekture i urbanizma, istaknuvši da se vrijednost Brguljanova istraživanja ne ogleda samo u prikupljanju povijesnih podataka, nego i u razumijevanju procesa nastanka jednoga od najprepoznatljivijih prostora Boke kotorske.

Govoreći o prčanjskoj skalinadi, naglasio je kako ona nije tek monumentalni prilaz župnoj crkvi, već arhitektonsko rješenje koje je tijekom više od stoljeća nastajalo u skladu s razvojem samoga mjesta.

„Crkva se gradila dugo i po svome je karakteru nedvojbeno barokna. Međutim, kada pogledamo samu skalinadu, osobito njezine detalje i način oblikovanja, jasno je da ona pripada kasnijem razdoblju. Mogli bismo reći da je riječ o neobaroknom ostvarenju skladno uklopljenom u postojeću arhitekturu. Upravo u tome leži njegova najveća vrijednost.“

Posebnu pozornost posvetio je djelovanju **Milana Karlovca**, posljednjega voditelja gradnje prčanske crkve i autora konačnog rješenja skalinade, istaknuvši kako njegovo ime nepravедno nije dobilo mjesto koje zasluđuje u pregledima hrvatske arhitekture.

„Karlovac je bio graditelj koji je ostavio dubok trag od Zadra do Boke kotorske, radio je na nizu spomenika kulture, među njima i na kotorskoj te splitskoj katedrali. Bio je čovjek kojemu su tadašnje austrijske vlasti povjeravale najzahtjevnije konzervatorske zahvate, što dovoljno govori o njegovu stručnom ugledu.“

Prema Žmegačevim riječima, upravo je Karlovac uspio riješiti jedan od najsloženijih prostornih izazova na Prčanju – kako monumentalnu crkvu prirodno povezati s naseljem i obalom.

„Vrlo je uspješno riješio složen prostorni problem svladavanja visinske razlike na relativno ograničenom prostoru. Skalinada nije samo funkcionalna komunikacija, nego arhitektonski element koji oblikuje čitavu vizuru mjesta.“

Osvrnuvši se na samoga autora, Žmegač je naglasio kako Brguljan potvrđuje da ozbiljna istraživanja ne ovise isključivo o formalnom obrazovanju, nego prije svega o predanosti i istraživačkoj znatizelji.

„Često se kaže da je netko amater samo zato što nije iz određene struke. Kada postoji znanje, upornost i istinska motivacija, granice gotovo da ne postoje. Upravo zahvaljujući toj istraživačkoj strasti nastaju ovako vrijedne knjige.“

Zaključujući svoje izlaganje, Žmegač je istaknuo kako monografija ostavlja snažan dojam ne samo svojim sadržajem, nego i cjelokupnom izvedbom. Posebno je izdvojio suvremene fotografije **Antona Gule Markovića**, koje se skladno nadovezuju na bogatu arhivsku građu i čitatelju omogućuju da prčanjску crkvu sagleda iz nove perspektive, kao i originalno grafičko oblikovanje **Marija Aničića**, zahvaljujući kojemu je opsežna građa oblikovana u preglednu, suvremenu i estetski dojmljivu cjelinu. Prema njegovim riječima, upravo sklad znanstvenoga sadržaja, fotografije i grafičkog oblikovanja daje monografiji obilježja reprezentativnog izdanja koje će imati važno mjesto u proučavanju kulturne i graditeljske baštine Prčanja i Boke kotorske.

Maja Marović, magistrica povijesti umjetnosti i južnoslavenskih jezika i književnosti, promatrajući monografiju iz drukčije perspektive, istaknula je kako Brguljanova knjiga otvara mnogo šira pitanja od proučavanja jednoga arhitektonskog spomenika.

Prema njezinu mišljenju, riječ je o djelu koje govori o načinu na koji zajednica razumije vlastitu baštinu i odnosu koji prema njoj gradi tijekom vremena.

„Knjiga je nastala na temelju znanstvenoga rada, ali je prerasta okvire jedne stručne studije. Ona svjedoči o vrlo posebnom načinu bavljenja baštinom u sredini u kojoj institu-

cionalna istraživanja često izostaju. Tada glavni pokretač postaje istraživačka strast, koja se ne može odvojiti od snažne emotivne i zavičajne povezanosti s temom.“

Naglasila je kako autor Prčanj promatra iz dvostruke perspektive – kao čovjek koji mu pripada, ali i kao netko tko se tom prostoru uvijek vraća.

„Upravo zato primjećuje promjene koje drugi možda više ne vide. Iz te perspektive proizlazi njegova potreba da zabilježi ono što bi bez takvih istraživanja moglo biti nepovratno izgubljeno.“

Marović smatra da upravo zbog toga Brguljanova knjiga prerasta okvire znanstvene monografije.

„Ovo je istraživački rad koji postaje gotovo osobno svjedočanstvo, a proučavanje arhitektonskog objekta prerasta u svjedočanstvo života jedne zajednice. Muka, trud i žrtva oko gradnje crkve i skalinade postaju simbol zajedništva ljudi koji su taj prostor oblikovali.“

Posebno se osvrnula na bogatu vizualnu opremu knjige, istaknuvši da fotografije nisu tek ilustracije, nego ravnopravan dio njezine priče.

„Arhivska građa, povijesne fotografije i suvremene snimke zajedno stvaraju vizualni narativ koji povezuje više od stoljeća i pol povijesti. Knjiga se može čitati i kao svojevrsna fotomonografija, jer fotografije govore jednako uvjerljivo kao i tekst.“

Ističući suvremeni trenutak, upozorila je kako ovakva izdanja imaju dodatnu vrijednost u vremenu kada se kulturna baština često svodi na kratke objave na društvenim mrežama.

„Fizička knjiga zahtijeva vrijeme, pažnju i promišljanje. Upravo zato ona omogućuje dublji odnos prema baštini od onoga koji možemo ostvariti u nekoliko sekundi pregledavanja digitalnog sadržaja.“

Zaključila je kako Brguljanova monografija može poslužiti kao poticaj budućim istraživanjima te kao primjer uspješnog povezivanja arhitekture, arhivske građe, fotografije i zajednice u jedinstvenu cjelinu.

Povezujući lokalnu temu sa širim kulturnim prostorom istočnoga Jadrana, dr. sc. Darka Bilić, viša znanstvena suradnica Instituta za povijest umjetnosti, naglasila je da je jedna od najvećih vrijednosti knjige upravo njezina sposobnost da prčanjску skalinadu smjesti u širi povijesni i graditeljski kontekst.

Govoreći o nastanku monumentalne župne crkve i njezina pristupnog stubišta, podsjetila je kako su u njihovoj izgradnji sudjelovali istaknuti stručnjaci različitih profila i podrijetla, čiji profesionalni putevi svjedoče o snažnoj povezanosti jadranskoga prostora krajem 18. i početkom 19. stoljeća.

„Područja koja danas pripadaju različitim državama tada su bila dio istoga kulturnog i profesionalnog prostora. Arhitekti, inženjeri, majstori, projekti i tehnička znanja slobodno su cirkulirali Jadranom pa današnje granice ne mogu biti mjerilo za razumijevanje tadašnjih graditeljskih procesa.“

Posebno je izdvojila djelovanje venecijanskog inženjera **Giuseppa Ferra**, koji je vodio radove na prčanjскоj crkvi krajem 18. stoljeća, istaknuvši da njegovo sudjelovanje potvrđuje koliko je Prčanj bio otvoren tadašnjim europskim graditeljskim tokovima.

Istodobno je naglasila da mjesto nije bilo pasivni primatelj arhitektonskih rješenja.

„Prčanj se pokazuje kao zajednica koja vrlo svjesno bira stručnjake i rješenja, prilagođavajući ih vlastitim potrebama i ambicijama. Upravo zato monumentalnost crkve i skalinade nije slučajna, nego predstavlja izraz gospodarske snage, društvenoga položaja i kulturnih težnji tadašnje prčanjске zajednice.“

Govoreći o Brguljanovoj monografiji, istaknula je kako ona u potpunosti odgovara suvremenim istraživačkim nastojanjima Instituta za povijest umjetnosti.

„Polazeći od jednoga lokalnog spomenika, autor otvara pitanja naručitelja, graditelja, prijenosa arhitektonskih ideja i kulturnih veza koje daleko nadilaze okvire Prčanja.“

Upravo zato ova knjiga predstavlja vrijedan doprinos proučavanju graditeljske i kulturne baštine čitavoga istočnog Jadrana.“

Na kraju je čestitala autoru na još jednom vrijednom istraživačkom pothvatu, izrazivši uvjerenje da će njegova buduća istraživanja jednako uspješno rasvjetljavati još uvijek nedovoljno poznate stranice kulturne povijesti Prčanja i Boke kotorske.

Nakon izlaganja promotora okupljenima se obratio autor monografije Željko Brguljan, zahvalivši svima koji su svojim stručnim priložima, savjetima i potporom sudjelovali u nastanku knjige. Istaknuo je kako je monografija rezultat dugogodišnjeg istraživanja koje je započelo mnogo prije nego što je dobila današnji oblik, a potaknula ga je želja da se rasvijetli povijest jednoga od najprepoznatljivijih simbola Prčanja.

Podsjetio je kako je prčanska župna crkva i njezina monumentalna skalinada desetljećima bila predmet zanimanja brojnih istraživača, ali da mnoga pitanja o njezinu nastanku, graditeljima i razvoju nisu bila cjelovito obrađena.

„Što sam dublje ulazio u arhivsku građu, to sam jasnije shvaćao da priča o skalinadi nije priča samo o jednome stubištu. Ona govori o ljudima koji su ga zamislili, gradili i desetljećima dograđivali, o njihovim ambicijama, mogućnostima i vjeri da zajedničkim naporom mogu ostvariti nešto što će nadživjeti njihovo vrijeme.“

Brguljan je objasnio kako su arhivski dokumenti često otvarali nova pitanja, ali i mijenjali dosadašnje spoznaje o pojedinim graditeljskim fazama.

„Arhiv vas često iznenadi. Jedan dokument otvori deset novih pitanja, ali upravo je u tome ljepota istraživanja. Sva-ki pronađeni podatak pomaže da se jasnije razumije cjelina i da se povijest oslobodi pretpostavki koje su se godinama ponavljale.“

Posebno je zahvalio ustanovama i pojedincima koji su omogućili pristup arhivskoj građi, kao i suradnicima koji su svojim stručnim znanjem pridonijeli konačnom oblikovanju knjige. Istaknuo je kako je tijekom rada nastojao povezati arhitektonske, povijesne i društvene okolnosti u kojima je nastajala prčanska skalinada, uvjeren da se nijedan spomenik ne može razumjeti izvan vremena i zajednice koja ga je stvorila.

Nakon službenoga dijela programa uslijedio je razgovor autora s brojnim posjetiteljima, koji su pokazali veliko zanimanje za teme otvorene u monografiji.

Velik odaziv publike najbolje je potvrdio važnost ovoga kulturnog događaja. Galerija Pomorskoga muzeja Crne Gore bila je ispunjena do posljednjega mjesta pa za sve zainteresirane nije bilo dovoljno prostora. Među brojnim uzvanicima bili su **mr. sc. Jasminka Lončarević**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru, **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, **mr. sc. Denis Vukašinović**, predsjednik Bokeljske mornarice Kotor, te **Marija Mihalček**, predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj, kao i brojni predstavnici kulturnoga, znanstvenoga i javnoga života Boke kotorske.

Monografija „Skalinada župne crkve u Prčanju“ stoga ostaje vrijedan doprinos proučavanju kulturne i graditeljske baštine Boke kotorske te poticaj budućim istraživanjima jednoga od njezinih najprepoznatljivijih spomenika ■

GRADITELJI JADRANSKOGA PROSTORA

Prčanj se ne pokazuje kao periferna sredina koja pasivno preuzima arhitektonske modele iz centra umjetničke produkcije, nego kao zajednica koja raspolaže širokim graditeljskim horizontom, aktivno bira stručnjake i rješenja te ih prilagođava vlastitim potrebama i ambicijama

Tekst: dr. sc. Darka Bilić
Foto: Nikola Dončić

Knjiga **Željka Brguljana** posvećena skalinadi župne crkve na Prčanju prirodno se nadovezuje na dosadašnji istraživački rad autora o kulturnoj i graditeljskoj baštini Prčanja i Boke kotorske. Istodobno, riječ je o izdvojenoj studiji skalinade - prostornog i arhitektonskog elementa koji je bitno odredio odnos monumentalne nove župne crkve prema naselju, obali i javnom prostoru, oblikujući jednu od najupečatljivijih prostornih cjelina Bokokotorskoga zaljeva.

O ovoj knjizi može se govoriti iz više perspektiva. Ja bih se zadržala na jednoj koja mi je posebno bliska - na ulozi graditeljskih stručnjaka i na širem jadranskom prostoru u kojem je nastajala prčanjska crkva i njezina skalinada.

Meni je pritom osobito zanimljivo što me ova knjiga vraća temi s kojom sam se susrela još u ranoj fazi svojega istraživačkog rada - posvećenom djelovanju venecijanskih inženjera u Dalmaciji i Boki kotorskoj tijekom 18. stoljeća.

S prčanjskom župnom crkvom susrela sam se tada u djelovanju jednoga od inženjera u službi Mletačke Republike - **Giuseppea Ferra**. Njegova profesionalna biografija, ali i sudjelovanje drugih graditeljskih stručnjaka u izgradnji nove župne crkve, pružaju mogućnost da se izgradnja crkve, a posredno i oblikovanje njezine monumentalne pristupne skalinade, sagledaju u širem kontekstu venecijanske graditeljske kulture i jadranskoga prostora.

U izvorima je zabilježeno da 1796. godine vođenje radova na prčanjskoj crkvi preuzima **Iseppo Ferro** iz Pirana, koji na njezinu gradilištu ostaje sve do 1807. godine. Iseppa Ferra, kako ga bilježe prčanjski izvori i starija literatura, moguće je povezati s Giuseppeom Ferrom, inženjerom čiju je profesionalnu djelatnost moguće pratiti u doku-

mentaciji venecijanske uprave. Ako je riječ o istoj osobi, ta identifikacija otvara mogućnost da njegov angažman na Prčanju ne promatramo tek kao djelovanje jednoga u nizu protomajstora, nego kao nastavak profesionalne djelatnosti školovanoga i iskusnoga državnog inženjera s dugogodišnjim iskustvom u projektiranju, nadzoru i organizaciji graditeljskih radova.

Ferro je vjerojatno pripadao prvoj generaciji učenika Vojne škole koju je Venecija osnovala u Veroni za školovanje profesionalnoga vojnog kadra, a u ondašnjoj venecijanskoj provinciji Dalmaciji i Albaniji djelovao je najmanje od 1765. godine. Tijekom sljedećih desetljeća radio je na različitim državnim gradilištima u Dalmaciji i Veneciji. Projektirao je, među ostalim, nove vojarne u dalmatinskoj unutrašnjosti pokraj Sinja i Knina te vojarnu za konjicu u Zemunik u zadarskome zaleđu, da bi krajem osamdesetih godina bio imenovan direktorom svih inženjera u mletačkoj provinciji Dalmaciji i Albaniji. Time je preuzeo znatno širu odgovornost za državne gradnje te organizaciju stručnog i majstorskog kadra na prostoru provincije od Cresa do Budve. Kada 1796. godine preuzima upravljanje gradilištem nove župne crkve na Prčanju, iza sebe, dakle, ima više desetljeća iskustva stečenog u sklopu venecijanskoga graditeljskog i upravnog sustava.

Njegova profesionalna putanja između Verone, Venecije, Istre, Dalmacije i Boke kotorske dobro ilustrira povezanost toga prostora krajem 18. stoljeća. Područja koja danas pripadaju različitim državama i zasebnim regionalnim cjelinama tada su velikim dijelom pripadala istoj državi i bila dijelom povezanoga kulturnog i profesionalnog prostora kojim su cirkulirali arhitekti, inženjeri i majstori, a s

njima projekti, tehnička znanja i graditeljske prakse. U takvom kontekstu ni granica između domaćega i stranoga nije odgovarala današnjim kategorijama. U tom kontekstu treba promatrati i nastanak prčanjske župne crkve i njezine skalinade kojom se monumentalnost crkve prenosi i proširuje na javni prostor. Obje su rezultat ambicija domaćih naručitelja koji se pri realizaciji ovog projekta nisu ograničavali na neposrednu sredinu.

Projekt crkve naručuju od venecijanskog arhitekta **Bernardina Maccaruzzija**, u vođenju gradnje sudjeluju stručnjaci različitoga podrijetla i profesionalnog iskustva, među njima i Ferro, dok se majstori i materijali angažiraju i nabavljaju s različitih strana Jadrana. Prčanj se tako ne pokazuje kao periferna sredina koja pasivno preuzima arhitektonske modele iz centra umjetničke produkcije, nego kao zajednica koja raspolaže širokim graditeljskim horizontom, aktivno bira stručnjake i rješenja te ih prilagođava vlastitim potrebama i ambicijama. Ferrov angažman na prčanjskoj crkvi pritom nije posve izdvojen slučaj. Poznato je više primjera u kojima inženjeri školovani i zaposleni u tehničkoj službi Mletačke Republike svoja znanja primjenjuju i izvan državnih gradilišta, radeći za privatne i crkvene naručitelje te sudjelujući u projektiranju sakralne arhitekture.

U Boki kotorskoj, uz Ferra, koji vođenje prčanjskoga gradilišta preuzima nakon izlaska iz državne službe, osobito je značajan **Bartolo Riviera**, venecijanski inženjer angažiran na obnovi kotorskih fortifikacija, koji za lokalne naručitelje izrađuje projekt nove župne crkve svetoga Eustahija u Dobroti. Ta dva primjera pokazuju kako su se projektantska i tehnička znanja oblikovana u sklopu venecijanske državne službe prenosila i u lokalnu sakralnu arhitekturu, ostavljajući trajan trag u graditeljskoj baštini Boke.

Širi graditeljski kontekst u kojem nastaje crkva važan je i za razumijevanje zamisli njezina monumentalnoga pristupa. Premda nema podataka koji bi Ferra izravno povezivali s projektiranjem skalinade, ideja reprezentativnog povezivanja crkve s obalom mogla je biti prisutna već u Maccaruzzijevoj fazi formacije crkve. Njezina uloga nije bila samo funkcionalna. Monumentalni pristup crkvi postao je i način na koji je prčanjska zajednica željela izraziti svoj gospodarski uspjeh, društveni položaj i kulturne ambicije.

Od Maccaruzzijeve zamisli crkve krajem 18. stoljeća do konačnog rješenja skalinade arhitekta i carsko-kraljevskog inženjera **Milana Karlovca** početkom 20. stolje-

ća skalinada se tako tijekom više od stoljeća oblikuje uz susret lokalne inicijative i nadlokalnoga stručnog znanja. Politički se okviri mijenjaju, ali taj obrazac ostaje. U tom se smislu i njezina povijest može čitati kao povijest cirkulacije ljudi, znanja i arhitektonskih rješenja u sklopu zajedničkoga jadranskog prostora.

Knjiga Željka Brguljana ima i jednu dodatnu poveznicu s radom Instituta za povijest umjetnosti budući da je njezino objavljivanje podržano u sklopu institutuskog projekta „Od lokalnog do regionalnog. Umjetnost jadranske Hrvatske od srednjeg vijeka do 19. stoljeća – LoRegUm“, koji imam priliku voditi. Jedno od temeljnih polazišta projekta sadržano je već u njegovu naslovu: polazeći od temeljito istraženih lokalnih primjera, nastojimo prepoznati šire regionalne veze i procese – kretanje umjetnika i graditelja, prijenos znanja i modela, ulogu naručitelja te kulturne kontakte među različitim sredinama jadranskoga prostora.

Boka kotorska prirodno pripada takvom istraživačkom okviru jer su je s Dalmacijom i drugim dijelovima Jadrana stoljećima povezivale političke, gospodarske i kulturne veze koje su nadilazile današnje državne granice. Brguljanova knjiga lijepo pokazuje koliko takav istraživački pristup može biti plodan. Polazeći od jednog izrazito lokalnog

spomenika, skalinade u Prčanju, otvara mnogo šira pitanja o naručiteljima, graditeljima, prijenosu arhitektonskih zamisli i znanja te o vezama lokalne sredine sa širim jadranskim i talijanskim prostorom. Takve su interpretacije moguće samo na temelju pouzdano istraženih pojedinačnih primjera, a Brguljanov rad odlikuju iznimna temeljitost, sustavan rad na arhivskim, pisanim i slikovnim izvorima te sposobnost povezivanja pojedinačnih podataka u cjelinu koja donosi niz novih spoznaja o graditeljskoj i kulturnoj baštini Prčanja i Boke.

Zato mi je osobito zadovoljstvo što je projekt „Od lokalnog do regionalnog“ mogao pridonijeti objavljivanju ove knjige. Time se ne podupire samo jedan vrijedan izdavački pothvat, nego i ona vrsta temeljnog istraživanja bez koje nije moguće graditi ozbiljne regionalne i komparativne interpretacije. Željku od srca čestitam na još jednoj vrijednoj knjizi i na ustrajnosti kojom već godinama otkriva i rasvjetljava nove stranice kulturne povijesti Prčanja i Boke kotorske. Njemu želim još mnogo ovakvih istraživačkih rezultata i novih knjiga, a Prčanju i Boki još mnogo tako predanih istraživača i istraživanja koja će nastaviti otkrivati i vrednovati njihovu iznimno bogatu i vrijednu kulturnu baštinu ■

CRNOGORSKA PREMIJERA FILMA „KRAVA” I PROMOCIJA IZDANJA „DON BRANKO SBUTEGA”

„Posvećenost kojom je don Branko Sbutega živio za pomireno, građansko, kulturno i civilizirano, pravedno društvo - i danas podjednako inspirira i pokreće”

Tekst i foto: Kotor Art

U sklopu serijala Pjaca od knjige Međunarodnog festivala Kotor Art u Kreativnom habu Kotor održana je posebna večer posvećena jednom od osnivača Festivala, **don Branku Sbutegi**, čiju dvadesetu godišnjicu smrti Kotor Art obilježava s nekoliko programa tijekom ovogodišnjeg izdanja.

Program je počeo projekcijom kratkometražnoga igranog filma „Krava”, nastalog prema istoimenoj priči don Branka Sbutega. Film je rađen u režiji i prema scenariju **Pava Marinkovića**, nastao je u hrvatsko-crnogorskoj koprodukciji, a svjetsku premijeru imao je na jednom od najstarijih američkih film-

skih festivala – Međunarodnome filmskom festivalu u Chicagu, gdje je bio nominiran za prestižnu nagradu „Zlatni Hugo”. U glavnim ulogama nastupaju **Stjepan Perić** i **Dubravka Drakić**, dok film uz snažan autorski izraz donosi suvremeno čitanje jedne od najznačajnijih proza don Branka Sbutega.

Scenaristu i reditelju filma „Krava“ Pavi Marinkoviću to je bio prvi put da radi kratki film i prvi put da ne radi prema originalnome materijalu.

„Ovo je toliko jednostavna priča o padu ljudskog morala, o ljudskom duhu koji je kvaran i koji je sklon tome da poklekne pod bilo kakvom korupcijom, kao što se dogodilo ovom čovjeku u filmu, da jednostavno nisam mogao da to ne snimim“, istaknuo je Marinković.

Ispričao je kako je saznao za don Branka Sbutegu i njegovo stvaralaštvo.

„Na žalost, nisam nikad upoznao don Branka Sbutegu. Ja sam rođen krajem šezdesetih, studirao sam na Zagrebačkoj akademiji u drugoj polovini osamdesetih i gledali smo petkom Obojenu svjetlost – emisiju na Televiziji Zagreb koju je vodio **Dobroslav Silobrić** i glavni gost emisije bio je svećenik iz Boke kotorske. Bio sam zapravo iznenađen i gledao sam to dva sata otvorenih usta i slušao taj razgovor i to je bilo jedno pionirsko,

vrlo pametno uvođenje vjerskih problema na državnu televiziju za vrijeme komunizma. Sutradan smo na fakultetu pričali o tome. To je bila moja prva impresija, prva percepcija don Branka Sbutega. Nakon toga, moj pokojni otac koji je bio profesor filozofije na fakultetu, poklonio mi je knjigu ‘Kurosavin nemir svijeta’ i tako sam našao Kravu“, objasnio je redatelj.

Veliko zadovoljstvo što je dio ovog projekta izrazila je crnogorska glumica Dubravka Drakić.

„Ono što je svima nama pokretač bilo je to što smo mi, čini mi se, bili djelići misije don Branka Sbutega, a ta njegova misija je iznimno jaka, iako dosta ovako prešutna među svima nama, a to je potreba da se progovori o ljudskosti u teškim vremenima. Don Branka Sbutegu sam upoznala u Crnogorskom narodnom kazalištu, on je jedan od najvećih zaljubljenika u kazalište kojeg sam ja upoznala, što je meni bilo potpuno nespojivo s njegovim radnim mjestom i njegovim životnim pozivom. On je obožavao ka-

zalište, volio je da pričamo o kazalištu i bio je lektor komada ‘Tre sorelle’ koji je rađen u nacionalnome teatru 2000. godine. Ja sam tada bila jako mlada i pokušavala sam ne da naučim akcent i da lektoriram na način na koji je Branko govorio, nego da shvatim i da probam otkriti otkud tolika ljubav prema ljudima“, ispričala je Drakić.

Posebnu konekciju s don Branom Sbutegom imala je koproducentkinja filma „Krava“, **Sara Stijović**.

„Rođena sam i podignuta u Podgorici, ali veliki dio svog života provela sam na Svetome Stasiju. Majka je bila jako dobra prijateljica s don Brankom. Šetali su na Svetom Stasiju oko crkve i majka je sreća nekoga pa me je don Branko, bebu od četiri mjeseca, uzeo i otišao sa mnom. Majka je završila razgovor s kim god je pričala i tražila me oko crkve gore, dolje, lijevo, desno, a don Branko je otišao na misu i ona je u nekom trenutku ušla u crkvu ne očekujući da će sresti vlastito dijete i don Branka, a sreća nas je iza oltara jer je vođena misa. Tako da se s mno-

go ljubavi sjećam svih tih poznanstava iako sam bila dijete i baš mi je žao što nije duže bio s nama, no ostavio je sve što jedan um treba ostaviti“, ispričala je Stijović.

U drugom dijelu programa fokus je bio na promociji izdanja „Don Branko Sbutega“. Generalni i umjetnički direktor Međunarodnog festivala Kotor Art **Ratimir Martinović** objasnio je zašto je Kotor Art izdavač te knjige.

„Čak 25 godina je Festivala Kotor Art i 20 godina od smrti don Branka. Tih pet godina bilo je dovoljno da zajedno s njim trasiramo zamišljeni život ove 'nezavisne inicijative u kulturi'. Don Branko je o Boki govorio uz izreku kako je lakše saditi oaze u pustinjama nego vraćati sjaj bašti, nekad raskošnoj, a tijekom vremena zapuštenoj i zarasloj. Danas te riječi imaju još veću težinu. Bez obzira na metafore koje koristimo, sve se češće čuje i to kako je i gradu i zaljevu potrebno ozdravljenje. Da bismo ozdravili, moramo imati terapiju, ali prije

toga znati i dijagnozu. Možda su danas simptomi masovni turizam, nedostatak poštovanja među ljudima, ali i prema onome što nam je ostavljeno na čuvanje, i grad i zaljev čije atribute prelaklo pripisujemo sebi, ali čije vrijednosti zapravo ne prepoznavamo. Iz perspektive Festivala i svime čime se bavimo, postavlja se pitanje je li ova jednostavna i istodobno duboka priča zapravo paradigma današnjeg odnosa većine (ili manjine) prema gradu i zaljevu? Je li možda i Planet Boka, naš zaljev, postao svojevrsna 'krava' iz don Brankove priče i ovog filma? Svojevrsni podsjetnik, u službeno neratnim godinama obojenim EU entuzijazmom, uz očigledno moralno posrnuće, o gubitku savjesti. Da je don Branko poživio, siguran sam da bi predvidio i spriječio neke razvoje događaja u gradu i zaljevu. Imao je i kriterije i autoritet i načine. I zato nam danas, uz sve ostalo, don Branko nedostaje“, rekao je Martinović.

Napomenuo je da će sjećanje na don Branka nastaviti živjeti uz Kotor Art.

„Današnji Kotor Art čuva uspomenu na don Branka kako umije i zna. I nastaviti će je čuvati u budućim debatnim i umjetničkim događajima pod nazivom 'Don Brankovi dani'. A festival, četvrt stoljeća mlad, treba biti ono što je trebao biti još davne 2009. godine – platforma za podršku kulturi, umjetnosti i dijalogu. Uz sve primjedbe i pogreške, tijekom ovih 25 godina, ipak bih rekao da smo sačuvali, razvijali i snažili Kotor Art kao nezavisnu inicijativu u kulturi i njegovu zamišljenu ulogu u društvu. Ali smo, nadam se, neposredno čuvali i sjećanje na don Branka. Sa svim propustima i pogreškama“, dodao je direktor Festivala.

Martinović je govorio i o svome osobnom iskustvu s don Brankom Sbutegom.

„Don Branko zauzima posebno mjesto u mom životu. Divio sam mu se i dalje divim, a on i dalje živi u svima nama koji smo imali privilegiju da ga poznajemo. Živi i kao moralni kompas. Don Brankovo vrijeme ne prolazi,

ali se nadam da će zaista i doći poslije ovih globalno strašnih vremena u kojima živimo. Posvećenost kojom je živio za pomireno, građansko, kulturno i civilizirano, pravedno društvo, lucidno, rječito i šarmantno, elokventno i duhovito, i danas podjednako inspirira i pokreće”, poručio je on.

Antun Sbutega, osnivač Fondacije „Don Branko Sbutega“, objasnio je motive za objavljivanje knjige „Don Branko Sbutega“.

„Motiv nije bio bratska ljubav ni prijateljstvo Ratka Martinovića ni to što je bio suosnivač Kotor Art. Ja sam priredio knjigu i napisao tekst o Branku, Kotor Art je izdavač, a motiv je što smo uvjereni da je ono što je Branko napisao prije 25, 30 ili 40 godina, kao i ono što je propovijedao, svjedočio i radio - vrijedno i aktualno. Za to postoje dokazi jer je izdržalo probu vremena: 20 godina je dovoljna distanca za procjenu. U tom razdoblju njegova knjiga 'Kurosavin nemir svijeta' imala je desetak izdanja i bila bestseller, objavljene su posthumno dvije zbir-

ke pjesama, njegovi tekstovi su bili inspiracija za monodramu i film te za nekoliko glazbenih skladbi, održano je više znanstvenih skupova, okruglih stolova i književnih večeri kojima je bio tema, dok su na internetu uvelike gledane njegove brojne televizijske emisije i čitani njegovi tekstovi. Predsjednici Hrvatske i Crne Gore posthumno su ga odlikovali. Njegova pisana djela ne mogu se naći u prodaji pa smo odlučili da ih saberemo u jednu knjigu zajedno s mojim tekstom 'Skice za jednu biografiju' objavljenim u kraćoj verziji, dva teksta o njemu, s fotografijama koje ilustriraju ambijente u kojima je živio, radio i studirao, važne osobe i događaje iz njegova života i priložimo film koji je snimljen o njemu”, objasnio je Sbutega.

Antun Sbutega prisutnima je predstavio književno stvaralaštvo don Branka Sbutega koje se nalazi iza kreiranja same knjige.

„Don Branko je napisao prozne, poetske i dramske tekstove koji su najintimniji izraz njegova duhovnog,

emotivnog i refleksivnog bića, koji su sabrani u ovoj knjizi. U knjizi su pjesme raznih formi – od soneta do slobodnog stiha te raznih tema, od pjesama posvećenih nekim osobama do glazbenih, onih na temu potresa, rata i drama koje je živio, a prije svega refleksivnih i pjesama na vjerske teme. No, iznenađuje da su Brankovi prozni tekstovi, većinom napisani u vrijeme tragičnih ratova i sukoba, aktualni i ne zahtijevaju ni danas da budu revidirani; mnogi pisci i intelektualci rado bi zaboravili ili izbrisali tekstove koje su objavljivali u to vrijeme kojih se danas srame. Ovdje nema potrebe za tim. Ti tekstovi, iako upućuju na zločine i zločince i njihove inspiratore, uključujući i vjerske zajednice, nisu nikada motivirani mržnjom; on se rukovodio maksimumom svetog Augustina da treba mrziti grijeh, a voljeti grešnika. Kršćanski nauk je upravo suprotan agresivnom nacionalizmu. Kršćanstvo, posebno katoličanstvo, je univerzalno, propovijeda ljubav, uključujući neprijatelje, bezuvjetno praštanje”, zaključio je Sbutega ■

GLASOVI SRCA ISPUNILI DOBROTSKU CRKVU SVETOGA EUSTAHIJA

„Cijeli program koncipiran je oko smrti i ljubavi prema osobi koja je možda otišla, a zapravo je ta praznina koja je ostala nakon nje potaknula glazbenike da skladaju različite skladbe”

Tekst i foto: Kotor Art

Nakon nastupa na svečanom otvaranju 25. Međunarodnog festivala Kotor Art, jedan od najstarijih i najcjenjenijih amaterskih zborova u Hrvatskoj i regiji, Akademski zbor „Ivan Goran Kovačić”, održao je 15. srpnja koncert „Glasovi srca” u jedinstvenome ambijentu crkve svetoga Eustahija u Dobroti.

Izbor prostora nosio je posebnu simboliku. Upravo u crkvi svetoga Eustahija služio je **don Branko Sbutega**, jedan od osnivača Kotor Arta, čiju dvadesetu godišnjicu smrti Festival obilježava tijekom ovogodišnjeg izdanja. U ambijentu iznimne akustike, ljepote i duhovnosti, koncert je postao mnogo više od glazbenoga događaja.

Zbor „Ivan Goran Kovačić” pokazao je pod umjetničkim vodstvom dirigenta **Ivana Šćepanovića** svu svoju vir-

tuoznost te publiku oduševio pažljivo osmišljenim repertoarom koji odaje počast velikanima glazbene umjetnosti i iznimnim ljudima koji su i sami dali doprinos razvoju KotorArta. Solisti u skladbi „Svrši stopi moje, op. 19” **Krste Odaka** bili su **Karla Radić Lima**, alt i **Hrvoje Bjelen**, bariton, dok je zbor na orguljama pratio **Jan Katona**, najmlađi član Akademskoga zbora „Ivan Goran Kovačić”.

„Na programu su bile možda najveće skladbe za zbor u svjetskoj literaturi, skladbe **Bacha, Brahmsa, Mendelssohna, Griega**, dvije hrvatske skladbe **Krste Odaka** i **Jakovca Gotovca**, te smo na kraju zaključili koncert **Hendlovom** Alelujom. Cijeli program je koncipiran oko smrti i ljubavi prema osobi koja je možda otišla, a zapravo ta praznina koja je ostala nakon nje potaknula je glazbe-

nike da skladaju različite skladbe. Tako imamo **Rossini-jevu** *Quando corpus morietur* / Kad tijelo umre, imamo Brahmsov *Rekvijem*, imamo Bachov koral *Dodji slatka smrti*, a ono što je možda bila poveznica i s Bokom je skladba *Ave Maris Stella* / Zdravo zvijezdo mora, koju su koristili mornari. I nekako smo još uz to dodali jedan poseban in memoriam, omaž našoj dirigentici **Darinki Matić Marović**, koja je na današnji dan prije šest godina preminula, a koja je zapravo iz Boke i koja je učinila puno za glazbu za zbor u ondašnjoj državi Jugoslaviji. To je došlo nekako i do nas i u Hrvatskoj, jer je godinama vodila Zbor 'Krsmanović'. Vidio sam da u Kotoru i nagrada nosi njezino ime i tako smo nekako odlučili da ovaj koncert posvetimo i njoj", istaknuo je Ščepanović.

Nakon iznimnog koncerta u crkvi i dugog pljeska kojim ih je publika nagradila, zbor je nastavio sa zanimljivim repertoarom ispred same crkve.

„S obzirom na to da smo imali predivno iskustvo prije četiri godine na Prčanju gdje smo pjevali u crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije gdje nas je publika divno i pozitivno prihvatila te nakon nastupa koje smo ovih dana imali u Tivtu i u Kotoru, nekako smo htjeli publici dati jedan mali dodatak. Htjeli smo izaći i u predivnome ambijentu pod vedrim nebom otpjevati još nekoliko skladbi svjetovnog karaktera koje će nadahnuti publiku i koje će im biti drago čuti. To su bile skladbe uglavnom hrvatskih autora - **Borisa Papandopula** koji je jednako kao i **Ivan Brkanović** rođen prije 120 godina 1906., zatim skladbe Jakova Gotovca, jedna tradicionalna skladba Berdović-Linđo na dubrovačku poskočicu i jedna škotska skladba Loh Lomond,

jer nas Bokokotorski zaljev podsjeća dosta na Škotsku. Otpjevali smo naravno i Bokeljsko kolo Ivana Brkanovića", istaknuo je dirigent.

Ščepanović je posebno zahvalio timu Kotor Arta na suradnji i omogućenom prostoru da se promovira kvalitetna zbarska glazba.

„Zahvalni smo gospodinu **Ratimiru Martinoviću** i cijelome Kotor Artu što su zapravo odlučili uvrstiti dva koncerta s glazbom za zbor u program. U današnjem svijetu jednostavno takva glazba više nije toliko zastupljena i nije toliko popularna i zahvaljujući ovakvim nastupima zborova, ne samo našem nastupu, nego i drugih zborova, potiče se kulturni procvat zborova i njihova pjevanja", rekao je Ščepanović.

Ščepanović je diplomirao orgulje i dirigiranje na Glazbenoj akademiji u Zagrebu, usavršavao se kod renomiranih europskih dirigenata i surađivao s vodećim hrvatskim orkestrima i zbarskim ansamblima. Od 2022. godine umjetnički je direktor i dirigent Akademskog zbora „Ivan Goran Kovačić", s kojim nastavlja tradiciju umjetničke izvrsnosti i međunarodnih uspjeha.

„S obzirom na to da su ljudi u zboru iznimno odgovorni, dolaze redovito na probe, dolaze tri puta tjedno, mislim da je jednostavno dirigitirati ovakvim zborom. Jednostavno, ljudi su toliko predani, posvećeni glazbi, onome što rade i kad imate strasti prema onome što radite, dovoljno vam je samo da ih malo usmjerite. Kao kada vozite jako dobro auto, ne trebate se puno mučiti da njime upravljate, to ide. Tako da mi je s njima zaista predivno raditi", objasnio je Ščepanović ■

„GLAS BOKE” U SOMBORU

Festival „Glas Boke” u Somboru još jednom je pokazao kako glazba, kultura i zajednička baština stvaraju neraskidive veze među hrvatskim zajednicama, bez obzira na državne granice. Večer ispunjena pjesmom, emocijama i prijateljstvom ostat će u lijepom sjećanju svim sudionicima i posjetiteljima

Tekst: Radio Dux
Foto: Haris Mekić

U svečanoj dvorani Gradske kuće u Somboru održan je festival „Glas Boke”, donoseći dašak mediteranskog ugođaja, bokeljske pjesme i kulturne baštine među Hrvate u Republici Srbiji.

Večer ispunjena glazbom, emocijama i prijateljskim susretima još jednom je potvrdila kako kultura i pjesma nadilaze granice te snažno povezuju hrvatske zajednice. Na početku programa nazočne je, u ime Hrvatske udruge „Staðuni od kulture” iz Kotora, pozdravila voditeljica programa **Tanja Grabić**, zahvalivši domaćinima i publici na srdačnom gostoprimstvu i dobroj posjećenosti festivala „Glas Boke” u Somboru.

Posebnu dobrodošlicu uputila je **Denisu Lipozenčiću**, predsjedniku Odbora za kulturu Hrvatskoga nacionalnog vijeća u Republici Srbiji, **Zlati Vasiljeviću**, dugogodišnjoj kulturnoj djelatnici i neumornoj promicateljici hrvatske riječi, kulture i baštine u Somboru, **Tomici Vukoviću**, predsjedniku Hrvatskoga doma i Hrvatskoga kulturno-umjetničkog društva „Vladimir Nazor”, kao i predstavnicima hrvatskih udruga iz Sombora, Brega, Monoštora i Lemeša.

Istaknuto je kako Hrvatska udruga „Staðuni od kulture”, predvođena predsjednicom **Nadom Baldić**, već niz godina predano radi na očuvanju i promicanju bogate kulturne baštine Boke kotorske. Uz brojne projekte, poput „Bokeške kartoline”, festivala „Samo more zna”, dokumentarnoga filma „Luć nade” te sudjelovanja na festivalima klapske i mediteranske pjesme, udruga uspješno povezuje ljude, gradove i obale Jadrana, čuvajući hrvatsku riječ, pjesmu i zajedništvo.

Posebno mjesto u radu udruge zauzima upravo obnova festivala „Glas Boke”, koji je zahvaljujući predanosti Nade Baldić ponovno postao pozornica mladih glasova i ljubitelja mediteranske glazbe. Veliko zadovoljstvo izazvala je činjenica da je festival ove godine gostovao upravo u Somboru, među prijateljima koji s jednakom ljubavlju njeguju hrvatski identitet, tradiciju i kulturnu baštinu.

Program je bio prožet stihovima, glazbom i emocijama. Nadahnuti stihovi **Alekse Šantića** „Boko moja” bili su lijepi uvod u večer koja je publici približila ljepotu Boke kotorske.

Na festivalskoj pozornici nastupili su **Doris Deković**, **Irina Bulajić**, **Kristina Kelemen**, **Sanja Knez**, **Milica Travar**, **Mia Pajović**, **Aleksandar Emrakov** i **Ilijana Jarić**, koji su svojim interpretacijama mediteranskih i zabavnih skladbi osvojili publiku i nagrađeni su dugotrajnim pljeskom.

Vrhunac večeri bio je zajednički završni nastup svih sudionika uz pjesmu „Zasjat će palaci”, koja je ispunila dvoranu snažnim osjećajem zajedništva i pripadnosti, a publika je pjesmu ispratila gromoglasnim pljeskom ■

JE LI BRE ČAKAVIZAM?

Pri uporabi pojma srbizam mora se imati na umu da se na njega uglavnom gleda iz perspektive hrvatskoga standardnog jezika (iako srbizama ima i u dijalektima). To što je neka riječ srbizam ne znači nužno da njezina krajnja etimologija ne može biti starijim postanjem latinska ili grčka jer smo neke posuđenice (poglavito rusizme i galicizme) primili preko srpskoga. Usto se moramo paziti da pojedine riječi ne proglašavamo olako srpskima

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović

Foto: Ljubo Krmek

U javnome je prostoru sve manje rasprave. Suprotna se mišljenja sve rjeđe sučeljavaju, a kad tko poželi odgovoriti na kakvo prozivanje, obično mu se, o čemu u posljednje vrijeme piše naš doajen **Josip Jović**, ne dopušta da to učini u tiskovini u kojoj je napadnut. Hrvatski tjednik po mnogo čemu je iznimka na hrvatskome medijskom nebu, pa i po tome što u njemu možete pročitati pisma čitatelja u kojima se kritizira čak i glavnoga urednika te po tome što u njemu i sami suradnici često raspravljaju, katkad i žestoko, pa i žučno. Rasprave se, dakako, ne vode samo unutar „službenih kanala“, one se vode i u grupi Hrvatskoga tjednika na WhatsAppu i tijekom prijateljskih susreta. Jedna se od njih iz koje sam i ja štošta naučio vodila oko toga što je srbizam i može li riječ potekla iz klasičnih jezika u hrvatskome jeziku biti srbizmom.

ZAŠTO SRBIZAM MOŽE BITI I RIJEČ POTEKLA IZ SLAVENSKIH JEZIKA

Podimo od same definicije naziva srbizam iz *Rječnika jezikoslovnoga nazivlja* (2024.) u izdanju matične mi ustanove: „Srbizam je riječ ili koji drugi element srpskoga podrijetla posuđen u koji drugi jezik i prilagođen njegovu sustavu“. Može li riječ potekla iz klasičnih jezika biti srbizmom, neizravno je još 2003. u članku *O dvje-*

ma vrstama hrvatskih „pseudoromanizama“ odgovorio **Žarko Muljačić** na primjeru riječi koje jesu romanskoga postanja, ali su u hrvatski primljene iz neromanskih jezika poput riječi *frizer* (ušla je u hrvatski preko njemačkoga) i *dežurni* (ušla je u hrvatski preko ruskoga). Muljačić pritom razlikuje neposrednu etimologiju (danas se češće rabi naziv bliža etimologija), po kojoj je imenica *frizer* germanizam, a pridjev *dežurni* rusizam, od daleke etimologije (danas se češće kaže krajnja ili dalja etimologija), po kojoj su obje riječi francuzizmi (tako je Muljačić nazivao galicizme). Naš je glasoviti romanist bio mišljenja da je posuđenice koje su u hrvatski jezik ušle preko jezika posrednika uputnije svrstati u skupinu posuđenica nazvanu po jeziku iz kojih su te riječi primljene u hrvatski jezik, dakle imenica *frizer* bila bi germanizam, a pridjev *dežurni* rusizam iako je krajnja etimologija obiju riječi romanska, поближе francuska.

Primijenimo li Muljačičevu metodologiju, u hrvatskome su standardnom jeziku srbizmi i riječ *sveučilište* (koja danas uopće ne pripada srpskome standardnom jeziku), kojoj je krajnja etimologija slavenska (potječe iz srpskoga crkvenoslavenskog) i o kojoj je nedavno pisao **Marito Mihovil Letica**, i riječ *fabrika* kojoj je krajnja etimologija latinska. Srbizam je na koncu i riječ *februar*, ako ne prije, onda nakon 1918. ili 1945., kad je upravo odabir naziva *veljača* bio jasnim znakom da ste hrvatski nacio-

nalist, a odabir naziva *februar* da ste jugounitarist. Kod riječi *fabrika* i *februar* važno je spomenuti da one jesu srbizmi u hrvatskome standardnom jeziku, ali to nisu u različitim hrvatskim govorima. S druge strane, riječ *veljača* postoji i u srpskim, bošnjačkim i crnogorskim govorima, ali ne pripada ni srpskomu, ni bošnjačkomu, ni crnogorskomu standardnom jeziku. Vratimo se sad ponovno na riječ *fabrika*. Ona je u hrvatskim primorskim govorima potvrđena od 16. stoljeća i isprva je označivala građenje kuće, a tek poslije tvornicu. U sjevernim hrvatskim krajevima *fabrika* je, pak, germanizam. Dakle, riječ *fabrika* u hrvatskim govorima može potjecati iz latinskoga ili talijanskoga (katkad je teško razlučiti) te njemačkoga, a u hrvatskome je standardnom jeziku srbizam. Slično je i s riječju *februar* koja je u različitim inačicama u hrvatske dijalekte ušla još u 13. stoljeću iz latinskoga jezika i/ili različitih romanskih idioma, ali hrvatskomu standardnom jeziku ne pripada. Ukratko, iste riječi u hrvatskome standardnom jeziku mogu biti srbizmi, a da to u kojemu dijalektu ili djelu kojega hrvatskog književnika iz starijeg razdoblja nisu.

GOVORE LI, BRE, HANIBAL LUCIĆ, MARIN DRŽIĆ I FRA ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ SRPSKI?

Možda je skrajnji (da ne rečem ekstremni) primjer te pojave uporaba čestice *bre*, koju **Petar Skok** smatra balkanskim grecizmom, no ono što iznenađuje kad otvorite Akademijin rječnik jesu potvrde s hrvatskoga ozemlja. Naime, čestica je *bre* u 16. stoljeću potvrđena u *Robinji Hanibala Lucića* (*Bre uzu tarpiti jure se nauči, a nemoj vapiti jak da te tko muči.*) i komediji Tripče de Utočče **Marina Držića** (*Bre, kojijem jezikom besjediš?*). Obojica ju književnika stavljaju u usta likovima koji su Turci. No da je ta čestica među Hrvatima bila potvrđena i izvan krajeva koji su bili pod osmanlijskom vladavinom, razvidno je iz *Suza Marunkovih Ignjata Đurđevića* sročanih 1724. Taj hrvatski književnik iz Dubrovnika česticu *bre* stavlja u usta Mlječaninu Marunku u jednome od najduhovitijih hrvatskih štiva uopće (*Ah, bre Adame, eto u noći / moćan sam prem nemilo, / ljubav mnome kataruši / kako drvim niz točilo / i ko more prid krajinom / baca gluhom plovutinom.*). Čestica se *bre* nalazi i u štivima hrvatskih književnika iz Bosne (**Jurja Radojevića** Gizdelina, **Filipa Lastrića** te **Ivana Tomka Mrnavića**, koji jest Šibenčanin, ali potječe iz Bosne), Slavonije (**Đure Rapića** i **Antuna Kanižlića**) i Dalmacije (**fra Andrije Kačića Miošića**). Hrvatske su potvrde za česticu *bre* u djelima hrvatskih književnika očekivano, jer srpska književnost tapka u mraku sve do **Dositeja Obradovića**, od srpskih starije dvjestotinjak godina, a starije su i rječničke potvrde jer je česticu *bre* zabilježio **Joakim**

Stulli desetak godina prije **Vuka Stefanovića Karadžića**. U *Novopazarskim zapisima Šimuna Budmanija* iz 1734. čestica *bre* nije zapisana. Činjenica da je čestica *bre* potvrđena u nekim hrvatskim krajevima i u nekih hrvatskih književnika u određenim (starijim) razdobljima grecizam ne znači da ona s gledišta hrvatskoga standardnog jezika nije srbizam jer bismo, da se povedemo za najstarijom književnom potvrdom, česticu *bre* mogli proglasiti čakavizmom.

REKAO JE KOSTA, ISTINA JE PROSTA

Zaključno, pri uporabi pojma srbizam mora se imati na umu da se na njega uglavnom gleda iz perspektive hrvatskoga standardnog jezika (iako srbizama ima i u dijalektima). To što je neka riječ srbizam ne znači nužno da njezina krajnja etimologija ne može biti starijim postanjem latinska ili grčka jer smo neke posuđenice (poglavito rusizme i galicizme) primili preko srpskoga. Usto se moramo paziti da pojedine riječi ne proglašavamo olako srpskima. Marito Mihovil Letica zorno je to na primjeru riječi *prost* u značenju jednostavan. Dakako da pridjev *prost* u **Runjicevoj** i **Dragojevićevoj Malinkoniji** nije srbizam nego dijalektizam, on se u nekim surječjima može smatrati i arhaizmom, ali kad u novinskome članku pročitate *Istina je prosta.*, e tu pridjev *prost* iz perspektive hrvatskoga standardnog jezika jest srbizam ■

ŽENA BOKE I CRNE GORE

Mislim da bi bilo mnogo mudrije zaroniti dublje u povijest u kojoj ćemo, uz brojne tragične primjere, pronaći i one koji svjedoče o tome da su majke i žene bile poštovane i imale važno mjesto u društvu

Tekst: Biserka Milić

Foto: AI

Nesumnjivo je da je položaj žene u Crnoj Gori bio iznimno težak. Svoje živote započinjale su očevim razočaranjem i osjećajem majčine krivnje.

Međutim, najmanje što želim je da ženu predstavim u smislu mučenice, nesretnice i žrtve. Hoću da je predstavim kao hrabru ratnicu, bistro i nepokolebljivo biće. Ona je bila žena ratnika i junaka, ali i kći jednoga takvog oca, kao i sestra neustrašive braće. Bila je i sama junak, jer kako bi rađala i odgajala ratnike i junake.

Za svoga muža, sina, oca, brata ništa joj nije bilo teško učiniti te joj ni jedna žrtva i teškoća tada nije bila velika. Oni su bili njezin život i ponos te je zbog toga ne želim svrstavati u nesretnicu i robinju.

Ove čestite i vrijedne žene s mnogo vrlina nerijetko su smatrane za najotmjeniji tip južnoslavenske žene. Uz težak i naporan život, koji je često bio začinjjen obiteljskim tragedijama, Crnogorke su posjedovale vedrinu duha, gostoprimstvo i mirnu narav. Smatralo se da hrabrost žene dolazi od junaštva muža, ali njegovo junaštvo velikim dijelom ovisilo je upravo o njegovoj ženi.

Na temelju svih njezinih vrlina, prema **Novici Đonoviću**, smatrala se ženom najviše poštovanom od svoga muža od bilo koje žene na Balkanu. Bilo je svakako i onih drukčijih, onih sa zlom sudbinom koje su i same prešle zlu granicu, pa je za njima ostala tužbalica: „A zla li sam crna druga – zlo li mi je.”

U Parizu je 1820. godine tiskana knjiga „Istorijski i politički put u Crnu Goru” **Viala de Sommieresa**, koji je u Crnoj Gori boravio 1810. godine.

On je Crnogorce vidio kao muževne koji se s velikom naklonošću odnose prema svojim ženama. Kaže da su Crnogorci skloni najvećoj osveti za najmanju uvredu koja bi bila učinjena njihovim izabranicama. I sam kaže da je došao s potpuno drugim informacijama i uvjerenjem te se o odnosu Crnogorke prema svom mužu i obrnuto izjašnjava vrlo pozitivnim mišljenjem.

Činjenicu da je Crnogorac išao s puškom ispred svoje žene, dok je ona hodala iza njega, najčešće noseći teret na glavi i krećući se polusavijena, kao i činjenicu da je muškarac uglavnom kosio dok je žena, povijena, žela

žito, nerijetko tumačimo kao izraz njezina mučeništva, podređenosti i zanemarivanja. Međutim, takav prizor moguće je promatrati i iz drukčije perspektive, koja mi je osobno bliža. Muškarac je, kao ratnik, istodobno naoružan puškom i opremljen kosom, morao ostati uspravan kako bi mogao promatrati prostor, pravodobno reagirati na moguću opasnost i, u konačnici, pružiti zaštitu. U tom se kontekstu podjela položaja i uloga ne mora nužno promatrati isključivo kao izraz podređenosti žene, nego i kao posljedica životnih okolnosti, društvenih uloga i potrebe za zaštitom zajednice.

Praveći paralelu, spominjem jedan detalj iz Boke. Peraštanima je mnogo značila čast njihovih žena. Tome u prilog ide jedan od njihovih postupaka. Naime, 2. svibnja 1677. godine, Općina šalje zahtjev kotorskom providuru koji glasi: „Stari je običaj, a Peraštani se nude, da će ga opravdati, kad pravda (sud) hoće da ispita žene im da dolazi tamo (naime u Perast) službenik, da to obavi, pak prema staležu im ili to čini u kući ili u peraškoj stolnoj crkvi. Ova praksa, kažu, bila je izmijenjena, pa klečečki mole da se nastavi

po njihovom vlastitom običaju, koji odgovaraju poštenju njihovih žena.“ (Pavao Butorac, Kulturna povijest grada Perasta, str. 124)

Isto tako evo primjera i hrabrosti Bokeljke.

Imamo primjer neustrašivosti u liku **Marije Zmajević**, majke barskog nadbiskupa **Andrije Zmajevića**. Naime, gusari su 1624. godine, 24. lipnja, napali Perast. Nekoliko Peraštanki otisnule su se barkom na more s Marijom. U izravnoj borbi s gusarima, hrabro je pružala otpor, udarajući gusare lancem od barke, sve dok je snaga nije napustila, te je na taj način herojski izgubila svoj život.

Ovi primjeri otkrivaju nam druge poglede na ovu temu, koje najčešće zanemarujemo, svrstavajući Crnogorce u okorjele bezosjećajne muševce, a žene u paćenice, koje žive uzaludne živote. Ne mogu se složiti i ne želim da vjerujem da su protekli vijekovi išli na ruku samo zlostavljanju žena, njihovom ponižavanju i uništavanju. Čini mi se da je uživanje u tu ulogu opasno i da ta tema nastavlja živjeti do danas. Da iz nje izvlačimo mnoge nepravедne zaključke koje zastupaju same žene, a upravo time rade protiv sebe.

Mislim da bi bilo mnogo mudrije zaroniti dublje u povijest u kojoj ćemo, uz brojne tragične primjere, pronaći i one koji svjedoče o tome da su majke i žene bile poštovane i imale važno mjesto u društvu.

Tako ćemo pronaći podatke da su se kćerima davali jednaki mirazi, da je, primjerice, **Katarinu Čorko** muž nosio uz strme i neugodne stubе kako se ne bi zamarala, kao i da su **Grilovicu** iz turskih kazamata spasili **Bajo Pivljanin** i sin **Vicka Bujovića**.

Šireći takve spoznaje i tu energiju, učeći i obrazujući druge žene, možemo ponovno afirmirati vrijednosti koje su nekada stvarale žene koje su rađale i odgajale junake. To je, vjerujem, naša iskonska potreba, ali i obveza ■

STOLJEĆE PLAVOGA DRESA

Od Svetišta Čudotvorne Gospe Sinjske i Alkarskih dvora do susreta s domaćinima i čuvarima baštine, gotovo pedeset učenika Hrvatske nastave iz Crne Gore upoznavało je povijest, kulturu i tradiciju kraja koji ima posebnu povezanost s Bokom kotorskom

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Radio Dux

Dok su se pod krošnjama maslina miješali zvuci glazbe, razgovori starih prijatelja i karakterističan zveket boća na kamenim zgovima, Đurđevo brdo 16. srpnja nije obilježavalo samo veliki jubilej jednoga sportskog kolektiva. Slavilo je stoljeće zajedništva koje je oblikovalo naraštaje ljudi, sačuvalo običaje i pretvorilo Boćarski klub „Brđanin” u jedno od najprepoznatljivijih obilježja društvenoga života Tivta.

U ozračju ispunjenom ponosom, uspomenama i zahvalnošću obilježena je stota obljetnica kluba,

ali i četrdeset godina njegove ženske sekcije - prve koja je osnovana na prostoru nekadašnje Jugoslavije.

Na mjestu gdje su se desetljećima susretale obitelji, prijatelji i susjedi, gdje se uz boće učilo o poštovanju protivnika, zajedništvu i pripadnosti kraju, okupile su se stotine mještana, bivših i sadašnjih članova kluba, njegovi prijatelji te brojni gosti. Bila je to večer u kojoj se slavila tradicija, ali još više ljudi koji su je stvarali i prenosili dalje.

Klub je tijekom svojih prvih sto godina odgojio brojne naraštaje bočara, ali i mnogo više od toga. Na Đurđevu brdu stvarala su se prijateljstva, učilo poštovati riječ, dijelile pobjede i prihvaćali porazi, a plavi dres postao je simbol pripadnosti zajednici koja svoju snagu nikada nije crpila samo iz sportskih uspjeha, nego iz ljudi koji su je gradili.

Upravo je o toj neraskidivoj vezi između ljudi i kluba govorio predsjednik Bočarskog kluba „Brđanin” **Mato Krstović**. Umjesto uobičajenoga protokolarnog obraćanja, istaknuo je naslijeđe koje su ostavile prethodne generacije i vrijednosti zbog kojih „Brđanin” traje cijelo jedno stoljeće.

„Sto godina kao vremenski okvir pokazatelj je vjerodostojnosti, postojanosti i vjere. Gledano ljudskim okom, to je dugo razdoblje koje predstavlja smjenu najmanje triju generacija i potvrđuje koliko je ovim ljudima stalo do onoga što su naslijedili. Odrastali smo gledajući djedove i očeve u plavome dresu, pamteći pobjede, ali i poraze, jer su i jedni i drugi dio ove lijepe priče koja nosi ime Bočarski klub ‘Brđanin’”, istaknuo je Krstović.

Podsjetio je kako najveća vrijednost kluba nikada nisu bili samo pokali i osvojena natjecanja, nego ljudi koji su svojim primjerom učili mlađe što znače

uzajamno poštovanje i odgovornost prema zajednici. „Imali smo sreću da trud generacija bude okrunjen brojnim sportskim uspjesima. Ali plavi dres za nas je oduvijek značio mnogo više od rezultata. On simbolizira korektnost, fair play i dostojanstvo, ne samo među zgovima nego i u svakodnevnom životu. Ovdje smo zahvaljujući emociji onih prije nas i njihovoj mudrosti da nas nauče pravim vrijednostima - da iskreno volimo, da poštujemo druge i tako zaslužimo poštovanje.”

Krstović je riječima sažeo ono što „Brđanin” predstavlja svojim članovima i svima koji su tijekom desetljeća ovdje pronalazili drugo obiteljsko okupljalište.

„Naučili su nas da kamen nije samo kamen, da maslina nije samo biljka i da ovo mjesto nije samo bočarsko igralište. Ovo je prostor druženja, razgovora, odmora i mentalne higijene. Smatram da čovjek u životu mora u nešto vjerovati. Treba mudro odabrati, a onda vjerovati do posljednjega daha. Ja vjerujem u ono što mi je dano. Ja vjerujem u Brđane”, zaključio je Krstović, uz snažan pljesak okupljenih.

Da je riječ o baštini koja nadilazi granice samoga kluba, potvrdio je i predsjednik Općine Tivat **Željko Komnenović**, istaknuvši kako boćanje u Tivtu već odavno nije samo sportska disciplina.

„Boće su i danas sport broj jedan u Tivtu. Ova kva okupljanja potvrđuju da su one mnogo više od igre. Način su života, tradicija ovoga kraja i važan dio identiteta našega grada. Ovo je godina velikih jubileja. Slavimo stotinu godina 'Brđanina', najstarijega boćarskog kluba u Tivtu, a već sutra i sedamdesetu Boćarsku olimpijadu u Gradiošnici. Čestitam svima koji su uspjeli sačuvati ovu tradiciju i vjerujem da ćemo se ovdje okupljati još mnogo godina“, rekao je Komnenović.

Poseban ton svečanosti dalo je i sudjelovanje veleposlanika Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselka Grubišića**, koji je istaknuo kako ga je ponovno oduševila atmosfera koja vlada na Đurđevu brdu.

„Ono što me najviše veseli nije samo ova velika obljetnica, nego ljudi. Stotine vas okupile su se u ovome prekrasnom ambijentu i pokazale koliko zajedništvo znači ovome kraju. Brđani ne dijele samo ljubav prema boćama, nego čuvaju prijateljstva i međusobno povjerenje. To sam osjetio i prilikom svoga pretihodnog dolaska, a večeras je taj dojam još snažniji. Od srca vam čestitam i želim da se jednako ponosno proslavi i sljedećih sto godina“, naglasio je Grubišić.

Upravo su Grubišić i predsjednik tivatske općine presjekli simboličnu plavu vrpcu, označivši ulazak

„Brđanina“ u novo stoljeće postojanja koje će se, ako je suditi po ovogodišnjem duhu zajedništva na Đurđevu brdu, nastaviti graditi na istim vrijednostima.

Jedan od najdirljivijih trenutaka večeri bila je dodjela posebnih priznanja onima koji su svojim dugogodišnjim radom, predanošću i nesebičnim zalaganjem utkali dio sebe u stoljetnu povijest. Posebna priznanja uručena su **Milenku Krstoviću, Borisu Sindiku, Marjanu Mikši, Zlatku Krasanu, Franu Boškoviću, Niku Sindiku, Franu Krstoviću, Krstu Boškoviću, Miroslavu Sindiku, Milenku Petkoviću, Kiku Krstoviću, Draganu Rajčeviću, Milivoju Slabyju, Zvonku Rajčeviću, Mariji Mikši, Miri Vuksanović, Dariji Sindik, Zorici Krstović i Tonki Slaby**. Svako od tih imena nosi dio povijesti kluba, a zajedničko priznanje bilo je ujedno i priznanje svim živim i umrlim Brđanima koji su tijekom jednoga stoljeća svojim radom i ljubavlju čuvali ono što danas predstavlja ponos ovoga kraja. Za sve njih u nebo je pušteno stotinu plavih balona. Boćarski klub „Brđanin“ i Nevladina udruga „Muške rabote i ženske stvari“, organizatori proslave, pažljivo su osmislili sadržaj koji je spojio sport, glazbu, kazalište te domaću gastronomiju. Potporu obilježavanju velikoga jubileja, među ostalima, pružili su Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,

Općina Tivat i Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, čiji je predsjednik **Zvonimir Deković** nazočio proslavi jubileja.

Večer su glazbom otvorile **Sanja** i **Mia**, a zatim je uslijedila generacijska utakmica mladih i veterana. Rezultat je ovoga puta bio posve u drugome planu. Mnogo više od pobjede značio je prizor u kojem su se na istome zogu susreli oni koji tek započinju svoj sportski put i oni koji su desetljećima nosili plavi dres. Upravo je taj susret najbolje pokazao kako se među Brđanima ne prenose samo sportska znanja, nego i osjećaj pripadnosti koji traje cijeli život.

Posebnu notu svečanosti dao je nastup Glazbeno-prosvjetnog društva Tivat, iza kojeg je 117 godina djelovanja. Nije slučajno **Tamara Krstović**, koja je vodila program, primijetila kako je upravo gradski orkestar jedini sudionik večeri stariji od samog „Brđanina”, naglasivši susret dviju institucija koje više od stoljeća, svaka na svoj način, oblikuju kulturni identitet Tivta i čuvaju njegovu baštinu.

Da slavlje ne bude samo podsjećanje na prošlost, pobrinuli su se mladi članovi novoosnovanoga Teatra 372, koji su upravo na Đurđevu brdu izveli svoju prvu predstavu, simbolično nazvanu „Porta su aperita, stigla je plava kuverta”, posvećenu jubileju kluba,

dok su posjetitelji tijekom večeri mogli razgledati i izložbu radova članova Udruženja likovnih umjetnika Tivta. Djela **Hane Mirkov**, **Ive Gopčević Čelanović**, **Ivice Arandžua** i **Zorana Krute** ostala su u trajnom vlasništvu Bočarskog kluba „Brđanin”, kao uspomena na veliki jubilej te potvrdu dugogodišnjeg prijateljstva između umjetnika i kluba.

Također, zgovima su se širili mirisi ribljih specijaliteta koje su pripremili meštri **Luka** i **Vule**, dok su stolove ispunile i slastice „donna i nona” iz sela, čime je tradicionalna plava noć na Đurđevu brdu nalikovala velikome obiteljskom okupljanju. Glazbeni završetak pripao je popularnome sastavu Toč, čiji je nastup zaokružio slavlje koje je potrajalo do kasno u noć.

Posljednji akordi nisu označili kraj priče, bili su tek završna nota večeri koja je pokazala kako stoljeće tradicije ne počiva samo na datumima i obljetnicama, nego na ljudima koji je iz dana u dan žive. „Brđanin” opstaje zahvaljujući ljudima koji vjeruju da plavi dres predstavlja mnogo više od boje, da je zog mjesto susreta, a maslina simbol postojanosti. Đurđevo brdo stoga je uspjelo sačuvati ono najvrjednije - osjećaj pripadnosti, međusobno poštovanje i zajedništvo koje traje dulje od jednoga života ■

SVEČANO OTVORENA JUBILARNA BOČARSKA OLIMPIJADA

„Bočarska olimpijada nije samo sportsko natjecanje. To je jedinstvena sportsko-kulturna manifestacija koja više od mjesec i pol dana okuplja natjecatelje, obitelji, prijatelje i brojne građane. Uz sport, druženje i njegovanje tradicije pokazuje snagu zajedništva i vrijednosti koje nas povezuju“

Tekst: Radio Dux
Foto: Nikola Dončić

Na zgovima u Gradiošnici svečano je 17. srpnja otvorena jubilara 70. Bočarska olimpijada, jedna od najdugovječnijih i najprepoznatljivijih sportskih i društvenih manifestacija na području Tivta, u organizaciji Bočarskog kluba „Budućnost“ i Bočarskog kluba „Vrmac“.

Na početku svečanosti okupljene je pozdravio **Dragan Laković**, zahvalivši svima na dolasku te brojnim generacijama koje su od početka pedesetih godina prošlog stoljeća svojim radom i predanošću dale doprinos razvoju Bočarske olimpijade.

Prisutnima se zatim obratila **Olivera Mišković Vidojević**, tajnica Tajništva za društvene djelatnosti Općine Tivat, istaknuvši kako Bočarska olimpijada odavno nadilazi okvire sportskog natjecanja.

„Bočarska olimpijada nije samo sportsko natjecanje. To je jedinstvena sportsko-kulturna manifestacija koja više od mjesec i pol dana okuplja natjecatelje, obitelji, prijatelje i brojne građane. Uz sport, druženje i njegovanje tradicije pokazuje snagu zajedništva i vrijednosti koje nas povezuju. Posebno nas raduje što ova manifestacija traje već sedam desetljeća i što iz godine u godinu okuplja veliki broj sudionika, čuvajući boćanje kao važan dio identiteta našega grada i Boke“, rekla je Mišković Vidojević.

Posebno je naglasila kako ovoj manifestaciji dodatnu vrijednost daje činjenica da se natjecanje i danas igra prema starim bočarskim pravilima, čime se čuvaju autentičnost igre i duh vremena u kojem je Bočarska olimpijada nastala. Istaknula je i važnost održavanja manifestacije u Gradiošnici, ocijenivši da upravo ovakvi

sportski i kulturni događaji oživljavaju mjesne zajednice, okupljaju ljude svih generacija i jačaju osjećaj pripadnosti. Dodala je kako će Općina Tivat i ubuduće pružati potporu manifestacijama koje njeguju tradiciju, promiču sport i pridonose razvoju lokalne zajednice.

Jubilarnu 70. Bočarsku olimpijadu svečano je otvorio **Ilija Janović**, podsjetivši na dugu tradiciju bočarskog sporta u Gradiošnici i značaj ove manifestacije za lokalnu zajednicu.

U obraćanju prisutnima prisjetio se prosinca 1963. godine, kada je službeno osnovan Bočarski klub „Budućnost“, istaknuvši kako se kasnije bočarskoj obitelji pridružio i Bočarski klub „Vrmac“, dok od 2019. godine na zgovima u Gradiošnici kao domaćin nastupa i Bočarski klub „Bahus“.

Janović je podsjetio da se Bočarska olimpijada u Gradiošnici održala 2013. godine te izrazio zadovoljstvo što su „Budućnost“ i „Vrmac“ upravo na ovome mjestu ponovno udružili snage u organizaciji jedne od najznačajnijih sportskih i turističkih manifestacija.

Posebnu zahvalu uputio je svima koji su pridonijeli organizaciji jubilarnog izdanja, kao i brojnim posjetiteljima koji su svojim dolaskom uveličali svečano otvaranje, nakon čega je proglasio otvorenom jubilarnu 70. Bočarsku olimpijadu.

Olimpijsku baklju donio je **Matej Matijević**, koji je ujedno podigao olimpijsku zastavu. Baklju su zatim upalili **Marta Janović**, **Matija Petković** i **Matija Božinović**, mladi boćari „Budućnosti“ i „Vrmca“.

Svečanom otvorenju prisustvovali su i **Miljan Marković**, predsjednik Skupštine Općine Tivat te **Jovan Brinić**, potpredsjednik Općine Tivat.

Druženje i glazba nastavili su se uz Fankulo bend ■

ZLATNE KAPI BOKE

„Ako bismo uspjeli dobiti 10 do 15 nagrađenih ulja, onda bismo mogli razmišljati i o brandiranju bokeljskog ulja, što bi još dodatno podiglo vrijednost ulja. Ovo je prvi put u povijesti Maslinarskog društva 'Boka' da se organizira ovakva večer pa se nadam da će večerašnje iskustvo možda utjecati na to da ovakvu praksu i nastavimo”

Tekst i foto: Miroslav Marušić (Boka News)

Večer pod nazivom „Zlatne kapi Boke“ posvećeno promociji ekstrapjevičanskog maslinova ulja Boke i našim maslinarima koji su svojim iznimnim rezultatima dostojno predstavili Maslinarsko društvo „Boka“ na domaćim i međunarodnim natjecanjima, nedavno je održano u Radanovićima.

Ukupno pet zlatnih i četiri srebrne medalje za kvalitetu ekstrapjevičanskog maslinova ulja u sezoni 2025./26. na natjecanjima u New Yorku, Dubrovniku i Baru osvojili su članovi Maslinarskog društva „Boka“ - **Ivan Ilić, Đorđije Ivetić, Damjan Menzalin, Ilija Vujadinović, Radivoje Sekulić i Stevo Davidović.**

U ime organizatora predsjednik Maslinarskog društva „Boka“ Ivan Ilić pozdravio je članove i goste te podsjetio kako se maslinarska godina ne poklapa s kalendarskom.

„Zadnja ulja smo napravili uglavnom u listopadu, a nagrade za ta ulja dobili smo u prva četiri mjeseca ove godine. Tako su maslinari našeg

Društva osvojili vrijedna priznanja na nacionalnome natjecanju u kući Maslina u Baru, na međunarodnoj smotri maslinara Noćnjak u Hrvatskoj i na najvećem svjetskom natjecanju u kvaliteti maslinova ulja u New Yorku. Mi smo u Upravnom odboru Društva smatrali da moramo obilježiti ova priznanja i izabrali smo da to bude na ovaj način."

Ove nagrade su, dodao je Ilić, poticaj i drugima da daju na ocjenu svoja ulja, da ih brendiraju. „Siguran sam da među vama ima vrhunskih proizvođača i odličnih ulja", rekao je Ilić.

On je istaknuo da se ne možemo natjecati u kvantiteti, ali možemo u kvaliteti, navodeći svoj primjer kako je poslije dobivenih nagrada naglo porasla potražnja za njegovim uljem.

„Ako bismo uspjeli dobiti 10 do 15 nagrađenih maslinara, nagrađenih ulja, onda bismo mogli razmišljati i

o brendiranju bokeljskog ulja, što bi još dodatno podiglo vrijednosti. Ovo je prvi put u povijesti Maslinarskog društva 'Boka' da se organizira ovakva večer pa se nadam da će večerašnje iskustvo možda utjecati na to da ovakvu praksu i nastavimo", istaknuo je između ostalog predsjednik Ilić.

Član Upravnog odbora **Ilija Moric**, koji je bio i moderator večeri, podsjetio je na to da Maslinarsko društvo „Boka" od svog osnivanja 16. studenoga 2003. godine ima cilj da svojim primjerom utječe na proizvođače i potrošače, obnovi stare i potakne osnivanje novih maslinika u Boki, povećava proizvodnju ekstrapročišćenog maslinova ulja, uključi što veći broj mladih u ovu djelatnost te podigne proizvodnju i potrošnju na najvišu razinu i na kraju da obogati turističku ponudu Boke kotorske kao oleoturističke destinacije iznimne ljepote.

„Glavni strateški cilj i aktivnosti našeg Društva uključuju afirmaciju suvremenih principa te primjenu modernih agrotehničkih mjera uzgoja zaštite maslina, udruživanje i regionalni razvoj, podršku maslinarima, pomoć pri nabavi prvoklasnih sadnica i organizaciju stručnih predavanja", rekao je Moric.

On je istaknuo da brojne nagrade naših maslinara na natjecanjima u zemlji i inozemstvu za kvalitetu maslinova ulja dokazuju da Maslinarsko društvo „Boka" efikasno ispunjava svoj zadatak i viziju koja glasi - „Povratak maslina Boki i Boke maslini".

Svi nagrađeni maslinari iz Boke u kratkom obraćanju prenijeli su svoje dojmove i nova iskustva s natjecanja na kojima su sudjelovali.

Uz „vođenu degustaciju" nagrađenih maslinovih ulja, članove Društva i njihove goste provela je **Maja Jukić**

Špika, doktorica biotehničkih znanosti, stručnjakinja za maslinovo ulje na Institutu za južne kulture i melioraciju krša na Sveučilištu u Splitu.

Ona je na temu „Ekstradjevičansko maslinovo ulje: kvaliteta koja osvaja svijet“ održala edukativno predavanje

o senzorskoj analizi i o tome koliko je ona bitna i po čemu se razlikuje nagrađeno maslinovo ulje od dobrog ili lošeg ulja.

Na drugom po redu nacionalnom natjecanju za kvalitetu *EDMU Montenegro Olive Oil Competition* odružanom

u Baru, u kući Maslina, 17. travnja, članovi Maslinarskog društva „Boka“ bili su među najboljim proizvođačima. U konkurenciji od 44 natjecatelja, ulja iz Boke dobila su više zlatnih i srebrnih medalja: Ivan Ilić - zlatna medalja za višesortno ulje; Radivoj Sekulić - zlatna

medalja za kvalitetu ulja; Đorđe Ivetić - srebrna medalja za kvalitetu ulja.

Na regionalnoj razini, na 28. Međunarodnom susretu maslinara *Noćnjak 2026.* u Dubrovniku, u organizaciji Združenog saveza Dalmacije, bokeljski maslinari potvrdili su kvalitetu svog

proizvoda. Maslinari koji su dobili zlatne medalje su: Damjan Menzelin, Ilija Vujadinović, Ivan Ilić te Đorđe Ivetić, koji je osvojio dvije zlatne medalje za dva uzorka.

Na svjetskoj razini ukupan uspjeh maslinara iz Crne Gore na prestižnom

natjecanju u New Yorku je pet zlatnih i četiri srebrne medalje za ekstradjevičanska maslinova ulja. Tri srebrne medalje otišle su u Boku kotorsku Đorđu Ivetiću, Iliji Vujadinoviću i Damjanu Menzelinu ■

HRVATI U BURSKOME RATU

Među hrvatskim iseljenicima u Južnoj Africi bili su i Bokelji, čije su sudbine ostale zabilježene u vrijeme zlatne groznice i rata između Bura i Britanskog Carstva. Tripo Vučinović stradao je 1883. na dijamantskim poljima Kimberleya tijekom sukoba štrajkaša i policije, dok je Janković kao burski borac bio interniran u logoru na otoku Sveta Helena. Njihova imena danas svjedoče o prisutnosti Hrvata Boke u jednoj od najdramatičnijih epizoda južnoafričke povijesti

Tekst i foto: Zvonimir Navala

Sudjelovanje Hrvata u Burskome ratu u Južnoj Africi dio je jedne šire priče o siromaštvu i iseljavanju Hrvata u svijet koja je trajala desetljećima poslije prvog vala koji je počeo 1880. godine.

Četiri su osnovna ekonomska razloga uzrokovala početak i nastavak iseljavanja, uglavnom s jadranske obale i otoka, a to su: agrarna prenaseljenost i siromaštvo, drastični pad proizvodnje vina zbog filoksere, pojava parnih

brodova odnosno kraj drvene brodogradnje koja je zapošljavala tisuće ljudi te potražnja Sjedinjenih Američkih Država za radnom snagom za brzo rastuću ekonomiju.

Prvi Hrvati doseljenici u Južnu Afriku bili su mornari Dutch East India Company-DEIC. Kompanija je od 1602. pokrivala područje Indije, Daleki istok i Pacifik, a 1652. uspostavila je postaju za opskrbu brodova na jugu afričkog kontinenta. Time je počelo naseljavanje bijelih doseljenika na jug afričkog kontinenta.

U knjigama DEIC upisani su Hrvati koji su plovili za kompaniju, i to: **Josip Veraja, Antun Drago, Ivan Pervan, Martin Lacić, Juraj Tomas, Franjo Drago i Josip Cigančić**, od kojih su Franjo i Josip bili prvi koji su emigrirali u Južnu Afriku. Bilo je pojedinačnih dezertiranja Hrvata s brodova, kao što je **Lovro Ortoglio** s Pelješca dezertirao s barke *Philadelphija* u Cape Townu i **Baldo Rožić** iz Stona s broda u Port Elizabethu, međutim brojnijeg dolaska Hrvata još nema.

U Dutch Cape Colony doseljavanje se povećava dolaskom izbjeglica vjerskih ratova u Europi. Sve veći broj doseljenika dolazi u sukob s administracijom DEIC u svezi s porezom i drugim obvezama. Nezadovoljni takvim stanjem dio farmera, nazvani Buri, emigriraju sve više u unutrašnjost kontinenta. Britansko Carstvo 1808. silom preuzima

kontrolu nad Dutch Cape Colony i od te godine datira British Cape Colony. Odnosi između Bura i nove administracije ostaju isti. Nezadovoljni Buri odlučuju emigrirati još dalje u unutrašnjost kontinenta i 1836. počinje tzv. *Great Trek*, emigracija Bura preko Orange i Vaal rijeke na sjever.

Buri su utemeljili dvije republike u unutrašnjosti afričkog kontinenta: Južnoafričku Republiku ili Transvaal 1852. i Orange Free State 1854., kojima je Britansko Carstvo priznalo neovisnost. Bile su to dvije beznačajne republike na periferiji Carstva. Međutim, otkrićem dijamanta 1867. u Free Stateu i zlata 1886. u Transvaalu, na području današnjeg Johannesburga, mijenja se smjer povijesti u Južnoj Africi. Nalazište dijamanta u Kimberleyu i zlata u Johannesburgu bili su najveći svjetski depoziti dijamanta odnosno zlata. Za samo 10 godina mala burska republika Transvaal davala je trećinu svjetske proizvodnje zlata, pretekavši Sjedinjene Američke Države. Zlato je u suštini bilo glavni razlog sukoba između Bura i Carstva. Burski rat bio je najveći britanski imperijalni rat izuzevši Prvi svjetski rat. Vodio se na teritoriju veličine 17 površina Republike Hrvatske. Britanska strana angažirala je 360 tisuća imperijalnih i kolonijalnih vojnika protiv 50 tisuća Bura.

PRVI VAL ISELJAVANJA U JUŽNU AFRIKU, ŠTO SU RADILI I ČIME SU SE BAVILI HRVATI

Od 1880. iseljavanje Hrvata s obale i otoka te njihov dolazak u Južnu Afriku postaje brojnije i učestalije. Naši doseljenici su do otkrića zlata uglavnom radili na dijamantskim poljima Kimberleya u Free Stateu. Mnogim Hrvatima Kimberley je bio prijelazna postaja na putu za zlatna polja u Johannesburgu. Dio ih je stradao u površinskim kopovima prilikom urušavanja otvora. Najdramatičniji događaj bio je 1883., sukob između štrajkaša i policije. Tom prilikom smrtno su stradali **Josip Sablić** iz okolice Rijeke i **Tripo Vučinović** iz Boke.

Nakon otkrića zlata najveća koncentracija Hrvata bila je u Transvaalu, odnosno Pretoriji i Johannesburgu, a manje hrvatske kolonije bile su na zlatnim poljima u Barbertonu, Pilgrim's Restu i Pietersburgu. Najveći broj naših ljudi radilo je u rudnicima zlata u Johannesburgu. Povećanjem stanovnika Johannesburga s 1500 na 100 tisuća stanovnika 1896. kada je otkriveno zlato, povećala se potražnja za građevinarima, uslugama i hranom. Naši iseljenici osjetili su priliku za boljom zaradom, počeli se baviti proizvodnjom hrane i pružanjem usluga.

Činjenica da su otočani i Dalmatinci držali monopol u proizvodnji povrća u Johannesburgu i Pretoriji iznenađuje. **Dr. Erwin Schmidl** u *Das dalmatinische Ge-*

musemonopol piše o uspjehu naših ljudi u povrtlarskoj proizvodnji te spominje **Pavla Milovčića** s otoka Krka: „... Milovčić je mogao u srpnju 1901. napustiti Južnu Afriku i u svojoj torbi odnijeti 600 funti kao pravo bogatstvo.“ Da su naši povrtlari zarađivali visoke svote govori i podatak da su ih prilikom polaganja novca u banku pitali za izvor donesenog novca te je austrougarski konzul potvrđivao da je novac stečen na regularan način. Osim Milovčića, veliki proizvođači povrća bili su **Jure Sinovčić** s Brača, **Jure Foretić** iz ogranka „Kolenda“ s Korčule, **Mihovil Kolić** i **Pavle Kraljić** s Krka. U Arhivu Južne Afrike u Pretoriji stoji da je Kraljić imao pod povrtlarskom proizvodnjom 1,5 hektara, što je i danas velika proizvodnja.

U Johannesburgu dio naših iseljenika držao je trgovine, a najviše kantine za crne rudare. **Janetić** i **Pošćić** imali su farme južno od Johannesburga i bavili se proizvodnjom kukuruza. Treba spomenuti **Juliusa Kucula** iz Žuljana na Pelješcu koji je otvorio trgovinu u Pilgrim's Restu, koja je opsluživala rudare, a za vrijeme rata obje zaraćene strane. Danas je naselje Pilgrim's Rest nacionalni spomenik Južne Afrike. Rudarsko naselje je konzervirano, a među njima nalazi se objekt Kucula. To je jedini sačuvani spomenik hrvatske zajednice u Južnoj Africi iz ere zlatne groznice. U Pietersburgu (danas Polokwane - glavni grad Limpopo provincije) **Marko Baričević** iz Velikog Lošinja bio je uspješan poslovni čovjek, vlasnik „Railway Restaura“ i trgovine.

ZLATO - UZROK BURSKOGA RATA

Povjesničari su danas podijeljeni vezano uz uzrok Burskoga rata. Britanski i probritanski autori smatraju da je uzrok rata bila opstrukcija burskih republika imperijalnom širenju na afričkom kontinentu, a južnoafrički autori smatraju da je zlato uzrok rata. Jedan povjesničar je izjavio: „ne vjerujem da bi došlo do rata da je Transvaal bio najveći proizvođač brokule u svijetu. Rat je počeo 11. listopada 1899. godine.

Rat je imao dvije faze: konvencionalnu fazu kada su se vodile uglavnom frontalne bitke, a u rujnu 1900. počinje gerilska faza rata i traje do zaključenja mira 31. svibnja 1902. godine. U konvencionalnoj fazi rata sudjelovalo je aktivno, prema meni dostupnim podacima, 28 Hrvata, četiri Talijana (dva s Cresa i dva iz Rijeke) i devet Crnogoraca. Da bi okončali gerilski rat koji su Buri uspješno vodili, Britanci uvode novu strategiju „Spaljena zemlja” („Scorch Earth”). Bit strategije bio je da se uništi sve što materijalno služi Burima u ratu - farme, stoka i usjevi. Da bi odvojili burske obitelji od Bura ratnika, Britansko Carstvo je otvorilo 62 koncentracijska logora gdje je internirano oko 130 tisuća burskih obitelji, uglavnom žena i djece. Umrlo je 28 tisuća u koncentracijskim logorima, od toga 22 tisuće djece. Kombinirajući premoćnu vojnu silu i strategiju „Spaljena zemlja”, Britansko Carstvo prisiljava Bure na mirovne pregovore. Transvaal i Free State postaju britanske kolonije.

Kao i u svakom ratu bilo je zanimljivih, dramatičnih i tragičnih sudbina. U Burskome ratu izgubilo je život četvero ljudi s naših prostora. **Ulderik Franić** iz Vrgorca, pismen, inteligentan i hrabar čovjek, poslao je tri pisma koja je objavio *Narodni list* iz Zadra 1899. i 1900. godine. To su vrijedni dokumenti iz kojih je razvidno kako je mislila i djelovala hrvatska zajednica na početku rata. Franić je preminuo od zadobivenih rana u bitci kraj Strydkraala u srpnju 1900., a istraživanjem je utvrđeno da mu se grob nalazi na farmi Palmietspruit u istočnome Transvaalu, danas provincija Mpumalanga. (SLIKA).

U brutalnoj bitci u kojoj su sudjelovali Franić i nekoliko Hrvata iz Johannesburga, nazvanoj *Jedan ral masakra*, na Spioenkopu u siječnju 1900. poginuo je **C. H. Jaković** iz Boke. Njegovo ime uklesano je na zajedničkoj grobnici poginulih. Bila je to velika pobjeda Bura. Prilikom povlačenja Bura u ožujku 1900. zarobljeni su **Dobrić** i **Stepanić** te prebačeni u zarobljenički logor na Svetu Helenu. Dobrić je umro na otoku 1901. gdje je pokopan s ostalim preminulim Burima iz logora, a ime mu stoji na grobu kao i na glavnome memorijalnom spomeniku. Pismo Stepanića upućeno Dobrićevoj ženi objavio je *Supilov Novi list* iz Rijeke.

Ratni zarobljenici bili su u logorima na Sv. Heleni, Indiji, Bermudskim otocima, Ceylonu, Portugalu te manji broj u Cape koloniji. **Franjo Barac** iz zaseoka Barci iznad Crikvenice, kojeg je odlikovala za zasluge u ratu Južnoafrička Unija, bio

je interniran u Indiji. Ranjen je i zarobljen u bitci na Paardebergu u siječnju 1900. godine. Tijekom rata bilo je zarobljeno 12 Hrvata. Najbrojnija grupa bila je u Portugalu: **Jan Spadoni** iz Cresa, **Ivo Marulić** iz Baške na Krku, **Jan Jerolim Brajević** iz Dalmacije, **Nikola Delić** iz Primorja i **Ivan Brajković** iz Brudca u Istri. Spadoni, Brajković i Marulić uspjeli su pobjeći iz logora. Na Svetoj Heleni s Dobrićem i Stepanićem bio je **Janković** iz Boke. **Ivan Busanić** iz Velog Lošinja, član Johannesburg Commanda, bio je s **Krstićem** interniran na Ceylonu.

POSLEDICE BURSKOGA RATA NA HRVATSKU ZAJEDNICU U JUŽNOJ AFRICI

Hrvatska zajednica u Južnoj Africi bila je devastirana brojčano i materijalno. U takozvanoj „Srpanjskoj zavjeri” 1900. s namjerom da se likvidira **Lord Roberts** sudjelovali su i Hrvati od kojih je 53 deportirano, najviše iz Novog, njih 15. Rat je bio razlog da je dio Hrvata tražio tzv. „slobodni prolaz”, napustio Južnu Afriku i emigrirao za Sjedinjene Američke Države. Od 4.600 stranaca koji su bili deportirani, dobili tzv. „slobodni prolaz” ili samovoljno napustili Južnu Afriku u tijeku rata bilo je 120 Hrvata, što je bilo više od 10 posto od ukupnog broja Hrvata koji sam procijenio na oko 1.000 prije početka rata.

Rat je imao teške materijalne posljedice na hrvatsku zajednicu u Južnoj Africi. Niti jedan od povrtlara nije se oporavio osim Sinovčića. Svi građevinari izgubili su opremu i materijal, a trgovine i kantine bile se pokradene ili zatvorene. Osim Hrvata, štete su pretrpjeli i građani drugih europskih nacija. Nakon pritiska europskih imperijalnih sila, britanska vlada donosi odluku o naknadi štete. Zahtjeve je podnijelo 59 Hrvata, 46 u Transvalu i 13 u Hrvatskoj, u ukupnom iznosu od 23.837 funti. Središnje sudsko povjerenstvo odobrilo je 27 posto, a konačno isplaćeno bilo je 5 posto.

Za vrijeme Burskoga rata hrvatska javnost bezrezervno je podržavala Bure. Sve novine, uključujući i lokalne kao Podravac u Virju ili gospički Hrvat, pratile su pozornost početak rata, ratne operacije i sve događaje na bojištu. Najglasniji je bio *Supilov Novi list* u Rijeci.

Od 400.000 konja uvezenih u Južnu Afriku, kroz riječku luku je od ožujka 1900. do ožujka 1902. prevezeno 55 tisuća konja za potrebe Imperijalne armije u Južnoj Africi. Poznati britanski povjesničar **Thomas Pakenham** napisao je: „Imperijalna armija gutala je konje kao što moderna armija guta dizel.” Prilikom plovidbe, na svakih 20 konja trebao je biti pratilac. Znatno dio regrutirao se u Rijeci, te je *Novi list* pisao: „Ako Englezi nastave tako s konjima, ostatak će Rijeka bez svog proletarijata.” Međutim, to je bila prilika da se emigrira.

Velika nepravda učinjena je prema Hrvatima. Kao britanski dominion Južna Afrika je bila na strani saveznika, te su Hrvati kao građani Austro-Ugarske proglašeni „Enemy subjects” – neprijateljski podanici i zatvoreni u koncentracijske logore.

Određeni broj Hrvata koji je pretrpio štete u Burskome ratu doživio je istu sudbinu 1914. godine.

Hrvati su emigrirali u svijet da rade u miru i prosperiraju, međutim Hrvati koji su emigrirali u Južnu Afriku emigrirali su u rat ■

ZVONIMIR NAVALA: ISTRAŽIVAČ HRVATSKIH TRAGOVA U BURSKOME RATU

Zvonimir Navala rođen je 1946. godine. Školovao se u Zagrebu, živio i radio u Južnoj Africi, a zatim se preselio u Sjedinjene Američke Države gdje i danas živi i radi. Neovisni je istraživač, napisao je na engleskom knjigu *Croats in the Anglo-Boer War 2020*. godine, a u prosincu 2024. izašla je hrvatska verzija te knjige u Nakladi Kvarner, a u sunakladništvu Hrvatske matice iseljenika, Udruge Primorski Hrvat i Gradske knjižnice Crikvenica.

Promocije knjige do sada su održane 2023. u Rijeci (izvornika na engleskom), 2024. prvo predstavljanje hrvatske verzije u Malinskoj, a 2025. u Križišću, u Baški na Krku i u Kastvu u organizaciji Hrvatske matice iseljenika - podružnice Rijeka, 2025. u Selcima u organizaciji GK Crikvenica i u Vrgorcu u organizaciji Društva prijatelja vrgorske starine, a slijedi predstavljanje 2026. u organizaciji riječke podružnice Hrvatske matice iseljenika u Rodoslovnom centru u Matuljima.

Autor trenutno istražuje i piše knjigu o Amerikancima u Burskome ratu te ujedno radi na svojoj novoj knjizi Hrvati na Divljem zapadu.

HMI Rijeka

HRVATI U BURSKOM RATU

JUŽNA AFRIKA 1899. – 1902.

Zvonimir Navala

Sinoptički pogled na hrvatske književnike koji su u ranom novom vijeku djelovali na tlu Boke kotorske i Crnogorskoga primorja

I. dio

Tekst: Viktorija Franić Tomić i Slobodan Prosperov Novak
Foto: Nikola Dončić

Ovaj sinoptički pogled na hrvatsku književnost i hrvatske književnike koji su u ranom novom vijeku djelovali na tlu Boke kotorske i Crnogorskoga primorja ima samo jednu svrhu. Želja nam je ponuditi književni i ljudski te kulturni i jezični okvir u kojem je u prvoj polovici XVII. stoljeća moglo u Budvi nastati jedno od najvažnijih rukopisnih nalazišta hrvatske srednjovjekovne drame i poezije. U ovoj sintetskoj studiji, kao i u knjizi koju držite u rukama, doživljavat će se, u skladu sa svim pozitivnim iskustvima moderne književne geografije, kao jedinstveni kulturni prostor, područje od Herceg-Novoga na zapadu do Ulcinja na istoku. Predmet ovoga sinoptičkog opisa književni je život koji se organizirao uz morsku obalu i gdje je tijekom povijesti nastalo pet većih utvrđenih gradova: Herceg-Novi, Kotor, Budva, Bar i Ulcinj. Uz njih se formirao ondje i niz mjesta unutar zaljeva, među kojima prednjače neutvrđeni Perast, Dobrota, Prčanj i Tivat. Područje Boke kotorske u nekim je povijesnim razdobljima, a nema razloga da tako ne bude i danas, obuhvaćalo još Grbalj i Paštroviće. Zbog toga, kad god ovdje upotrijebimo naziv Boka kotorska, nećemo pod njim misliti isključivo na zaljev i naselja u njegovu perimetru, nego i na gradove u području Crnogorskog primorja koje je s Bokom kotorskom sraslo i u povijesnom i u civilizacijskom smislu.

Izniman je geografski položaj sigurnog Bokokotorskog zaljeva. Smještene pokraj glavnih mediteranskih plovni putova, njegove često neočekivane luke, te mirne morske površine, obilje pitke vode i osunčane padine, oduvijek su pružale idealan okvir za kvalitetan život. Odnosi se to na čitav obalni pojas od Herceg-Novog do Ulcinja, s tim da su prostori unutar dobro branjenoga zaljeva imali geopolitičku sposobnost da štite domorodce, a plaše neprijatelje. Usto, s visokih se brda na čitav ovaj prostor spuštala ilirska i praslavenska mitologija uspostavljajući i kod ljudi i kod njihovih djela neobično kvalitetan odnos prema svakoj stvarnosti.

U središtu je knjige koju držite u rukama Budva i slavna rukopisna pjesmarica kojoj je ovaj grad dao ime. U toj pjesmarici koja je nastala četrdesetih godina XVII. stoljeća, a koju su potomci stoljećima poslije s pravom prozvali po mjestu u kojemu je nastala, zapisan je pregršt stihova stare hrvatske lirike i niz dramskih tekstova čiji je postanak, u većem broju slučajeva, izravno povezan s drugim, sjevernijim, dalmatinskim središtima. Taj se postanak njihov može datirati već u XV. stoljeće.

Na osnovi vrlo čvrstih indicija vidljivo je kako su jedan sastavljač Budvanske pjesmarice ili više njih svoj posao obavili nakon 1642., a svakako prije 1650. Usto, potpuno je izvjesno da je anonimni sastavljač ove pjesmarice među svojim suvremenikima, dakle, ne samo, u svom užem zavičaju, nego i u čitavoj onodobnoj hrvatskoj kulturi, imao za ono vrijeme izoštren uvid u prethodnu književnu produkciju. Ta je činjenica posebno važna jer je upravo ona više nego izravan dokaz o prožetosti i međusobnoj povezanosti geografski i povijesno udaljenih različitih sastavnica hrvatske starije književnosti. Ta je činjenica nama danas pokazatelj i dokaz kako je u gradovima Boke kotorske i južnog jadranskoga primorja postojala i u starijim epohama vrlo jasna svijest o zajedničkoj pripadnosti hrvatskoj književnosti i hrvatskom etnikumu. Ta svijest bila je posebno snažno izražena za vrijeme dok je Dalmacijom upravljala Republika Venecija, jednako kao što će biti izražena i u kasnijim epohama, pa tako i za vrijeme austrijske vlasti kada su gradovi Boke kotorske i današnjeg Crnogorskog primorja ponovno bili u istom administrativnom i državnom sustavu s čitavom južnom Hrvatskom i takvima ostali sve do 1918.

Budva je zbog otežane branjivosti i neke gotovo egzistencijalne geopolitičke usamljenosti u više povijesnih razdoblja ekonomski zaostajala. Ipak nepobitna je činjenica da ondje tijekom čitavog ranog novog vijeka kulturni život i njegova

obilježenost bliskošću hrvatskoj kulturnoj tradiciji nisu nikad posve zamrli. Uvijek se ondje čuao plamen s njihova zajedničkog dalmatinskog i hrvatskog književnog i jezičnog ognjišta. Tomu su dokaz portreti triju značajnih književnika koje je ova sredina dala u XVII. i XVIII. stoljeću. To su ponajprije polihistor i slavni venecijanski libretist Cristoforo Ivanović (1628. – 1688.), zatim prozaik, pjesnik i avanturist Stjepan Zanolović (sredina XVIII. stoljeća – 1786.) te memoarist, pjesnik i dramatičar Antun Kojović (1751. – 1845).

I, naravno, u Budvi je nastao već spomenuti prevažni rukopisni zbornik starije hrvatske religiozne poezije i drame u kojemu su se, oko nama danas teško objašnjive energije, na istom mjestu okupili brojni, drugdje uglavnom zagubljeni starohrvatski stihovi. Budvansku pjesmaricu uokviruju, poput dvaju pilona, crkvena prikazanja o Kristu. Odmah na početak uvršten je u ovaj zbornički svezak adventski tekst Od rojenja Gospodinova, poznat u starijim glagoljaškim i latiničnim rukopisima, a opsežna Muka gospodina našega Jezukrsta, čije su vrlo bliske mlađe verzije nastajale u drugim dalmatinskim gradovima, zaključuje ovu prevažnu zbirkicu. U Budvansku pjesmaricu anonimni je prepisivač uvrstio još i niz dijaloških i monoloških pjesama, ispisao je stihove iz knjige Bračanina Ivana Ivaniševića koja se zvala Kita cvitja razlikova i bila tiskana 1642. Ima tu i nekoliko pohvala Bogorodici, pjesama u počast sveticama i svetcima, nešto psalama i himna, dramatski opis Isusovih mučila, pa jedan sceniski prizor u kojemu se Isus javlja Luki u Emausu i konačno jedna Budvi prilagođena pohvala gradu.

Budvanska pjesmarica pravi je rudnik tadašnje dalmatinske lirske nostalgije, ona je dokument o visokoj razini hrvatskog duhovnoga pjesništva koje se pamtilo i prenosilo u najjužnijim povijesnim hrvatskim pokrajinama u kojima su se i inače, doduše u mlađim razdobljima, sastavljale slične pjesmarice, među kojima je budvanska ne samo najstarija, nego je zbog više razloga na hrvatskom nacionalnom planu i najvažnija. Ona je mjesto najveće integrativnosti i sposobnosti da na jednom mjestu najudaljenija sredina hrvatskoga etnikuma pokaže umijeće nacionalnog pamćenja.

Barokna Boka, pa tako i Budva, nije u tim starijim razdobljima nažalost mogla institucionalizirati svoju književnost. Taj grad nije u tome bio iznimkom jer su slične prilike vladale u čitavoj jadranskoj Hrvatskoj. Umijeće pamćenja nije u tome području imalo dovoljno institucija, nije tu djelovalo dovoljno moćnih bratovština, dovoljno akademija i školskih ustanova, tiskara i knjižnica. Bila je Boka kotorska predaleko od važnijih tiskara koje su Hrvati pronalazili u Veneciji, Beču i Anconi, bila je ona daleko i od slavni talijanskih akademija, a bila je udaljena i od velikih luka i sveučilišta. Bez pristupa bogatstvu tadašnje filologije ovdašnji su pisci bili prepušteni sami sebi i svom vrlo malobrojnom čitateljstvu i krhkom obrazovnom sustavu. Moglo bi se reći da su oni u većini slučajeva sve svoje čitatelje osobno poznavali!

Premda su neki od ovih pisaca postizali i izvan svoje sredine značajnih rezultata, jer su stvorili niz narativnih djela u kojima su opisivali svoju svakodnevicu ili su pak u lirici tematski inovirali vrlo sužene prostore tadašnje hrvatske književnosti, oni su ipak bili osuđeni na mali broj čitatelja i na činjenicu da su se bavili književnošću u prilikama kada standardizacija njihova vlastita jezika još nije bila provedena. Zbog toga oni su ne jednom posezali za stranim jezicima i tuđim poetikama jer su vjerovali kako će tako lakše doći do književnih rezultata i svojih čitatelja. Primjer Budvanske pjesmarice pokazuje potrebu tih drevnih književnika da se izraze u vlastitu jeziku i da pronađu ravnotežu između napisane i izrečene riječi, između narodnog i umjetnog izričaja. Budvanska pjesmarica najbolji je dokaz kako su produkcijski opseg, osim u žanru memoaristike, imala u Boki kotorskoj scenska prikazanja uskrasnog, ali i adventskog ciklusa, u kojima su dramatizirani prizori Kristova života, osobito njegove muke i njegove smrti na križu te plač njegove majke nad tijelom mrtvoga sina. Ni u Peraštana, a oni su u tomu prednjačili, ali ni u Budvana, ta prikazanja s uskrasnom i adventskom tematikom nisu bila izvorna. Njihovi najčešće anonimni autori u tim su tekstovima redovito obnavljali i minimalno prerađivali predloške starijih hrvatskih prikazanja podrijetlom iz srednje i sjeverne Dalmacije. Naravno, takva praksa ni po čemu nije bila neuobičajena jer se ona primjenjivala i u drugim europskim sredinama gdje se od žanra pasionske i adventske književnosti nije očekivala originalnost nego ponajprije upornost i strpljivost s kojom su se varirali drugdje već iskušani, ali puku bliski sveti sadržaji.

Grad Budva najprije se razvio kao značajna tržnica u kojoj je domaći ilirski puk razmjenjivao svoje proizvode s Grcima. U V. stoljeću prije Kristova rođenja već se ovo naselje u dokumentima nazivalo Butua. U rimsko se doba stara Budva, smještena na prelijepom poluotočju usred pjeskovitog zaljeva, nazivala još i oppidum civium Romanorum jer je imala tada prilično velik vojni a time i ekonomski značaj. Naknadno je Budva postala bizantskim naseljem te se spominje, u nekim izvorima, kao mjesto koje su zbog bogatstva i strateške važnosti posve opustošili arapski gusari. U to vrijeme ondje je na malenom otočiću, tik uz samo naselje, živjela skupina kršćanskih monaha. Oni su izgradili svoj samostan sa zidinama. Poslije, kad je morski usjek između grada i otočića bio nasut, nastalo je na tom mjestu izdignuto naselje, gornji budvanski grad koji je puku služio da se u njega skrije za vrijeme neprijateljskih napada te da na tom izdvojenom mjestu lakše očuva potrebnu hranu i oružje. Važnost toga vrlo rano kroatiziranog grada očita je iz podatka da je Budva vrlo rano postala sjedištem katoličke biskupije. Od konca XII. stoljeća tim je krajevima zavladao, pak, Stefan Nemanjić koji je za namjesnika postavio svoga starijeg sina Vukana te mu dao vrlo simboličnu titulu kralja Dalmacije i Duklje. Kako je vrijeme protjecalo, Budva je, po uzoru na druge dalma-

tinske gradove, stjecala sve veći stupanj autonomije, pa je uskoro imala i svoj vlastiti statut i kneza, kojemu se u početku stavljao uvjet da bude stranac. Bilo je to zbog toga kako on ne bi bio korumpiran, a za vrhunac te prakse tražilo se od kneza čak i da ne boravi u Budvi. Jedno su vrijeme zetski vladari Balšići, inače katolici, preuzeli slabu vlast od propalih srpskih vladara pa su Budvom s promjenjivom srećom vladali sve do prvog prelaska grada u mletačke ruke 1405. Venecijanci su Budvu konačno osvojili tek 1442. godine i od tada do XIX. stoljeća započinje razdoblje u kojem je kultura ovoga grada bila znatno kroatizirana, a to će reći orijentirana prema katoličkom i političkom zapadu i bliskim dalmatinskim gradovima.

Čim su Mlečani u XV. stoljeću preuzeli upravu nad Budvom, novi gospodari doniješe ondje autonomiju i očuvali su žiteljima sva prava pograničnog grada koja su oni tijekom stoljeća znali vrlo dobro iskoristiti. Mletački vladari započeli su građevinsku obnovu Budve, a pobrinuli su se i da se odmah nakon njihova dolaska izgradi kneževa palača te da se poprave gradske utvrde i kaštel. Budva je kao i Kotor imala čak četvera vrata koja su je štitila: dvojica prema moru, koja su se zvala Murava i Porta Pisana, zatim jedna istočna te jedna prema kopnu. U gradu je bilo vrlo znamenitih katoličkih crkava, među kojima se starinom izdvaja crkva svetoga Ivana nastala još u ranoj kristijanizaciji u VII. stoljeću te ona Svete Marije koja je bila posvećena u IX. stoljeću, odmah poslije razarajućih arapskih napada na grad. Tu je crkvu poslije okružio kompleks benediktinskog samostana koji su, što je bio običaj i drugdje na istočnoj obali Jadrana, naknadno preuzeli franjevci kojima je, za razliku od benediktinaca, više odgovaralo imati sjedišta usred gradova.

U Budvi je 1141. izgrađena crkva svetoga Sabe opata u kojoj su tijekom Kandijskog rata (1645. – 1669.) franjevci dopustili bogoslužje pravoslavnim izbjeglicama.

U Budvi je za mletačke vladavine bilo vrlo razvijeno pomorstvo što se vidi iz jednoga gradskog zahtjeva iz 1517. kojim se Budvane oslobodilo dvostrukoga poreza na izvoz vina u Veneciju i uvoz žitarica u Budvu. Prema vrlo vjerodostojnim izvorima mnogi su Budvani tijekom toga vremena svojim brodovima prevozili konje, vunu, ulje, vosak i drugu robu između Albanije, Dalmacije, Pulje i Venecije. Spominju ti izvori i domaće ribarstvo, a također hvale tadašnje Budvanke zbog proizvodnje odličnih suhih smokava, krušaka i drugog voća.

Budući da je smještena na najdaljem jugu mletačkih, a poslije habsburških posjeda, drevna je Budva od svih dalmatinskih gradova bila najizloženija nevoljama gusarenja. Bez protočnog zaleđa bila je ona najčešće grad izbjeglica, neka vrsta karantene za one koji su u njoj čekali priliku da otplove onamo kamo su ih putovi i sudbina nosili. Zato u Budvi domaćega slavenskoga plemstva u nekom znatnijem broju nije ni bilo. Urbani život okupio se ovdje oko niže ško-

le i onih nekoliko učenijih ljudi koji su pripadali crkvenoj hijerarhiji. Veliku nevolju doživjeli su Budvani u vrijeme Lepantske bitke kad su im 1571. Turci opustošili i zapalili grad, a većinu stanovnika prisilili na izgnanstvo.

Bez dvojbe se može zaključiti da je kultura u Budvi prečesto zbog vanjskih razloga zaostajala, ali isto tako je posve sigurno da ona nije nikada posvema zamrla ili prestala ostavljati znatnih tragova. Među tim se tragovima svojom vulkanskom pojavom izdvaja prevažan rukopisni zbornik starije religijske poezije i drame, zbornik koji je predmetom ove knjige, a u kojemu su se oko gotovo neobjašnjive energije na istom mjestu okupili važni i drugdje dijelom zagubljeni stihovi. Na stranicama Budvanske pjesmarice očuvan je krunski dokaz o hrvatskoj provenijenciji starije književnosti Boke kotorske i Crnogorskog primorja.

U Kotoru, a tako je bilo i u cijeloj Boki kotorskoj, u usporedbi s drugim krajevima Dalmacije, nije se hrvatski jezik dugo upotrebljavao ni u lijepoj književnosti ni u kronikama. Prvi intenzivnije objavljeni književni tekstovi na narodnom jeziku koji su nastajali u ovom najjužnijem dijelu Dalmacije mogu se datirati tek u početak XVII. stoljeća. To zakašnjenje za drugim dalmatinskim krajevima može se tumačiti stanovitom obranom od divlje okoline, ali i znakom odanosti venecijanskim gospodarima i njihovu talijanskom idiomu. Posve je logično što je u tom kontekstu upravo pojava hrvatskoga zbornika stihova nazvanog Budvanska pjesmarica jedan od najznamenitijih događaja u književnoj povijesti Boke kotorske.

Ipak jedan je veliki Kotoranin u pisanju na narodnom jeziku ostavio trag još i prije Marka Marulića! Bio je to Nikola Modruški, papin povjerenik i diplomat, humanist koji se često potpisivao kao Nikola Kotoranin, ali još češće kao Nikola biskup Modruški. Putovao je istočnom jadranskom obalom i njezinim zaleđem u svojstvu legata i pouzdanika pape Pija II. Piccolominiya i to u osjetljivoj bosanskoj misiji u vrijeme kada se Stjepan Tomašević okrunio kraljevskom krunom i otkazao harač turskom sultanu, a papa pripremao križarski pohod protiv Turaka na Balkanu. Bio je Nikola Modruški blizak ugarskom dvoru, pa se između njega i hrvatskog humanista Ivana Viteza, tamošnjeg dvorskog moćnika i učenog čovjeka, razvilo veliko prijateljstvo. U Ugarskoj je nastao i jedan Nikolin opis zloglasnog transilvanskog princa Drakule kojega je biskup posjetio u višegradskoj tamnici. Biskup tako donosi jedini danas poznati i posve vjerodostojan opis fizičkog izgleda Vlada Drakule, historijskog oca kasnijeg europskog vampirizma. Nikola se s Drakulom susreo u Korvinovoj tamnici gdje je vlaški grof bio jedno vrijeme zatočen jer je pokazao pretjeranu okrutnost prema Turcima ili barem ne onoliku koliko je od jednog balkanskog condottiera bila naručena.

Kotoranin Nikola, koji je bio biskup od Turaka podjarmljenoga Modruša, inače je autor kronološki najstarije hrvatske tiskane knjige. To njegovo djelo bilo je objavljeno 1474. u rimskoga tipografa njemačkoga podrijetla Johanne-

sa Gensberga. Bila je riječ o konvencionalnom posmrtnom govoru *Oratio in funere* posvećenom tada vrlo utjecajnom kardinalu Riariju. Važan prilog Nikola je Modruški dao i ondašnjim znanjima o istočnoeuropskim Vlasima, pa premda takvih zapisa ima i u još autoritativnijeg Flavija Bionda u traktatu *De expeditio in Turcos*, ipak su tekstovi Nikole zvanog *Episcopus Modrussensis* za slavenski aspekt vlaškog pitanja najzanimljivija poznata građa. Riječ je tu o knjizi što ju je znameniti Hrvat završio 1463. i dao joj naslov *De bellis Gothorum*. U tom djelu biskup podrijetlom iz Kotora tvrdi ono što je posvema odgovaralo istini, a to je da Vlasi, premda etnički Romani, vrlo često upotrebljavaju i svoj ilirski, dakle jezik većine Južnih Slavena, vernaculo tamen sermone, hoc est latino, ab incunabulis, loquuntur; et, cum ignotis congressi, dum linguae explorant comertium, an romane loqui norint interrogant. Pisac tih riječi Nikola Modruški, rođenjem Bokelj iz prostora današnje Crne Gore, najizravnije najavljuje onu, poslije svakom vidljivu čvrstu vezu svoje mediteranske domovine s vlaškom Transilvanijom, vezu koju je konkretno učvrstio tiskar Makarije kada je najprije radio među Crnogorcima na Cetinju, a zatim je južnoslavenskom redakcijom staroslavenskog jezika na tlu Transilvanije tiskao knjige rumunjskim Vlasima.

To što je biskup Nikola dobro poznao i glagoljicu te je bio njezin promicatelj vrlo je važna činjenica. Ona se razvija u pismu koje je uputio u svoju biskupiju, a u kojemu na hrvatskom jeziku veli kako je ondje poželjna uporaba glagoljice te da ta stvar nijednih listova i nijednih bul ne potribe. Nikola Modruški, koji je umro u Rimu 1480., najbolje svoje stranice posvetio je pitanjima moralne teologije koju je obrađivao koristeći se najboljom humanističkom literaturom svojih prethodnika i vršnjaka. Pored spisa o sretnoj smrti i poniznosti te značajnog traktata o crkvenim slobodama u kojem ima i autobiografskih stranica, njegovim se najzrelijim djelom čini spis *De consolatione* napisan 1466. U njemu ispisuje važan prilog općoj povijesti liječenja duše. Utjeha i njezina retorika te liječenje utjehom privlačili su mnoge humaniste, pa je istu temu obrađivao i Coluccio Salutati, a još prije njega i Francesco Petrarca u djelu *De remediis*. Za razliku od svojih prethodnika Nikola je Modruški, nakon što je uvodno usustavio prethodnu građu, pokušao s polazišta tada nepostojeće psihologije, koju je inače prvi imenovao Marko Marulić, i terapeutike, a koristeći se nizom zanimljivih primjera preuzetih iz baštine, ali i iz osobnog iskustva, predložiti lijekove ožalošćenima i svima kojima je potrebna utjeha. Pisan u obliku priručnika, taj tekst nadilazi sve što je o toj temi prije bilo napisano. Piščevi su izvori u isti mah bili poganski i teološki, iskustveni i knjiški, a aktualnost njegova spisa bila je povezana s inače pomodnom elegičnošću, onom raširenom i sugeriranom, humanistima bliskom tugom, koja poput plašta obavija sve tadašnje pisce i njihovo oduševljenje antičkim svijetom.

Najmudriji među humanistima sugerirali su u svojim djelima, kad god bi imali priliku, snažan osjećaj prolaznosti stvarajući privid spiritističke povijesne seanse na koju je cijela europska kultura bila pozvana. Humanizam je pod svojom optimističkom koprenom razvio snažan senzibilitet za bol i suze, za tugu i plač jer dok su jedni, poput njemačkog humaniste Van Huttena, uzvikivali *Hopla mi živimo*, drugi, posebno na istočnoj obali Jadrana, baš i nisu imali razloga da se vesele. Upravo je u tom smislu spis Nikole Modruškoga imao veliku praktičnu i teoretsku, ali i simboličku važnost za narod kojem su lakrimariji u tim godinama s razlogom bili prepuni suza. Sa svih primorskih gradskih bedema mogla su se vidjeti turska nasilja, pa Nikola kao da i nije bio zaprepasten količinom boli i nepravda što ih je svijet u kojem je živio bio sposoban proizvesti. Stoga je pokušao kodificirati terapeutiku boli, ponuditi solacium, utjehu, ali i obrazložiti retoriku tužaljke, koja će kao književna vrsta i kao emocija prečesto odjekivati hrvatskom renesansnom književnošću. Nikola je Modruški napisao u tom spisu i pravu teoriju pogrebnoga govora, forme tako česte u svakodnevnoj praksi hrvatskih humanista, kojima se ton pogrebnih tužaljki tako duboko usjekao u rečenice i stihove te su ga nesvjesno unosili i u svoje govore suprotiva Turkom ili u latinske tekstove što su ih uporno govorili gluhim ušima pozivajući moćnije i bogatije da ih čuju i spase. Bili su ti njihovi tekstovi tek stihovane utjehe kojima je Nikola Modruški nesvjesno posvetio svoju najljepšu knjigu.

Renesansni su pisci iz sljedećeg naraštaja Bokelja, iz onoga naraštaja koji je bio više desetljeća mlađi od biskupa Nikole Kotoranina, svoja književna djela objavljivali redovito na talijanskom i latinskom jeziku. Težio je taj krug kotorskih humanista nezavisnosti duha i autonomiji književnosti, a sudeći po kvaliteti njihovih djela, bili su ti učenici Kotorani razmjerno čvrsta i elitistička skupina koju su studia humanitatis pomogla da se okupljaju oko prvih mecena, oko prvih humanističkih biblioteka i javnih škola.

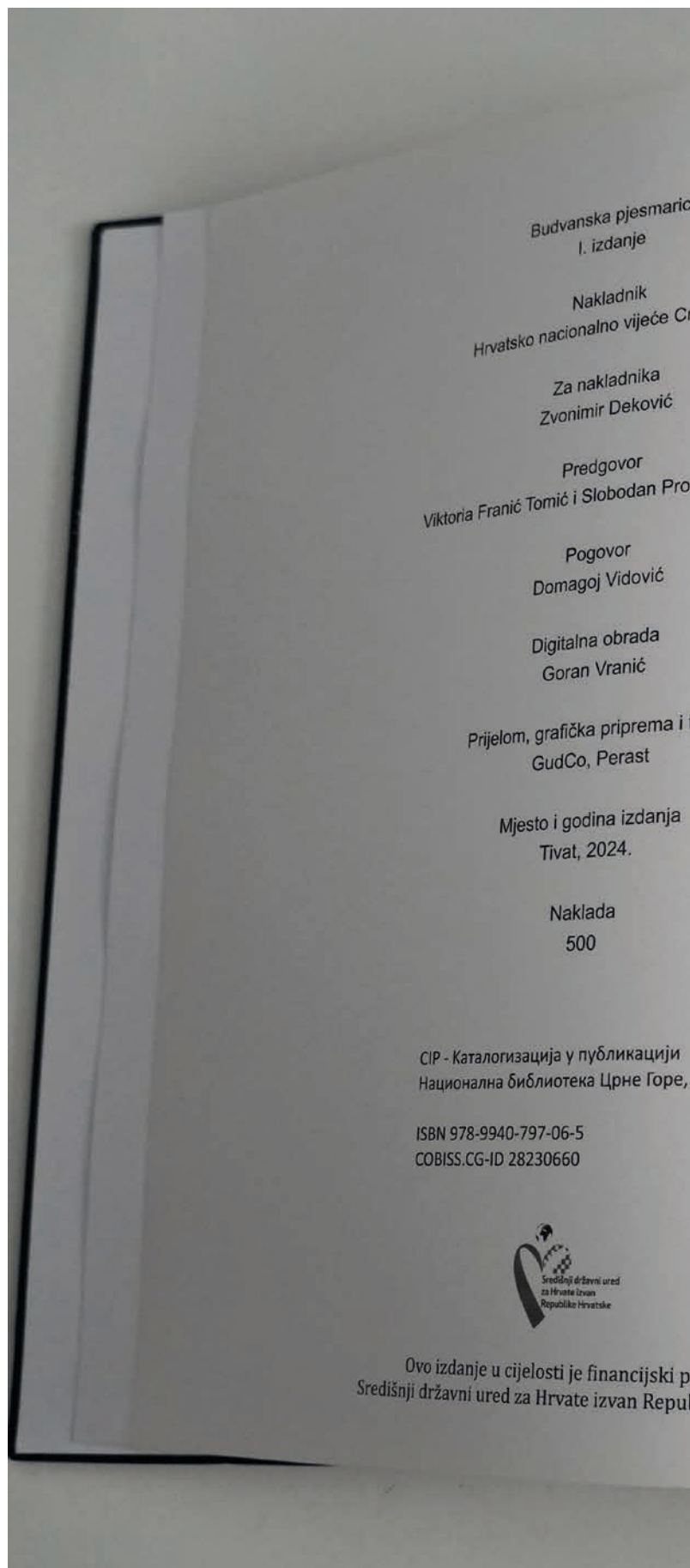
Većina kotorskih humanista završavala je studije u Italiji, učila je u dobrim profesorima na dobrim sveučilištima, najčešće u Padovi, pa je gorka istina koju treba istaknuti da su se samo rijetki vraćali u rodni grad, koji je, smješten pod divljim planinama u nepristupačnom fjordu, s razlogom privlačio mletačke poslovne, a osobito vojne interese, pa se događalo da bi u Boki kotorskoj boravilo često više obrazovanih stranaca nego što je bilo domaćih u humanistici instruiranih ljudi.

Kad se Kotoru prilazi s mora, ali i kad mu se dođe s kopnene strane, najprije se moraju primijetiti njegove moćne utvrde. One su se u prvoj fazi prije nasipanja moćne obale dizale neposredno iz mora te se penjale uz brijeg po oštroj stijeni koja se kao nekim tektonskim pomakom odijelila od okolnog zemljišta. Kotorska tvrđava dramatično je uvučena u rasjed na lovcenskom masivu. Ona je jedna od najmoć-

njih utvrda što su je Venecijanci uopće izgradili u svojim jadranskim posjedima. Strateška važnost toga grada bila je silno narasla nakon što su Turci zauzeli Risan. To se dogodilo već koncem XV. stoljeća, nakon čega je strateški značaj Kotora dodatno ojačao kad su i Ulcinj i Bar, nakon Lepant-ske bitke 1571., pali u turske ruke. Grad je zbog tih turskih geostrateških dobitaka bio opkoljen sa svih strana, ali je stoljećima ostajao najdubljom točkom koja je ušla u turski teritorij. Bio je lavlje ždrijelo, kako je tu stratešku situaciju nazvao mletački kroničar Marino Sanudo početkom XVI. stoljeća, ostao je najjuvčeniya točka zapadne civilizacije u tkivo turskog Balkana.

Na najjužnijem dijelu Jadrana, ondje gdje su se oduvijek spajali utjecaji latinskog i bizantskog svijeta, hrvatskog i crnogorskog, katoličkog i pravoslavnog, ondje gdje su narod s obližnjih brda pritiskali ilirski, a poslije i slavenski mitovi, rano se pojavio interes za studia humanitatis. Mnogi su Kotorani odlazili u Veneciju, svoju tadašnju prijestolnicu, pa je ondje, kao i u Padovi, književni život tih kotorskih Skjavuna koji su se okupljali oko svoje drevne bratovštine bio prilično intenzivan. Vidi se to i po tomu što je jednoga od njih, nekog Tripa Bizantija pogodila čudna i u ono doba vrlo moderna bolest. Doduše, on se od nje razbolio tek kad se vratio kući u Kotor i kad se u razmjerno opustjeloj sredini počeo osjećati usamljenim i depresivnim.

Taj Tripo Bizanti studirao je u Veneciji gdje je stekao velika znanja, pa je na kraju studija postao doktorom prava, filozofije i teologije. Neko je vrijeme, a tako se navodi u ne uvijek vjerodostojnim izvorima, predavao grčku i latinsku književnost na uglednim učilištima u Bologni i Perugii. Čini se da je do u tančine poznavao grčku filologiju, pa je zbog toga stupio u vezu s venecijanskim humanistima koji su mu cijenili prigodnice. Čini se da se taj Tripo rado razmetao i pjesmama napisanim njemu u čast. Zbog toga je moguće u više izdanja s kraja XV. i početka XVI. stoljeća pronaći tih očito naručenih pohvalnica upućenih Bizantiju. Hvalio se prijateljstvom Lodovika Ariosta, što će biti istina jer ga je jednom taj slavni epičar i dramatičar predložio komunalnim vlastima u Reggio Emiliji, a bilo je to 1503., za člana povjerenstva koje je imalo izabrati tamošnjeg profesora grčke i latinske književnosti. Zašto se sam Bizanti te dužnosti nije prihvatio, ostat će tajnom. Bio je dobro plaćeni dvorjanin kod kneza Alberta III. Pia, inače prijatelja medičejaca. Tripo Bizanti umro je navodno psihički bolestan, svakako prije 1530., pri čemu je zapamćeno da je imao manijakalne ispa-de mizantropije te da mu je dijagnoza bila vrlo srodna onoj koju je imao Shakespeareov Timon Atenjanin. Zbog te mu je bolesti i smrti koju je ona izazvala Gian Pietro Valeriano nešto teksta posvetio u svojoj knjizi De litteratorum infelicitate koja se bavi oboljelim i nesretnim književnicima među kojima ni Bizantijev prijatelj Ariosto sigurno nije bio iznimkom.

a
ne Gore
sperov Novak
tisak
Цетиње
održao
blike Hrvatske

Budvanska
pjesm

Budvanska
pjesmarice
1642 - 1650

GASTRONOMIJA KAO KOLEKTIVNA MEMORIJA I IDENTITETSKI KAPITAL HRVATSKOG ISELJENIŠTVA

Drugi dio

Tekst i foto: Branka Bezić Filipović

HRVATI KAO PRENOSITELJI GASTRONOMSKIH ZNANJA

Gastronomija u iseljeništvu nije tek obrambeni mehanizam očuvanja identiteta, nego i živi prostor susreta i kulturne razmjene. Kao plod dugotrajnih trgovačkih i kulturnih doticaja između dalmatinske i talijanske obale oblikovala se tradicija u kojoj su Hrvati talijanskoj strani prenijeli umijeće sušenja ribe i soljenja srdela te izrade kobasica i sušenja pečenica, o

čemu svjedoče i dokumenti pohranjeni u Državnome arhivu u Vastu.

Slično se dogodilo u Boliviji. U Samaipati je Hvaranin **Srećko Mileta Duboković** 1930. godine uveo pečenje odojka na ražnju, *Chancho al palo*, koje je 2019. proglašeno gastronomskim identitetom grada. Time hrvatska kulinarska praksa prelazi iz domene etničkog obilježja u segment lokalne kulturne baštine, odnosno postaje dijelom identiteta druge zajednice.

BOŽIĆ KAO RITUALNI POVRATAK KORIJENIMA

Božić u iseljeništvu nosi posebnu simboliku. Dok se na južnoj polutki slavi pod žarkim suncem, a u Sjevernoj Americi često uz snijeg i hladnoću, blagdanski stol postaje mjesto simboličnoga povratka domu. Kroštule, fritule, lumblija, svi ti kolači postaju *jestive uspomene*.

U tom smislu gastronomija funkcionira kao identitetski kapital: ona omogućuje zajednici da prepozna samu sebe, ali i da bude prepoznata od drugih. Ona je istodobno privatna i javna jer se priprema u kuhinji, ali se slavi u društvenim domovima, klubovima i na zajedničkim proslavama.

DALMATINSKI RESTORANI U KALIFORNIJI: ETNIČKO PODUZETNIŠTVO I GASTRONOMSKI KAPITAL

Dok su kuharice i obiteljski stolovi čuvali gastronomsku memoriju u privatnoj sferi, restorani su predstavljali njezinu javnu institucionalizaciju. Upravo su dalmatinski restorani na zapadnoj obali Sjedinjenih Američkih Država postali prostor u kojemu se identitet nije samo čuvao, nego i javno artikulirao.

Kalifornija je bila najstarije i najvažnije odredište Dalmatinaca na zapadnoj obali. U San Franciscu je prije 1930. godine djelovalo 95 ribljih restorana i 68 saloona u vlasništvu Hrvata s Jadrana, većinom otvorenih krajem 19. stoljeća. Ta brojka upućuje na snažno razvijen oblik etničkog poduzetništva, u kojemu gastronomska vještina postaje sredstvo ekonomske integracije.

Simbolični najznačajniji primjer jest restoran koji je 1849. godine otvorio **Nikola Budrovich (Budrović)** s Hvara pod nazivom *New World Coffee Saloon and Market*. Taj će restoran, nakon niza prijenosa u sklopu dalmatinske zajednice, postati *Tadich Grill*, najstariji restoran u Kaliforniji i treći najstariji u SAD-u, koji posluje i danas. Preživjevši veliki požar 1906. godine, *Tadich Grill* postao je svojevrsni urbani memorijal, mjesto gdje se povijest grada i povijest hrvatske zajednice isprepliću.

Na ribarskom pristaništu *Fisherman's Wharf*, jednoj od najprepoznatljivijih gradskih točaka, tri naj-

starija restorana, *Miramar*, *Neptune* i *Popeye's Fish Grotto*, osnovali su Dalmatinci. U mnogim drugim restoranima kuhari su također potjecali iz Dalmacije. Time je dalmatinska kuhinja postala sastavni dio gastronomske topografije San Francisca.

Kulinarska ponuda temeljila se na jednostavnosti i svježini: pečena riba na maslinovu ulju uz limun, što se opisivalo kao posebna priprema ribe u San Franciscu, zatim riblja juha, brudetne varijacije poput *Crab Cioppina*, koji je 1941. predstavljen kao dalmatinski doprinos kuhinji zapadne obale. Iako je recept evoluirao u američkome kontekstu, temeljni princip, sporo kuhanje morskih plodova u umaku od rajčice i vina serviran uz kruh za umakanje, zadržao je dalmatinski identitet.

ANTE'S: OD ETNIČKOGA RESTORANA DO URBANE MEMORIJE

Među dalmatinskim ugostiteljima na zapadnoj obali treba izdvojiti **Antu Perkova** iz Tribunja, koji je živio u San Pedru, jednoj od 88 općina Los Angelesa. Njegova je životna priča tipič-

na za migrantsko iskustvo ranih godina 20. stoljeća. Nakon dolaska u SAD i rada kao kuhar na brodu, otvorio je vlastiti restoran *Ante's*, koji je postao važno mjesto okupljanja zajednice.

U njegovu su se restoranu, uz riblja jela, posluživale i sarme te punjene paprike, čime je očuvan i „kućni“ segment gastronomske memorije. Restoran je tako spajao regionalne identitete u istoj iseljeničkoj zajednici.

Perkov je bio poznat po crvenome karanfilu koji je svakodnevno nosio iza uha, u spomen na baku iz djetinjstva, te po snažnoj filantropskoj djelatnosti. Nakon njegove smrti gradske vlasti nazvale su ulicu *Ante Perkov Way*, a dobio je i zvijezdu na *Walk of Fame*.

Primjer Ante Perkova pokazuje kako etnički restoran može prerasi u prostor društvene integracije i javnog priznanja. U tom smislu dalmatinski restorani na zapadnoj obali nisu bili samo poslovni pothvati, nego institucije kulturne memorije. Oni su u javnome prostoru reproducirali okus zavičaja i istodobno sudjelovali u oblikovanju urbane gastronomije Kalifornije.

GASTRONOMSKI KAPITAL

U terminima **Pierrea Bourdieua** (1930. – 2002.), francuskoga sociologa i antropologa, može se govoriti o „specifičnome gastronomskom kapitalu“. To znači da su znanje o pripremi ribe, tehnike pečenja, uporaba maslinova ulja i vina postali resursi koji su omogućili transformaciju kulturnoga kapitala u ekonomski.

Zanimljivo je da dalmatinska kuhinja, unatoč širokoj popularnosti, nije snažno brendirana kao zasebna etnička kuhinja. Prema mišljenju povjesničara **Adama Eterovicha**, razlog za to leži u nedostatku samopromocije i kulturnome habitusu koji nije težio spektakularnosti.

Kuhalo se „bez recepata“, skromno i samozatajno. Čak i kada bi u restoran ušla svjetska zvijezda, nije to nikoga impresioniralo i pristup prema svakom gostu ostao bi isti. Taj kulturni habitus pridonio je integra-

ciji dalmatinske kuhinje u širi američki kulinarski kontekst, ali ju nije istaknuo kao zaseban gastronomski brend.

Unatoč tome, dalmatinski restorani u Kaliforniji predstavljaju primjer kako gastronomija može djelovati kao most između asimilacije i očuvanja identiteta. Oni nisu bili samo mjesta prehrane, nego institucije kulturne memorije. Bili su to prostori u kojima se okus zavičaja pretvarao u javni identitet zajednice. Gastronomija hrvatskog iseljeničtva nije tek skup recepata, nego sustav značenja. Ona je emocionalni arhiv, oblik kulturne transmisije i sredstvo povezivanja generacija.

Jezik se može izgubiti, prezimena se mogu promijeniti, ali okus lumblije u São Paulu, miris pršurata u Tacomi ili pečenje na ražnju u Samaipati svjedoče o postojanosti memorije. Hrana je možda najtiši, ali i najsnažniji čuvar identiteta.

Gastronomija se, stoga, može promatrati kao jedan od najotpornijih oblika etničkoga kontinuiteta, koja nadilazi generacijske i zamljopisne granice kao: kulturna memorija (blagdanski stol, kuharice), identitetska reinterpretacija (lumblija u Brazilu) te javni i ekonomski kapital (restorani u Kaliforniji).

Međutim, u teorijama o iseljeničtvu također se često govori o *raspršenoj domovini*. No možda je domovina manje raspršena nego što mislimo. Možda se ona skuplja oko stola. Možda živi u receptu zapisanome na požutjelome papiru, u prstohvatu soli, u mirisu vina i pečenja. U lumbliji koja šapuće: *Ne zaboravi me*.

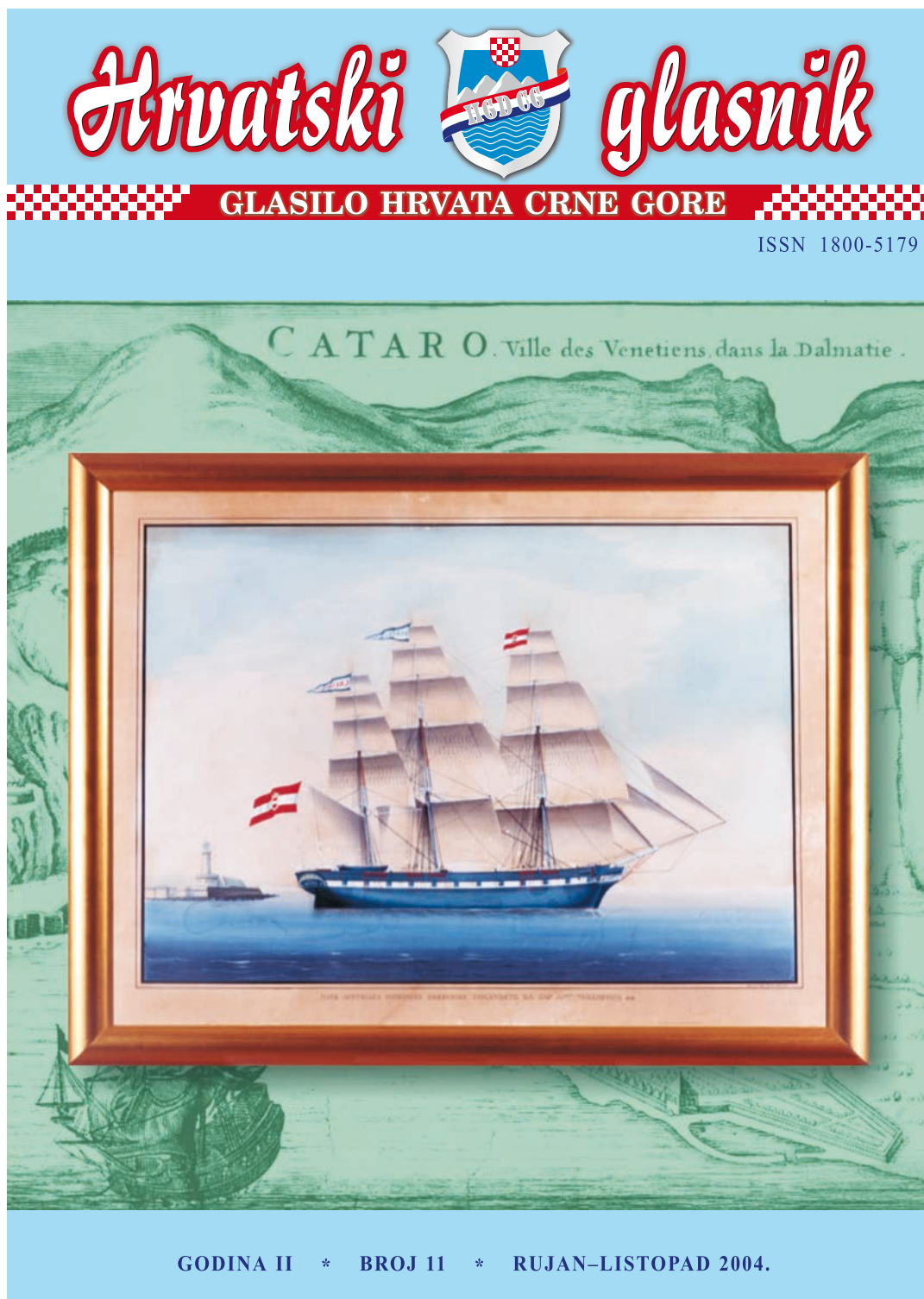
Jer, dok god postoji okus koji prepoznamo kao svoj, dotle postoji i identitet. I zato gastronomija nije samo kulinarstvo. Ona je povijest i memorija. Ona je dom.

Kraj

Priredio: Joško Katelan

Kako je turistička sezona kod nas u punome jeku, za ovaj broj Hrvatskoga glasnika odabrali smo iz arhive članaka jednu turističku temu. Rječ je o članku **ing. Heliodora Prelesnika**, kroničara Kotora, objavljenog u broju 11 za razdoblje rujan - listopad 2004. godine. U članku Prelesnik

osvjetljava manje poznatu stranu poznatoga kotorskog fotografa **Franza Laforesta**. Baš kao što je imao dar za fotografiranje portreta, imao je i „oko“ za prirodne ljepote kraja u kojemu je živio i za karakteristične odlike ljudi koji su ga naseljavali. Ugodno čitanje!

Još jedno podsjećanje na Franza Laforesta

PROMICATELJ TURIZMA BOKE I CRNE GORE

O Franzu Laforestu pisali smo u prošlom broju Glasnika kao o vrsnom fotografu. Međutim, on je osim toga bio i pionir promicanja turizma na našim prostorima. Ovim tekstom pokušat ćemo da čitatelje upoznamo i s ovom manje poznatom stranom njegovoga osebnog talenta.

Franz Laforest je autor dvije knjižice, tiskane na njemačkom jeziku u vlastitoj nakladi: „Spalato und seine Altertümer“ (Split i njegove starine) 1878. god. i „Die Bocche di Cattaro“ (Boka kotorska) 1898. god.

Knjižica „Boka kotorska“ je podijeljena na sljedeća poglavlja: Putovanje u Kotor, Izlet u Crnu Goru, Povijest Boke, Svečanost sv. Tripuna i Bokeljske mornarice i Legenda o Gospinom Otoku.

Putovanje u Kotor

O Kotoru Laforest piše: „Prvi dojam o Kotoru je sumoran. Pogled na ovaj melankoličan kutak stvara osjećaj sivila, posebno onome koga zvanje ili želja za putovanjem dovede ovamo u zimskim mjesecima. Pošto Lovćen svoj vrh zimi često mjesecima drži pod dubokom kapom oblaka, to se u Kotoru često danima ne vidi zraka sunca, jer se sunce samo za vedrih dan pomoli tek u deset i pol sati kada pređe visoko brdo u zaleđu grada, a već za tri sata opet zađe iza brda Vrmca. Ipak, povjesničar car Porfirogenet pretjeruje kada tvrdi da se u Kotoru zimi sunce uopće ne može vidjeti, a ljeti samo u podne. Polusvijetlo, slojevi olovni oblaka koji leže nad gradom, dugotrajni pljus-kovi, curenje kiše sa krova-va mnogih kuća bez oluka, što unosi vlagu u stanove, sve to čini boravak u Kotoru neugodnim.

Tada svi čeznu za burom, ledenim, suhim sjeveroistočnim vjetrom, koji se, do-duše, velikom silinom ruši niz brda, ali rastjeruje de-

primirajući šilok, te ponovo vraća zlatni zrak sunca. Ljeti, naprotiv, vlada neizdržljiva vrućina, jer okolna brda reflektiraju sunčane zrake na grad i priječe nastup svježih morskih vjetrova koji su tako blagotvorni za druge dalmatinske gradove. Tada nema ni kapi kiše. Autor se sjeća 1887. godine kada tri mjeseca i 10 dana nije pala ni kap kiše. Tada ima u izobilju dosadne gamadi. No, opisane okolnosti ne vladaju svake godine. Doživio sam ljeta u kojima je vrući-

na bila podnošljiva, a blage zime bez pretjeranih kiša. Tada pupa i zeleni se sve već u veljači, pa je šetnja izvan grada vrlo ugodna, posebno prema Dobroti gdje skoro uz svaku kuću ima jedno ili više stabalca šipka, kojih je mnogo oko putova i na poljima, svojim mnoštvom sjajno crvenih cvjetova. Bršljan, koji ovdje izvanredno uspijeva, pokriva stare zidove i neka stabla do vrha, zvončiči poljskog slaka bijele se iz grmlja, trn je prepun bijelih cvjetova, žuti grmovi žuke i

još mnogi grmovi i grmići podižu krasotu krajolika. Izvrsno uspijevaju: lovor, badem, murva, smokva, maslina. U vrtovima ima izvanrednih primjeraka oleandera, paulovnije, evonimusa, pelargonije, hortenzija, karamfila i dr. Po zidovima rastu zvončiči, kamenike, kapare, divizme, konopljanke, gospina kosa i još mnoge druge vrste, izvrsno vrelo za botaničara.“

O svečanosti Sv. Tripuna i Bokeljskoj mornarici

Laforest vrlo opširno opisuje samu svečanost i njen Historijat počev od 808. godine kada je mletački jedrenjak sa moćima svetoga Tripuna bio prisiljen zbog nevremena pristati u zaklonjenu luku Rose. Svečanost opisuje detaljno po danima, tj. od 27. siječnja kada Mali admiral izriče s terase katedrale „lode“, pa 2. i 3. veljače i završetak sljedeće nedjelje. Vrlo detaljno iznosi povijest pomorstva Boke od najstarijih vremena i višestoljetno postojanje Mornarice. Potanko opisuje odore admirala, časnika i mornara, te njihove dužnosti pri učešću u danima svečanosti. Za odoru kaže da se može vidjeti samo u dane svečanosti, a da je najelegantija i najljepša nošnja Dalmacije. Kolo se, pak, pleše uz zvuke originalne glazbe, najprije sporijim ritmom koji se ubrzava, a završava vrlo ubrzano.

Poglavlje završava riječima: „Vjerovatno ne postoji u svijetu crkvena svečanost koja nadmašuje svečanost sv. Tripuna u Kotoru sjajem i utemeljenjem na povijest. U Dalmaciji, u kojoj

Naslovnica knjige „Die Boche di Cattaro“

se općenito crkvene svečanosti slave velikim sjajem, ovoj svečanosti nema ništa ravnog. Proslava svetoga Vlahu u Dubrovniku je, doduše, vrlo lijepa, ali traje samo jedan dan i ne može nadmašiti kotorsku. Pred nekoliko decenija svečanost je bila još veličanstvenija, jer su u njoj nazočili i pravoslavci pa je i učešće okolnog naroda bilo mnogo veće. Razmimoilaženja koja su izbila između katolika i pravoslavnih zbog stranačkih podbadanja i sve više zaoštavaju, doveli su do toga da su pravoslavci oduštalili od učešća u svečanosti te da su pred 47 godina uveli svečanost Svetoga Trojstva koju nazivaju

Kotora vratolomnim serpentinama padinom Lovćena prema Njegušima, prvom crnogorskom selu. Posebno naglašava da se ta krasota može doživjeti samo za lijepa vedra dan. „Na visini višoj od visine poluotoka Vrmca otvara se pogled na cijelu Boku od Tivta do Herceg Novog, a preko poluotoka Luštice i na otvoreno more Jadrana. Za kišnog i tmurnog vremena panorama je posve drukčija, mračna i sumorna.“

Pošto je naveo vremensko trajanje pojedinih dionica puta, postaja za odmor i gostionica do Njeguša i Cetinja, opisao kameniti i ogoljeli krajolik, te neke značajnije zgrade na Cetinju u

put onih na umjetničkim slikama Čermaka. Nekoliko reprodukcija ovih slika izloženo je, uz portrete kneževske obitelji, u 'Čitaonici', gdje se pored ruskih, srpskih, francuskih i talijanskih novina mogu čitati u Neue Freue Presse, a u čitaonicu je dozvoljen pristup svakom pristojnom strancu.“

„Kada su na Cetinju, kralja i prinčeve može se svakoga dan vidjeti u šetnji, na jahanju i li u vožnji, a cijelu kraljevsku obitelj za blagdana u dvorskoj kapeli udaljenoj nekoliko stotina korak od Dvora kada prisustvuju službi božjoj“.

„Cetinje ima dva hotela: „Grand hotel“ i manji

samo je obavezno upisati se u knjigu stranaca. Sigurnost je gotovo apsolutna. Krađe i pljačkaški napadi su vrlo rijetki. Nije posve sigurno samo u pograničkom kraju s Albanijom. Pravi Crnogorac neće strancu učiniti ništa nažao. Srdačan je i gostoljubiv, posebno ako se može razgovarati njegovim jezikom. Treba, međutim, paziti da ga se ne uvrijedi. Prekomjerno je čojstven, ponosan i pame-tan“.

O osobi Franza Laforesta

U privatnom životu Franz Laforest je bio veliki ljubitelj prirode i uzgoja cvijeća, a studiozno se bavio šahom. Kotoranima je bio

Ovako se nekad putovalo za Cetinje

Trojičin dan, a održava se 40 dana nakon pravoslavnog uskrsa i traje samo jedan dan. I kod ove svečanosti nastupa neka vrsta Mornarice koja je vrlo slična katoličkoj osim što česnik ima šubaru umjesto dvorogog šešira“.

O putovanju do Cetinja i o Crnogorcima

U poglavlju „Izlet u Crnu Goru“ autor najprije ističe veličanstvenost vidika koji se izletniku podastiru i stalno mijenjaju putujući iz

svezi s prošlošću Crne Gore i pobjedničkim bitkama sa Turcima, autor kaže: „Stranac će sa Cetinja ponijeti raznolike dojmove. Pored bijedno odjevenih ljudi vidjet će i mnogo stasitih ratničkih likova u živopisnoj narodnoj nošnji sa revolverom o pojasu koje sada nose umjesto ranije uobičajenih vrlo skupocjenih, lijepo izrađenih pištolja. Crte lica tih ljudi izražavaju hrabrost i energiju dok crnomanjaste djevojke i žene imaju fine profile po-

„Kod kralja Marka“ čiji je vlasnik Bečanin Gospodin Reinwein. U oba hotela je gost dobro primljen, no sve je vrlo jednostavno. Sobe su čiste, kreveti dobri, a jedno dobro uz umjerene cijene. Cetinje leži na 600 m nadmorske visine, pa ima znatno hladnije noći od Kotora radi čega je preporučljivo na put uzeti toplu odjeću“.

„Kretanje po Crnoj Gori je posve slobodno i sigurno. Nema zamornog pregleda prtljage i putovnica,

poznat po navici plivanja od kotorskog kupališta do Križa pod kapelom Sv. Ilija u Dobroti i natrag.

Pored svoga materinskog jezika znao je i talijanski, pa se za povijesne podatke služio i talijanskom literaturom, pored ostalog i djelom Ivana Katalinića „Storia della Dalmazia“ (Zadar, 1834.–35.). Bio je čovjek sav predan svome poslu ne žaleći truda, ustrajan i savjestan. Kao kulturni čovjek imao je bogatu knjižnicu.

Ing. Heliodor Prelesnik

Hrvatski glasnik

Časopis Hrvatski glasnik, nakladnika Hrvatskoga građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore.

Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim, ali je i u stalnoj misiji povezivanja Hrvatske i Crne Gore.

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Časopis možete pronaći u:

- katedrali sv. Tripuna u Kotoru,
- uredu Hrvatskoga građanskog društva,
- Tivtu, u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća,
- Župnom uredu sv. Nikole na Prčanju.

Tiskanje časopisa pomogli:

- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
- Dubrovačko-neretvanska županija,
- Marko Franović, hrvatski dobrotvor, Sydney, Australija.

Medijski partneri:

- Radio Kotor, radiokotor.info
- Radio Dux, radiodux.me
- Radio Tivat, radiotivat.me
- Boka News, bokanews.me

www.hrvatskiglasnik.me

**Središnji državni ured za Hrvate
izvan Republike Hrvatske**

Visit Sinj

Sinj – grad pod dvjema tvrđavama, Gradom i Kamičkom, u naručju zaštitnice i tješiteljice Čudotvorne Gospe Sinjske, grad viteške Alke, hrvatskoga i UNESCO-ova baštinskog dragulja.

Neobičan spoj Mediterana i duha Dalmatinske zagore, ponosi se uskim uličicama i živopisnim trgovima, stoljetnim zelenim oazama osvježavajuće hladovine, muzejima i galerijama, djelima umjetnika koje je iznjedrio i daškom bogate i burne povijesti u svakom kutku.

Izorne ambijentalne lokacije izvrsne su pozornice za mnoga cjelogodišnja događanja, a osobito zablistaju u ljetnim mjesecima za vrijeme trajanja tradicionalne manifestacije Dani Alke i Velike Gospe. Brojni koncerti, predstave, izložbe, književna predstavljanja, umjetnički performansi i sajmovi redovito privlače mnoštvo posjetitelja koji se, oduševljeni viđenim, uvijek rado vraćaju u gostoljubivi Sinj. Uz izvrsnu gastronomsku i enološku ponudu, boravak u viteškom gradu iskustvo je koje se dugo pamti.

Ove godine Sinjani su pripremili raznolik program za sve ukuse. Osim središnjih događanja, **alkarskih svečanosti** 7., 8. i 9. kolovoza i proslave blagdana **Velike Gospe**, užežin 14. kolovoza i 15. kolovoza, valja izdvojiti **S.A.R.S. festival** (31. srpnja i 1. kolovoza), **Klape Gospi Sinjskoj** (6. kolovoza), **Glazbene večeri na Kamičku** (22. kolovoza, Mangroove & Bruno Mičetić i 23. kolovoza, Darko Rundek kvartet), i predstavu **Opsada Sinja 1715.** (12. kolovoza) koja se ove godine održava po dvadeseti put.

**TURISTIČKA ZAJEDNICA
GRADA SINJA**

Put Petrovca 12, 21230 Sinj
+385 21 826 352
info@visitsinj.hr

www.visitsinj.hr